

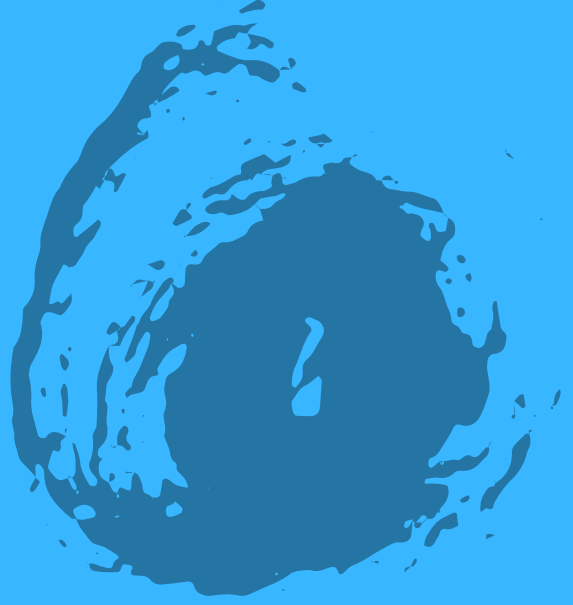

TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI VAKFI

AKADEMİK BAKIŞ

ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Journal of Academic Perspective

"İSTİYORUZ Kİ, TÜRK COĞRAFYASININ HER YERİNDEKİ TÜRK TOPLULUKLARINI
TÜRKLER İDARE ETSİN..."

PROF. DR. TURAN YAZGAN

Ray
AKADEMİK
YORUM

AKADEMİK BAKIŞ
ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Academic Perspective

YAYIN DÖNEMİ
PUBLICATION PERIOD
GÜZ / AUTUMN

YIL YEAR	CİLT VOLUME	SAYI ISSUE
2022	19	79

E-ISSN: 1694- 528X
DOI: 10.52703/ay

YAYINCI / PUBLISHER

Akademik Yorum
<https://www.akademikyorum.com/>

SAHİBİ/ OWNER

Prof. Dr. Mehmet YÜCE
profdrmehtemyuce@gmail.com
Bursa Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü 16059
Görükle/Bursa

EDİTÖR/EDITOR

Prof. Dr. Mehmet YÜCE
profdrmehtemyuce@gmail.com
Bursa Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü 16059
Görükle/Bursa

EDİTÖR YARDIMCISILARI/ DEPUTY EDITORS

Dr. Öğr. Üyesi Muhammed ÇELİK
celikmuhammedd@gmail.com
Bursa Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü 16059
Görükle/Bursa

ALAN EDİTÖRLERİ/SECTION EDITORS

Dr. Öğr. Üyesi Ayten CAN
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi- Türkiye

YABANCI DİL EDİTÖRÜ / FOREIGN LANGUAGE EDITOR

Prof. Dr. Muhtarhan OROZBAY
BM Kültür Çeşitliliği Örgütü Genel Sekreteri- Kazakistan
Prof. Dr. Shurubu KAYHAN
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi- Türkiye

PUBLICATION BOARD / YAZI KURULU

Dr. Öğr. Üyesi Muhammed ÇELİK

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Ahmet Vecdi CAN	Sakarya Üniversitesi- Türkiye
Prof. Dr. Kutluk Kağan SÜMER	İstanbul Üniversitesi- Türkiye
Prof. Dr. Hayati BEŞİRLİ	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi- Türkiye
Prof. Dr. Bolat MİRZALİYEV	Miras Üniversitesi- Kazakistan
Prof. Dr. Köksal ŞAHİN	Sakarya Üniversitesi- Türkiye
Prof. Dr. Abdulmecit NUREDDİN	Uluslararası Vizyon Üniversitesi- Makedonya
Doç. Dr. Kürşad GÜLBAYAZ	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi- Türkiye
Doç. Dr. Davran YOLDAŞEV	Uluslararası K. Ş. Toktomamatov Üniversitesi- Kırgızistan
Doç. Dr. Geray MUSAYEV	Devlet İktisat Üniversitesi- Azerbaycan
Doç. Dr. Oktay KULİYEV	Devlet İktisat Üniversitesi- Azerbaycan
Doç. Dr. Erdem ÖZDEMİR	Bursa Uludağ Üniversitesi- Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Çağrı ERGEZER	Uluslararası K. Ş. Toktomamatov Üniversitesi- Kırgızistan

DANIŞMA KURULU / SCIENTIFIC ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Fadıl HOCA	Uluslararası Vizyon Üniversitesi- Makedonya
Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ	Bursa Uludağ Üniversitesi- Türkiye
Prof. Dr. Veysel BOZKURT	İstanbul Üniversitesi- Türkiye
Prof. Dr. Mensur NUREDDİN	Uluslararası Vizyon Üniversitesi- Makedonya
Prof. Dr. Recai COŞKUN	İzmir Bakırçay Üniversitesi-Türkiye
Prof. Dr. Elmira HURİBAEVA	Uluslararası K. Ş. Toktomamatov Üniversitesi Kırgızistan
Prof. Dr. Muhtarhan OROZBAY	BM Dünya Kültür Çeşitliliği Örgütü Gen. Sek.-Kazakistan
Doç. Dr. Fariz AHMEDOV	Devlet İktisat Üniversitesi- Azerbaycan
Doç. Dr. Maria KOÇKORBAEVA	Kyrgyz Economic University- Kırgızistan
Doç. Dr. Atilla JORMA	Uluslararası Vizyon Üniversitesi- Makedonya
Doç. Dr. Raqif KASIMOV	Devlet İktisat Üniversitesi- Azerbaycan
Dr. Öğr. Üyesi Muhittin ZÜGÜL	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi- Türkiye
Öğr. Gör. Yusif ALİYEV	Devlet İktisat Üniversitesi- Azerbaycan
Közhan YAZGAN	Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Başkanı -Türkiye
Abdirimov Bekzod MURATOVİÇ	Özbekistan Cumhuriyeti Maneviyat ve Marifet Merkezi Harezmi Bölgesi Başkanı- Özbekistan

BU SAYININ HAKEMLERİ/ REFEREES FOR THIS ISSUE

Prof. Dr. Elif YILDIZ	Ege Üniversitesi - Türkiye
Doç. Dr. Orhan KARAOĞLU	Cumhurbaşkanlığı Külliyesi - Türkiye
Doç. Dr. Nazile ABDULLAZADE	Devlet Pedagoji Üniversitesi- Azerbaycan
Doç. Dr. Mustafa AKKAYA	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi- Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Eda ER	Ege Üniversitesi - Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Ali Osman ÖZPOLAT	Hacettepe Üniversitesi- Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Ayten CAN	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi- Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Caner ÇAKI	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi- Türkiye

İNDEKSLER ve DİZİNLER / INDEXES and PLATFORMS

YAYIN HAKLARI/ PUBLICATION RIGHTS

Bu dergide yayımlanan yazılarda ileri sürülen görüşler yazarlara aittir. Articles published in this journal represent only the views of the contributors.

Copyright © 2020.

Tüm hakları saklıdır. Bu yayının hiçbir bölümü, Akademik Yorum platformu'nun yazılı izni olmadan, fotokopi yoluyla veya elektronik, mekanik ve sair suretlerle kısmen veya tamamen çoğaltılamaz, dağıtılamaz, kayda alınamaz.

All rights reserved. No part of this publication may be copied, reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by means, without the prior expressed permission in writing of the Akademik Yorum platform.

Copyright © 2020.

Dergi açık erişimlidir (CC BY-NC)./ The journal is open access (CC BY-NC).
Derginin hiçbir aşamasında yazarlardan hiçbir ad altında ücret talep edilmemektedir./
No fee is charged to the authors under any name at any stage of the journal.

Dergi tamamen ücretsizdir./ The journal is completely free.

İLETİŞİM / CONTACT

Akademik Yorum
info@akademikyorum.com
<https://www.akademikyorum.com/>

TABLE OF CONTENTS / İÇİNDEKİLER

Araştırma Makalesi/Research Article

YÖNETİM MEKANİZMASI OLARAK SOSYAL KONTROL ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

AN EVALUATION ON SOCIAL CONTROL AS A MANAGEMENT MECHANISM (1- 14)

Lütfullah ÜN

Makale/Article

YENİ MEDYADA GÜVEN YİTİMİ BAĞLAMINDA TOPLUMSAL SİNİZMİN YENİDEN ÜRETİLMESİNE YÖNELİK BİR İNCELEME

AN EXAMINATION OF THE REPRODUCTION OF SOCIAL CYNICISM IN THE CONTEXT OF LOSS OF TRUST IN NEW MEDIA (15- 34)

Yasemin DURMUŞ

Makale/Article

THE FORM AND FUNCTION OF PROPAGANDA IN THE THIRD REICH

ÜÇÜNCÜ İMPARATORLUKTA PROPAGANDA'NIN İŞLEVİ VE FORMU..... (35- 53)

Kağan SARGI

Araştırma Makale/Research Article

TÜRK EĞİTİM TARİHİNDE ÖZGÜN BİR MODEL: KÖY ENSTİTÜLERİ VE KARMA EĞİTİM

AN ORIGINAL MODEL IN THE HISTORY OF TURKISH EDUCATION: VILLAGE INSTITUTES AND CO-EDUCATIONAL (54- 80)

Melis AKAY ŞAHİN

Adil Adnan ÖZTÜRK

YÖNETİM MEKANİZMASI OLARAK SOSYAL KONTROL ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Lütfullah ÜN*

Özet

İnsanlar birlikte yaşamaya başladıkları andan itibaren birlikte yaşama dair çeşitli sorumlulukları üstlenme ve kurallara uyma gereksinimi duymuşlar veya bu gerekliliğe zorlanmışlardır. Her toplumda ve grupta farklı şekilde ve niteliklerde kendini gösteren kontrol mekanizmaları içerisinde kişiler, bir yandan çeşitli davranış kalıpları edinirken, diğer yandan da bütünün içerisinde bir aktör olabilmektedirler. Modern toplumlarda da bu gerçeklik devam etmekte olup kontrol mekanizmaları günümüzde önemli değişimlere uğramıştır. Bu çalışmada değişime uğrayan sosyal kontrol mekanizmalarının kamu yönetimini ilgilendiren çeşitli yönleri ele alınacaktır. Yönetimi ilgilendiren boyutlarıyla sosyal kontrol mekanizmaları ile ilgili farkındalığın ortaya konulması amacıyla hazırlanan bu çalışmada literatür taraması yöntemi kullanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Kontrol, Kontrol Mekanizması, Toplum, Birey, Yönetim.

Jel Kodlar: H83

AN EVALUATION ON SOCIAL CONTROL AS A MANAGEMENT MECHANISM

Abstract

Since the moment people started living together, they have felt the need or been forced to take on various responsibilities and follow the rules of living together. Within the control mechanisms that manifest themselves in different ways and qualities in every society and group, people, on the one hand, acquire various behavioral patterns, and on the other hand, they can become an actor in the whole. This reality continues in modern societies as well, and the control mechanisms have undergone significant changes today. In this study, various aspects of the social control mechanisms that have undergone changes related to public administration will be discussed. The literature review method will be used in this study, which has been prepared with the aim of raising awareness about the social control mechanisms with their dimensions related to management.

Keywords: Social control, Control mechanism, Society, Individual, Administration.

GİRİŞ

Toplum, aynı toprak parçası üzerinde bir arada yaşayan ve temel çıkarlarını sağlamak için işbirliği yapan insanlarca oluşturulan (TDK, t.y.a) üst bir yapıdır. Bu yapı içerisinde insanlar hayatı algılamaya başladıkları ilk andan itibaren çevrelerinde gözlemedikleri veya çeşitli sebepler ve olaylarla öğrendikleri karşısında kendilerine fiziki, ahlaki, mental vb. birçok sınır oluşturur veya ilkeler benimser. Esasen bireyin çevresinde karşılaştıkları olaylar karşısında göstereceği tutum ve davranışın bu noktada iki temel kontrol mekanizması olabilmektedir.

* Dr., Mülki İdare Amiri, İçişleri Bakanlığı, Hukuk Müşaviri, lutfullahun57@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8764- 5113.

Bunlar otokontrol (özdenetim) ve sosyal kontrol olarak ifade edilebilir. Otokontrol (özdenetim) “daha önemli bir amaca ulaşabilmek için kişinin tepkilerini, davranışlarını veya başka amaca yönelme eğilimini denetleyip kısıtlaması” (TDK, t.y.b) olarak tanımlanabilir. “Kişinin belli bir amaca ulaşmak için tepki, duygu ve davranışlarını bilinçlice düzenleyebilmesi” olarak da tanımlanabilen otokontrol mekanizmasında kişi bu yöndeki becerileri sonradan kazanabilir, düşünce ve duygularını kontrol edebilir (Bkz. Brukner, 2020; Heegard, 2021). Kişinin bu yöndeki öğrenimi çevreden kaynaklı olabildiği gibi; dini ve ahlaki eğitimler, vicdani gelişim gibi sebepler de otokontrolün gelişiminde önemli etkenlerdir. İnsanların kontrolünü sağlayan diğer bir mekanizma olan sosyal kontrol ise birçok tanıma haiz olup çeşitli teorilerde ele alınmıştır. Her toplumda birbirinden farklı özellikleri de ihtiva eden bu mekanizmalar, aynı zamanda tarihsel süreç içerisinde çeşitli değişim ve dönüşümler de geçirebilmektedir.

1. SOSYAL KONTROL

Avrupa’da feodalitenin yıkılmasının ardından monarşik yönetimlerin modern devlet kurumlarına evrilmesi ve karmaşık sanayi organizasyonların kurulmasıyla endüstriyel toplumlar ortaya çıkmıştır. Bu süreçte eski geleneksel kurumların güçlerini kaybetmesi ile birlikte, bireylerin ve toplumun kontrolü meselesi ortaya çıkmıştır. Bu meselenin çözümü olarak da sosyal kontrol kavramı ortaya atılmış ve sosyologlar arasında kullanılmaya başlamıştır. 1800’lü yılların sonlarından itibaren sıkça kullanılmaya başlanan “sosyal kontrol” kavramı¹ ile ilgili olarak günümüze değin çeşitli tanımlamalar yapılmış ve teoriler geliştirilmiştir.

Basit bir tanım olarak sosyal kontrol, “...belli bir davranışı gerçekleştirme konusunda toplumun bireye etkisi ve baskısı” (Tan, 1981:121) olarak ifade edilebilir. Yine “birey ve grupların davranışlarının sosyal süreçlerce düzenlenmesi” (Oxford, t.y.) olarak da tanımlanabilen sosyal kontrol, “...sosyal düzenin devamını sağlamak ve sapmayı önlemek için toplum veyahut sosyal gruplarca kullanılan mekanizma ve araçların bütünü”nü (Dönmezer, 1982: 286) ifade eder.

Sosyolojide birey ve grup davranışlarını düzenleyen sosyal süreçleri anlatmak için kullanılan bir terim olan sosyal kontrol, tüm toplumlarda görülmekte olup bu sosyal kontrol mekanizmaları ile bireylerin davranışlarını yönlendiren kurallara uyması sağlanarak

¹ Sosyal kontrolü sosyolojik bir kavram olarak ilk kullanan Amerikalı sosyolog E. A. Ross, kavram ile insanların beraber nasıl uyumlu yaşayabildiklerini göstermeye çalışmıştır (Janowitz, 1975: 89).

sapma/sapkınlıkla başa çıkılması hedeflenmektedir (Bkz. Marshal, 1999: 741-742). Sosyalleşme sürecinin de bir uzantısı olan sosyal kontrol, her bireyin yetiştiği veyahut göç ettiği toplumda karşılaşılabilecek bir gerçekliktir. Birey kendisinden beklenen davranış örüntüsünü gerçekleştirerek topluma uyum sağlar. Böylece kendini de kontrol eden birey bir anlamda sosyalleşmenin sübjektif boyutunu da yaşamaktadır. Bir baskı süreci olarak da değerlendirilebilen sosyal kontrol (Fichter, 2016: 207), toplumun üyelerini sosyalleştirerek sosyal rolleri öğretir ve toplum ile bireyi bütünleştirir. Burada mücadele edilen ve engellenmek istenen şeyler ise suç, sapma ve sapkınlık gibi toplumca olumsuz görülen konulardır. Topumlarda suçların ve sapkın davranışların neler olduğunu ise ortak duyguların niteliği belirler. Bu yöndeki kolektif bilincin baskı gücünü de aileler, evlilikler, dini kültürler vb. sosyal kurumlar arttırır (Durkheim, 2020: 136; Pitts, 1968: 382). Sosyal kontrolü, sosyal yaşamda insanları etkileyen ve toplumun kabul ettiği davranışların tersi yönde yapılan davranışları denetlemek olarak tanımlayan Ross'a (1896) göre bu mekanizma, sosyal faaliyetleri düzenlemeyi değil toplumsal düzenle çakışan aktiviteleri düzenlemeyi amaçlayan bir eylemdir. Dolayısıyla sosyal kontrol kriz halinde ortaya çıkan anormal davranışları engelleyecektir.

Sosyal kontrolle alakalı olarak sosyal düzen vurgusunda bulunan Durkheim (1984: 164; 2005: 215) ise toplumların iktisadi ilişkiler, hukuk, din ve bazı devlet kurumları aracılığıyla kurulu olan bir sosyal düzenlerinin olduğunu belirtmektedir. Benzer bir vurguyu yapan Weber (1978: 955) ise örgüt ve güç yapıları aracılığıyla kurulu olan iktisadi ilişkiler üzerinde durmuş; bürokrasi ve otoritenin sosyal düzeni sağladığını savunmuştur. İkinci Dünya Savaşı'na kadarki sosyal kontrol değerlendirmeleri bütüncül bir bakış açısına haiz iken savaş sonrasında yapılan tanımlamalar sapkın davranışlara odaklanarak yapılmıştır. Bu dönemde Parsons (1951: 170), sosyal sistemlerin amacı olarak belirttiği sosyal kontrol kavramıyla ilgili olarak "birçok yapı ile etkileşim içinde olan ve insanların olağanın dışındaki davranışlarını engelleyen süreçler" değerlendirmesinde bulunmuştur.

2. RESMİ SOSYAL KONTROL-GAYRİ RESMİ SOSYAL KONTROL FARKLILIKLARI

Resmi (formal) ve gayri resmi (informal) olarak iki grupta el alınabilen sosyal kontrolün günümüzdeki en meşru yetkilisi (yani resmi kontrol) devlettir. Resmi sosyal kontrolde, insanlar devletin yasaları ve ceza organları aracılığıyla kontrol edilmekte ve uyuma zorlanmaktadırlar

(Innes, 1985: 6). Gayri resmi sosyal kontrol de ise toplumsal normlara uymayan, bu normları ihlal eden kişiler hoş karşılanmaz, yadırganır, ayıplanır ve dışlanır. Ayrıca bu kişilere “ilişkiyi kesme, konuşmama, küsme, yüz çevirme” gibi tepkilerin yanı sıra onları kınama ve onlarla alay etme gibi tepkiler (bir tür yaptırım olarak) de gösterilebilmektedir (İçli ve Burcu, 1993: 44).

Resmi kontrolün “yapısal düzenlemeler, yasalar, bürokratik süreçler ve örgütlerin fiziki tasarımlarından oluştuğunu söylemek mümkündür (Goldman ve V. Houten, 1977; Hollinger ve Clark, 1982). Gayri resmi kontrol ise resmi kontrolün aksine yazılı kurallara veyahut prosedürlere dayanmayıp tamamen sosyal ilişkilere bağlıdır (Gibbs, 1977; Meier, 1982). Bununla birlikte gelenekler ve sosyal ilişkilerin de birer kontrol mekanizması olduğunu belirten Homans’a göre (1931: 281-284) bu mekanizmalar normların insan davranışlarını etkilemesi ile oluşabilmektedir.

Resmi sosyal kontrolün normları ve yaptırımları yazılı olduğu için sonuçları ve uygulaması da nettir. Bu açıdan icracı olan yine resmi kurumlardır. Bununla birlikte sosyal ilişkiler aracılığı ile kurulan gayri resmi kontrolde sosyal düzenle uyumsuz olan birey, bu ilişkiler açısından soyutlanır ve psiko-sosyal bir tecrit yaşar. Gayri resmi kontrolün normlarının çiğnenmesi durumunda, resmi kontrol mekanizmalarında yer alan kurallar gibi belirli bir yaptırım olmamakla birlikte bazen bu ihlallerin yaptırımlarının sonuçları resmi normlara göre daha ağır olabilir (Clark ve Gibbs, 1964). Bu çerçevede gayri-resmi kontrol de bireylerin sapkın davranışlarını veya suçları engelleme amaçlı bir mekanizmadır.

Gayri resmi kontrol ile resmi kontrol mekanizmaları arasında ise giderek resmi kontrol lehine evrilen bir yönelim söz konusudur. Sosyal kontrol mekanizmalarında resmi kontrolün bir aracı olan kanunların birey ve toplulukların meselelerine çözüm getirmesinin de geleneksel davranış kurallarının geçerliliğini sona erdirdiğini, diğer bir ifade ile bunlara yönelik güveni azalttığını da söylemek mümkündür. Diğer bir ifade ile gayri resmi kontrolü şekillendiren geleneksel davranış kalıplarının erozyona uğraması kanunların da uygulanabilirliğini ve gücünü arttırmaktadır (Bkz. Innes, 2003:43).

3. DÜNYADA SOSYAL KONTROLÜN GELİŞİMİ VE GÖRÜNÜMÜ

1700’lü yılların sonlarına kadar tarıma dayanan hayat koşulları nedeniyle toplumsal ilişkiler ve dini esaslara bağlı gayri resmi sosyal kontrol uygulamaları (mekanizmaları) toplumsal hayatta yer almaktaydı. Toprak malikleri, toprakları üzerindeki halkı iktisadi

menfaatleri için denetimleri altında tutarken, bu paraleldeki amaçları doğrultusunda çeşitli düzenlemeler de tesis etmişlerdir. Merkezi ordular sadece dış tehditlere ve iç isyanlara karşı kullanılan bir kontrol aracı konumundaydı. Endüstri Devrimi sonucunda gereksinim duyulan işgücünün kırsaldan gelen insanlardan karşılanması sonucu kent nüfusu çok ciddi ölçüde artmış ve kentlerde sosyal düzensizlikler meydana gelmiş, bu durum polis teşkilatının kurulmasını gerektirmiştir. Yine ortaya çıkan hastalıklarla mücadele etme ihtiyacı da beraberinde gelmiş ve hastane ve diğer sağlık teşkilatlarının kurulum süreci başlamıştır.

1800'lerin başlarından 1900'lerin ortalarına kadarki dönemde ise emniyet teşkilatları (yetki ve sayı olarak) güçlenmiş ve büyümüştür. Ayrıca bu dönemde polis teşkilatıyla birlikte hastaneler (hastalar, akıl hastaları ve bakıma muhtaçlar için), hapisaneler (daha geniş ifade ile adalet sistemi) ve fabrikalar da toplumu denetim altında tutan ve üretim süreçlerine katan mekanizmalar olmuştur. Bu dönemde çalışma durumu olmayan veya sapkın kabul edilen kişiler bu mekanizmalarla (ve diğer yasal düzenlemelerle) düzeltilmeye ve topluma normal bireyler olarak katılmaya çalışılmıştır. Bu dönem devletlerin bilgi ve gözetleme pratikleri elde ettiği ve bu sayede otoritesini kurduğu bir dönemdir. Bu dönemde devletlerin kurduğu bürokratik sistemler de tüm bu süreçte ana yürütücü olmuştur (Bkz. Innes, 2003).

1900'lerin ortalarından itibaren iktisadi, kamusal ve siyasal alanlardaki gelişmelerden sosyal hayat da etkilenmiş, sosyal alana ve suçun kontrolü alanına devletin müdahalesinin azaltılmasına yönelik görüşler ortaya atılmıştır. Bu dönemde devlet mekanizmaların yerine sosyal mekanizmaların yer almış (örneğin toplum polisliği, gönüllü suç önleme, ihbarcılık vb.) ve böylece maliyetler azaltılmış ve suç kontrolünün daha etkin olacağı düşünülmüştür (Cohen, 1990: 62-215). Diğer bir ifade ile kapalı kurumsal yapıların yerini açık sosyal kontrol almaya başlamıştır. Yerel yönetim, STK ve bazı özel kuruluşlara da devlete ait bazı görevler (ıslah ve bakım evleri, klinik ve bazı polisiye uygulamalar) verilmiştir (McCahill, 2002: 21; Garland, 2001:17). Bu dönemde batı toplumunda tarımla uğraşan sınıfın sayıca azalarak köylülüğün ortadan kalkması, kentleşmenin giderek artması (ve modern kentlerin kurulması ile gözetim sistemlerinin kurulmaya başlaması), eğitim seviyesinin ve teşvikinin artması ile kadınların işgücü ve yükseköğretime katılımlarının artması gibi gelişmeler sosyolojik dönüşüme öncülük etmiştir. Bilgi üretimi ve bilgiye erişim olanaklarının artması ve siyasal, sosyal ve iktisadi konularda toplumun daha çok fikir sahibi olabilmesi de önceki dönemlerden önemli bir kopuşa

işaret etmektedir (Hobsbawm, 1995: 289-311). Ayrıca bu dönem sosyal kontrol açısından resmi ve gayri resmi kontrol uygulamalarının birlikte görülmeye başladığı karma bir dönemdir. Kapitalizmin temel aktörü olan özel sektörün küresel ölçekte güçlenmesi ile birlikte devletin ve özel sektörün bu alanda birlikteliğinin görüldüğünü söylemek mümkündür. Öyle ki bu döneme kadar devletin beraberinde ilerleyen özel sektör bu dönemden itibaren öncü rol üstlenmiş, diğer bir ifade ile devlet kurum ve kuruluşları özel sektörün faaliyetlerinin takipçisi olmuş ve kendilerini güncellemişlerdir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Batı dünyasında kendini gösteren kalkınma ve refah dönemi özellikle 1960'ların sonuna doğru yaşanan ekonomik dalgalanmalar, altın/dolara endeksli finansal sistemin zayıflaması, işgücü verimliliğinin azalmasına karşın sendikal hakların katılığı, işsizlik sorunu ve son olarak Arap-İsrail Savaşı'yla başlayan petrol krizi nedeniyle sona ermeye başlamıştır (Bkz. Hobsbawm, 1995:285; Smith, 2006: 329). Dünya ekonomisinin tekrar gerilemeye başladığı 1970'lerle birlikte, devlet baskısı daha önce görülmediği toplumsal kurumlarda dâhi görülmeye ve resmi kurumlar (hapishaneler, hastaneler, kliniklere vd.) güçlenmeye başlamıştır. Bu dönem yeni iktisadi döneme uygun olarak tüketim düşüncesinin topluma yaygınlaştırıldığı ve tüketimin bir sosyal kontrol (denetim) aracı haline geldiği dönem olmuştur. Aynı zamanda yeni özgürlük alanı olan tüketim sürecine katılanlar ile katılmayanlar arasın da görülmeyen sınırlar oluşmuştur. Geç modernite olarak da ifade edilen ve toplumsal kaynaşma ve özümseme üzerine kurulu önceki dönem anlayışının aksine bu dönem “ayırma ve tecrit etme” mantalitesi üzerine kuruludur. Zira bu dönemde toplumsal bireyselleşme (atomize yaşam), işgücü piyasasında yaşanan köklü değişimler ve ekonomik ilişkiler doğal olarak kontrol mekanizmalarında da değişime yol açmıştır (Young, 1999:7). Yine bu dönemde devlete ait bazı işlevler toplumsal kuruluşlara ve özel sektöre devredilmiş, özel güvenlik personeli ve girişimlerinin giderek artan gözetleme uygulamaları nedeniyle/sayesinde sosyal kontrol artmış ve sıkılaşmıştır.² Bu döneme dair diğer önemli bir durum ise kentlerde oluşan yeni sosyolojide yeni sosyal kontrol gereksinimlere uygun olarak kentlerin yeniden inşaa edilmeleri, suça karşı güvenli ve savunulabilir konutlaşmaya gidilmesidir (Cohen, 1990:128-215). Ayrıca yine bu dönemde başta

² Dolayısıyla bu süreç resmi sosyal kontrolün şeklen değişerek yoğunluğunun arttığı bir süreç olarak günümüzde de devam etmektedir.

küreselleşme ve yeni sağ politikalar olmak üzere birçok etken, önde gelen batılı ülkelerde devletin sosyal kontrol mekanizması olarak işlevini güçlendirmiştir.

4. TÜRKİYE'DE SOSYAL KONTROLÜN GELİŞİMİ VE GÖRÜNÜMÜ

İkinci yüzyılına giren Türkiye tarihsel süreçte edindiği idari, sosyal ve siyasal birçok mirası halen korumaktadır. Bununla birlikte gerek resmi gerekse gayri olsun gelişen teknolojik, ekonomik, sosyal vb. karşısında birçok kontrol mekanizması değişime hatta dönüşüme uğramıştır. Her ne kadar değişime ve dönüşüme uğrasa da özellikle aile, din, kültür gibi birçok kontrol mekanizmasının etkinliği günümüzde halen devam etmektedir. Esasen toplumu salt kanunlar ile sosyal kontrolünün sağlanamayacağı, diğer bir ifade ile hayatın her alanının kanunlarla düzenlenemeyeceği de açıktır. Bu noktada toplumun genel esenliğinin sağlanması için kişilerin özel hayatının korunacağı bir sosyal kontrol, devlet ve toplum nizamı açısından önemlidir. Türk toplumunda bu mekanizmaların çeşitli örneklerini görmek mümkündür.

Türk toplumunda hemen hemen her dönem ideal ve makbul insanının özelliği olarak kabul gören “Allah’tan korkmak ve kuldan utanmak” (Candan, 2018) kriteri ve bu yöndeki sosyal ve bireysel beklenti Türk toplumu açısından önemli bir sosyal kontrol mekanizması olmuştur. Esasen geleneksel olarak var olan bu beklentinin kişiyi devletin yaptırımından uzak tutacak bir yönünün olduğunu söylemek mümkündür. “Allah’tan korkmak” kriterini daha geniş çerçevede “ahlaki ilkeleri, çeşitli değer ve alışkanlıkları özümsemek ve davranışlarına yansıtma” gibi durumlar ile birlikte de değerlendirmek yerinde olacaktır. Zira bireyler kimsenin ne diyeceğine veyahut ne düşüneceğine yönelik herhangi bir kaygısı olmaksızın olması gerekeni yapabilir ve bunu Allah korkusu/sevgisi, vicdani yönelim, iç huzur arayışı, ahlaki prensipler gibi sebeplerle bireysel olarak olgunlaşabilir ve bunu davranışlarına da yansıtabilir. Böyle bir otokontrolün geleneksel Türk toplumunda ifadesi Allah’tan korkmak olarak ifade edilebilir. Kuldan utanmak olarak ifade edilen sosyal kontrol mekanizmasında ise en yakın ve dar çevreden başlayarak bireyi çevreleyen veyahut bireyin içinde yaşadığı (veya mensup olduğu) tüm sosyal toplulukların (aile, akrabalar, arkadaş çevresi, komşular, mahalleli, aynı hemşeriler vd.) olduğu söylenebilir. Bu sosyal toplulukların günümüzde değişen sosyal, ekonomik ve teknolojik şartlar nedeniyle değişim ve dönüşüme girmiş olduğunu söylemek mümkündür.

Tarihsel süreçte küçük topluluklar halinde yaşamın da bir sonucu olarak çeşitli kontrol mekanizmaları yönetim sistemi ile ilgili de sonuçları beraberinde getirmiştir. Bu sonuçlardan birisi ikili kontrol mekanizmasıdır (Bkz. Önderman, 2007:51-59). Örneğin Türk yönetim tarihine bakıldığında aynı aile/sülaleden insanlardan oluşan beylikler bir zaman sonra devlet kurmuş veyahut başka devletlerin idaresine girmiştir. Ulaşımın ve iletişimin imkan açısından sınırlı olması sebebiyle devletlerde ise adem-i merkeziyetçi bir idare sistematığı oluşmuştur.³ Diğer bir ikili kontrol sistemi görünümü ise köy ve mahalle hayatı üzerinden ele alınabilir.

Gerek köyler gerekse mahalleler sosyal yapıları itibariyle tarihsel süreçte önemli bir kontrol mekanizmasıdır. Bu yapıda kişi-devlet ilişkisinden önce kişi-topluluk ilişkisi gelmekte olup, bu duruma pek çok örnek verilebilir. Tarihsel süreçte genel olarak etnik ve/veya dini bağın olduğu mahalle veyahut köy topluluğunda, herkes birbirine kefil olup aralarında hukuksal bağ bulunmaktaydı. Devlete karşı da toplu yükümlülükleri bulunan bu birimler; vergi toplanmasından, güvenliğin sağlanmasından ve bayındırlık hizmetlerinin yerine getirilmesinden sorumluydular (Ortaylı, 2001: 3). Ayrıca kent güveliği konusunda mahalle halkının birbirine kefil olması, faili belli olmayan suçlarda cezanın tüm mahalle halkından alınması ve suçun aydınlatılmasında kadıya yardımcı olunması da konuya dair diğer örneklerdir (Bkz. Abacı, 2001; Bayramoğlu Alada, 2008). Mahalle imamı ise (müezzin ve kethüdanın da desteği ile) din hizmetlerinin yanı sıra mahalle ve halkı ile alakalı her türlü sosyal ve ekonomik meselenin de çözüm mercii olmakta,⁴ mahalle halkı da sosyal düzene katkıda bulunabilmekteydi. İstenmeyen durumlara karşı sosyal kontrol mekanizması olarak rol üstlenen mahalle halkının tüm bu rolleri göz önünde bulundurulduğunda mahallenin özerk bir kent kesimi konumunda olduğu söylenebilir. Bu yapıda en ağır istenmeyen davranışlardan birisi gayr-i meşru ilişki olup, bu yöndeki kişiler kadının önüne çıkartılarak mahalleden sürülmekteydi.⁵ Sürgün dışında diğer bir önemli yaptırım ise toplum tarafından dışlanan kişiye artık kefilliğin olmamasıdır (Bkz. Özcan, 2001: 140-142). Yine “*Alevîlik’te yolun erkân ve âdâbına karşı işlenen, toplum adına dede tarafından cezalandırılması gereken suçluluk hali*” olarak tanımlanabilen “*düşkünlük*” veya “*düşkün ilan etme*” mekanizması da geçmişten

³ Hükümdarların mutlak yetkilerinin yanında dinsel kuralların devlet idaresi altında uygulanmasının yanı sıra merkezden uzak bölgelerde askeri teşkilatların ve toprak maliklerinin söz haklarının olması karmaşık bir hukuk sistemi ve sosyal kontrol mekanizması doğurmuştur.

⁴ Bu görevler gayrimüslim mahalleler için ise kendi dini önderleri (papaz veya hahambaşı) öncülüğünde icra edilmekteydi (Mantran, 1991: 54).

⁵ Osmanlı’da mahallenin bu iç yapılaşma kuralları ile beraber spekülâtif ve ahlâka aykırı yaklaşımlar da adeta imkânsızlaşmıştır (Cansever, 1996).

günümüze ulaşabilen önemli somut bir sosyal kontrol mekanizmasıdır. Geleneksel olarak bir tür hukuk düzeni fonksiyonu da gören “*düşkünlük kurumu*” bu süreçte kırsalda sosyal kontrolü gerçekleştirerek toplumsal esenliğe ciddi katkılar sağlamıştır. Ancak günümüzde özellikle kentleşmeyle birlikte (kırsalın boşalması ile birlikte) dedeler ve tâliplerin birbirinden kopması, yeni nesillerin geleneksel kurumlardan uzaklaşması nedeniyle bu kurumun yerini yeni kurumlar almıştır (İslam Ansiklopedisi, t.y.).⁶

Tarihsel süreçte tecrübe edilen ikili kontrol mekanizmalarının bir diğer örneği ise Osmanlı’da ekonomik hayatı ve zanaatı (esnafı) denetlemeyi sağlayan lonca sistemidir (Akbulut, 1998:35). Bu sistemde lonca teşkilatı sorumluluğundakileri devletten önce kendisi denetlemekteydi. Bir tür güvenlik mekanizması olarak da değerlendirilebilen bu sistemlerde devlet tebaa ile doğrudan muhatap olmadan kontrol sağlayabilmekteydi.

Geçmişten günümüze kadar çeşitli alanlarda da devam eden ikili kontrolün dışında devletin doğrudan kontrol mekanizmaları da mevcut olup bunun en somut örneği ise emniyet (adli ve idari açıdan) teşkilatlanmalarıdır. Özellikle hukuk devleti ilkeleri ile üniter ve ulus devlet yapısının da bir gereği olarak emniyet teşkilatlanmaları (Emniyet, Jandarma vd. kolluklar) örneğin bir suç durumunda gruplar aracılığıyla değil şahıs veya şahıslarla doğrudan temas kurmaktadır.⁷

Türkiye’de sosyal kontrol mekanizmalarının genel olarak dünyadaki diğer örneklerle benzerliklerinin olduğunu söylemek mümkünse de Türkiye’de endüstrileşmenin ve kentleşmenin geç döneme tekabül etmesi ve Batılı ülkelerden farklı bir seyir izlemesi nedeniyle konunun farklı ele alınması gerekmektedir. Özellikle 1980 sonrası süreçte kırsal alanda nüfusun giderek azalması/boşalması ve şehirlerde ve büyükşehirlerde yaşanan nüfus patlaması ile kırsal kontrol mekanizmalarının kentlerde hemşeri dernekleri, cemaatler, cemiyetler, STK’lar vd. benzeri sosyal gruplara dönüştüğü söylenebilir. Aynı zamanda kırdan kente göç ile özellikle büyük kentlerde hizmet sektörünün yanı sıra (ilk zamanlar işporta vb. dâhil) sanayi kuruluşlarında istihdam olunması ile de Türk milletinin sosyal kontrol mekanizmalarında çeşitli

⁶ Türkiye’de tarihsel süreçte kırsalda ve halen mahalle kültürünün devam ettiği kentlerde geleneksel sosyal kontrol mekanizmalarının etkisinin azalarak da olsa devam ettiğini söylemek mümkündür.

⁷ Bununla birlikte bireyselleşme konusunda yeterli ilerlemenin kaydedilemediği sosyal kesimlerde veyahut gruplarda ise bu noktada çeşitli zamanlarda gerilimler de yaşanabilmektedir.

dönüşümler yaşanmıştır. Artık bir yandan mekânsal değişimle birlikte kırsaldaki geleneksel kontrol mekanizmaları değişerek ve dönüşerek kente taşınmıştır. Bunun yanı sıra kentsel hayatın resmi sosyal kontrol araçları olan birçok mekanizma (kamu kuruluşları, emniyet, sendika vd.) kişiler için artık hayatın bir parçası haline gelmiştir.

İnternet ve diğer sosyal medya⁸ araçlarının da günümüzün en önemli sosyal kontrol mekanizması olduğunu belirtmek yerinde olacaktır. Zira artık günümüzde insanları çevreleyen veyahut insanların kendilerini ifade ettikleri alan fiziki mekân ve sosyolojiden büyük oranda kopmuş ve sanal dünyaya açılmış durumdadır. 30-40 yıl öncesine kadar olabildiğince dar çevrede yaşanan, gündelik hayatta sınırlı sayıda insanla diyalog kurulabilen ve sınırlı kaynaktan bilgi alınabilen bir durum hâkim iken günümüzde sınırsız sayıda insan ve kaynakla irtibat kurabilmek, sanal arkadaşlıklar edinebilmek, sanal cemiyet kurabilmek veyahut üyesi olabilmek olağandır.⁹ Ayrıca günümüzde kapalılığın esas şeffaflığın (açıklığın) istisna olduğu eski kapalı toplum yapısı yerini kapalılığın istisna şeffaflığın esas olduğu açık toplum yapısına bırakmış durumdadır. Bu durum sosyal kontrol mekanizmaları açısından da önemli bir değişime işaret etmektedir. Esasen kapalı toplum yapısı içerisinde sosyal ayıplamanın/dışlamanın yaptırım gücü günümüzde sosyal medya toplumunda yetişen ve bunun psikolojik/sosyolojik dönüşümünü yaşayan yeni jenerasyon için geçerli değildir veyahut daha az geçerlidir. Dolayısıyla kapalı ve dar çevre toplumda toplumsal dışlamanın/ayıplamanın artık bir sosyal kontrol mekanizması olarak eski etkinliğine haiz olmadığını söylemek mümkündür.¹⁰ Esasen burada “sosyal” olanın da değiştiğini belirtmek gerekir. Bu noktadaki sosyallik artık kapalı dar çevreden müteşekkil olmaktan çıkabilmekte, ulusal hatta uluslararası bir boyut kazanabilmektedir. Aynı zamanda sosyal kontrolün günümüzde sosyal cezalandırma aracına da döndüğü göz önünde bulundurulduğunda bu mekanizmanın da bir kontrole ihtiyaç duyduğu aşikârdır. Zira sosyal medyanın üzerine kurulu olduğu teknolojik alt yapının

⁸ Sosyal medya; “kullanıcılarca oluşturulan içeriğin paylaşılmasına olanak sağlayan, iletişim, sosyalleşme, oyun, vakit geçirme, resim veyahut video paylaşımı vb. sosyal aktivitelerin bulunduğu ve çevrimiçi topluluk oluşumuna olanak sağlayan internet siteleri” olarak tanımlanabilir (Andreasen, vd., 2017; Best vd., 2014).

⁹ “We Are Social ve Hootsuite”ın yaptığı araştırmaya göre Türkiye’de 2022 Ocak itibarıyla sosyal medya kullanıcı sayısı önceki yıla göre 8,9 milyon (%14,8+) artarak 68,9 milyona ulaşmıştır. Bu sayı toplam nüfusa oranlandığında ise % 80,8’e tekabül etmektedir. En çok kullanılan sosyal medya platformları ise “YouTube, Instagram, Facebook TikTok, Twitter, Facebook Messenger, Snapchat, LinkedIn ve Pinterest”tir (Wearesocial, 2022).

¹⁰ Günümüzde sosyal medya platformlarındaki “beğenmeme (dislike atma vb.), olumsuz yorum yapma veya paylaşma, olumsuz içerik oluşturma” gibi linç kültürü vd. birçok sosyal medya davranışının yeni dönemin sosyal kontrol mekanizmalarından olduğu söylenebilir.

kontrolünün de çok kolay olmadığı, manipülasyona açık olduğu, toplumsal vicdanı her zaman temsil etmediği, algı yönetimine açık olduğu herkes tarafından kabul edilen bir gerçekliktir.

SONUÇ

Toplumunu denetleme ve düzeni sürdürme ile çatışma, sapma, suç vb. durumlardan bireyleri koruma gibi çeşitli sosyalleşme süreçlerinden geçirme amacıyla uygulanan mekanizmalardan oluşan sosyal kontrol; toplumların var olabilmesi için ve varlıklarını sürdürebilmeleri için hayati önemdedir. Günümüzde kamusal, ekonomik, sosyal, teknolojik vd. birçok alanda yaşanan gelişmeler sonrasında sosyal kontrol mekanizmaları daha kurumsal bir görünüme haiz olmakta ve özellikle yönetim mekanizması olarak geçmişten günümüze önemli bir dönüşüm geçirmektedir.

Günümüzde teknolojik kabiliyet ve imkânların artması ile sosyal kontrol daha da ileri bir noktaya varmış, icat edilen her yeni gözetleme uygulama ve aygıtı ile bir nevi sosyal kontrol mekanizması uygulamalarına dâhil olmuştur. Burada her dönem geçerli olan faktörlerin başında ise (gerek resmi gerekse gayri resmi) kontrol mekanizmaları uygulamalarında gözetlemenin gücü ve etkisinden faydalanılmış olması gelmektedir. Aktörler ve araçlar ne kadar değişse de gözetleme kontrolün değişmeyen unsurudur. Bununla birlikte gözetlemenin yaptırımını aktörler, mekânlar ve araçların değişimi ve dönüşümü ile birlikte de değişmiş ve dönüşmüştür. Bu dönüşümde hiç şüphesiz “birey” de dönüşmüştür. Gayri resmi sosyal kontrol mekanizmalarının etkisinin azaldığı bireyin üzerinde, resmi kontrol mekanizmalarının ise dolaylı ya da doğrudan etkinliğinin arttığını söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

- Abacı, N. (2001). *Bursa Şehri'nde Osmanlı Hukuku'nun Uygulanması (17. Yüzyıl)*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Akbulut, İ. (1998). *Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Osmanlı ve Kıbrıs Adalet Düzeni*. GİRNE: Cem Matbaacılık.
- Anderson, J. C., Gerbing, D. W. (1988). “Structural equation modeling in practice: A review and recommended two-step approach”, *Psychological Bulletin*. 103(3). 411.
- Bayramoğlu Alada, A. (2008). *Osmanlı Şehrinde Mahalle*, Sümer Kitabevi Yayınları.

- Best, P., vd. (2014). "Online communication, social media and adolescent wellbeing: A systematic narrative review", *Children and Youth Services Review*. 41, 27-36.
- Brukner, L.(2020). *Çocuklar İçin Otokontrol*, (Çev) Erdoğan, İ. Sola Unitas Yayınları.
- Candan, K. (2018), "Allah'tan Kork, Kuldun Utan!", Erişim Adresi https://www.tavsiyeediyorum.com/uzmanyazisi_4659.htm (Erişim Tarihi: 02.01.2022).
- Cansever, T. (1996). *Osmanlı Şehri*. (ed.) Akyüz, V., Ünlü, S. İslâm Geleneğinden Günümüze Şehir ve Yerel Yönetimler. İstanbul: İlke Yayınları. (ss. 373-388).
- Clark, A. L., Gibbs, J. P. (1964). "Social control: a reformulation", *Soc. Probs.* 12, 398.
- Cohen, S. (1990). *Visions Of Social Control*, 5. B. Cambridge, Polity Press.
- Dönmezer, S. (1982). *Sosyoloji*, 8. B, Ankara: Savaş Yayınları.
- Durkheim, E. (2020). *Toplumsal İşbölümü*. (çev) Ozankaya, Ö., 4. B, İzmir: Cem Yayınevi.
- Durkheim, E. (1984). *The division of labor in Society*, (Çev) Halls, W.D. Free Press.
- Durkheim, E. (2005). *Suicide: A study in sociology*. Routledge Classics, 2nd Edition.
- Fichter, J. H. (2016). *Sosyoloji Nedir*. (çev) Çelebi, N. 3. B, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Garland, D. (2001). *The Culture Of Control: Crime And Social Order In Contemporary Society*, Chicago: The University of Chicago Press.
- Gibbs, J. P. (1977). "Social control, deterrence, and perspectives on social order", *Social Forces*, 56(2), 408-423.
- Goldman, P., ve Van Houten, D. R. (1977). "Managerial strategies and the worker: A Marxist analysis of bureaucracy", *Sociological Quarterly*, 18(1). 108-125.
- Heegaard, M.E.(2021). *Öfkemi Kontrol Etmeyi Öğreniyorum*, (Çev) Kınık, C. İletişim Yayınları.
- Hobsbawm, E. (1995). *The Age of Extremes 1914-1991*, London: Abacus.
- Hollinger ve Clark A.L. (1982). "Formal and Informal Social Controlsof Employee Deviance", *The Sociological Quarterly* 23 (Yaz):333-343.
- Homans, G. C. (1931). *The human group*, Routledge.

- Innes, M. (2003). *Understanding Social Control*, (ed) Maguire, M. Berkshire, England: Open University Press.
- İçli, T. G. ve Burcu, E. (1993). “İnformal Sosyal Kontrolün Sağlanmasında Ailelerin Gelir ve Eğitim Düzeyinin Önemi”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 10. S. 1
- İslam Ansiklopedisi (t.y.). *Düşkünlük*. Erişim Adresi <https://islamansiklopedisi.org.tr/duskunluk>, (Erişim Tarihi: 03.01.2022)
- Janowitz, M. (1975). “Sociological Theory and Social Control”, *American Journal of Sociology*, C. 81, No: 1.
- Mantran, R. (1991). *16. ve 17. Yüzyılda İstanbul’da Gündelik Hayat*, İstanbul: Eren Yayıncılık, s.54.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (çev) Akınhay, O., Kömürcü, D., Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- McCahill, M. (2002). *The Surveillance Web: The Rise of Visual Surveillance in an English City*, Devon, Willan Publishing.
- Meier, R. F. (1982). “Perspectives on the concept of social control”, *Annual Review of Sociology*, 8(1). 35-55.
- Ortaylı, İ. (2001). *Osmanlı Toplumunda Aile*, İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Oxford Sözlük (t.y.). *Social Control*, Erişim Adresi <https://www.oxfordreference.com/search?q=social+control&searchBtn=Search&isQuickSearch=true> (Erişim Tarihi: 02.02.2022).
- Önderman, M. (2007). *Türkiye’de Devlet, Sosyal Kontrol ve Öznellik*, İstanbul: Filiz Kitapevi.
- Özcan, B. (2001). “Osmanlı Mahallesi Sosyal Kontrol ve Kefalet Sistemi”, *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, C. 1. S. 1. ss. 129-151.
- Pitts, J. R. (1968). *Social Control*”, *International Encyclopedia of the Social Sciences*, (ed) Sills, D.L. USA: The Macmillan Company & The Free Press, C. 14, s. 382.
- Ross, E. A. (1896). “Social control”, *American Journal of Sociology*, 1(5), 513-535.

Smith, C.D. (2006). *Palestine and the Arab-Israeli Conflict*, NY: Bedford. s.329.

Tan, E.M.(1981). *Toplumbilime Giriş Temel Kavramlar*, Ankara: Sevinç Matbaası.

TDK (t.y.a) “*Toplum*”, Erişim Adresi <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 03.01.2022).

TDK (t.y.b) “*Özdenetim*”. Erişim Adresi <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 03.01.2022).

We Are Social (2022). *Digital 2022: Another Year Of Bumper Growth*, Erişim Adresi <https://wearesocial.com/us/blog/2022/01/digital-2022-another-year-of-bumper-growth-2/>, (Erişim Tarihi: 19.04.2022)

Weber, M. (1978). *Economy and society: An outline of interpretive sociology* (Vol. 1), University of California Press.

Young, J. (1999). *The Exclusive Society: Social Exclusion, Crime and Difference in Late Modernity*, London: Sage.

YENİ MEDYADA GÜVEN YİTİMİ BAĞLAMINDA TOPLUMSAL SINİZMİN YENİDEN ÜRETİLMESİNE YÖNELİK BİR İNCELEME

Yasemin DURMUŞ*

Özet

Günümüzde yeni medyanın, bireylere sağladığı teknolojik imkanlar, otaya çıkardığı zamanda ve mekanda birliktelik ile iletişimi kolaylaştırmış ve etkileşimi sürekli hale getirmiştir. Bu etkileşimde kullanıcıların sahip oldukları sosyal kimlikler tepkilerin kontrolsüz, dolayısıyla da sansürlü olarak ortaya konmasına olanak sağlamıştır. Kullanıcı yorumlarında gördüğümüz bu sansürlü dışı vurumların sinizm çerçevesinde değerlendirilmesi bu araştırmanın temelini oluşturmaktadır. Sinik tutumların, gözlemlenebilmesine olanak tanınması bakımından sinizmin, bilişsel boyut, duyuşsal boyut ve davranışsal boyutları ile kendisini gösteren; öfke, korku, iğrenme, küçümseme, utanç ve acı içeren eleştirel, iğneleyici veya yıkıcı söylemler baz alınarak yapılan incelemeler sonucunda, belirlenen araştırma sorularına cevap aranmıştır. Bu bağlamda ulaşılan 15.245 yoruma, nitel veriye dayalı niceliksel içerik analizi uygulanırken, en yüksek sinik tutum skoruna sahip paylaşıma, sinik tutumların uygulanma pratiklerini ortaya koymak amacıyla direkt alıntılara dayalı betimsel analiz yapılmıştır. Türkiye’de faaliyet gösteren ve en fazla takipçi sayısına sahip aktivist gruplardan biri olarak Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Instagram hesabının, 16 gün süre ile takip edilerek, paylaşılan gönderilere yapılan sinik yorumların betimlenmesine yönelik yapılan analizde; yorumların %50,46’sının sinik tutum içerdiği, bu bağlamda toplumun en fazla erdem dışı davranışlardan çocuk istismarı olaylarına yönelik sinik tutum içerisinde oldukları, bu tutumlarının hedefinde kanun koyucuların, adalet mensupları ve toplumun diğer bireylerinin olduğu görülmüştür. Toplum ve devlet kurumlarına olan güvensizlik bağlamında bireylerin topluma yabancılaşma gösterdiği, ağırlıklı olarak öfke, tikslenme ve acı duydukları, dışı vurum bağlamında genellikle iğneleyici mizah ve nefret içeren söylemlerde bulunduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Sinizm, Toplumsal Güven, Aktivizm

AN EXAMINATION OF THE REPRODUCTION OF SOCIAL CYNICISM IN THE CONTEXT OF LOSS OF TRUST IN NEW MEDIA

Abstract

Today, the technological opportunities provided by the new media to individuals have facilitated communication and made interaction permanent, with the unity in time and space that it has created. In this interaction, the social identities of the users allowed the reactions to be expressed uncontrolled and therefore uncensored. Evaluating these uncensored expressions we see in user comments within the framework of cynicism forms the basis of this research. In terms of allowing cynical attitudes to be observed, cynicism manifests itself with its cognitive dimension, affective dimension and behavioral dimensions; As a result of the examinations based on critical, sarcastic or destructive discourses containing anger, fear, disgust, contempt, shame and pain, answers to the determined research questions were sought. In this context, while quantitative content analysis based on qualitative data was applied to the 15,245 comments reached, a descriptive analysis based on direct quotes was conducted on the post with the highest cynical attitude score in order to reveal the implementation practices of cynical attitudes. In the analysis made to describe the cynical comments made on the shared posts, the Gender

* PhD., Ege Üniversitesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Ana Bilim Dalı, İletişim Araştırmaları, yasemin.durmus@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-7246-5849

Equality Instagram account, which is one of the activist groups operating in Turkey and has the highest number of followers, was followed for 16 days; It has been observed that 50.46% of the comments contain a cynical attitude, in this context, the society has a cynical attitude towards child abuse, which is one of the most non-virtuous behaviors, and the target of these attitudes are lawmakers, members of justice and other members of the society. In the context of distrust in society and state institutions, it has been observed that individuals show alienation from society, they predominantly feel anger, disgust and pain, and in the context of expression, they generally use sarcastic humor and hate-containing discourses.

Keywords: Social Cynicism, Social Trust, Activism.

GİRİŞ

Geçmişten günümüze iletişimin geçirdiği değişimde, kaynaktan alıcıya tek yönlü etkileşim kendisini çift yönlü ve çoktan çoka bir etkileşime taşırken ortaya çıkan dijital yeniliklerle bireylerin kendi aralarında olan iletişimini ve örgütlenmesini de son derece hızlandırmıştır. Bu iletişim ve örgütlenme hızı kuşkusuz aktivizme de yeni bir boyut kazandırmıştır.

Toplumsal eylemleri ifade etmek amacıyla kullanılan aktivizm kavramı, bireylerin politik veya toplumsal değişimler üretmek niyetiyle yaptıkları özel etkinlikler olarak tanımlanabilmektedir (Türk Dil Kurumu, 2019). Aktivizm, 1970'lerin ortalarında, toplumsal hareketlerin sosyal değişim amacıyla giriştikleri protesto, savunma veya direniş gibi kavramları gündeme getirmesiyle konuşlmaya başlanmıştır (Cılızoğlu & Çetinkaya, 2018). Bu bakımdan toplumsal hareketlerin eski ve yeni olarak ikiye ayrıldıkları görülmektedir. Geçmişte görülen ve eski toplumsal hareketler olarak görülen eylemlerin temelinde ekonomik haksızlıklar, yolsuzluk, adalet arayışı gibi sosyal veya sınıfsal hakların kazanılması ve korunması yer alırken; 70'ler itibariyle kendini gösteren yeni toplumsal hareketlerde kimlik, kendini gerçekleştirmek, yaşam kalitesini arttırmak, barışın korunması, kadın hakları, çevre temelinde bireysel hak ve özgürlerin korunması gibi daha küresel beklentilere dönüşmüştür (Habermas, 2001: 199; Erdoğan, 2021: 113). Yeni toplumsal hareketler çoğulcu ve sivil toplum özerkliğini hedefleyerek toplumsal değerler, önyargılar ve kamuoyunu dönüştürmek gibi amaçlar edinmiştir (Acar & Uslu, 2016: 242-245). Bu bağlamda değerlendirildiğinde aktivizm, toplumsal dönüşümü sağlamak ya da tepki göstermek amacıyla gösterilen eylemler bütünü olarak görülürken; aktivizmin dijital ağ altyapısını kullandığı her türlü durum için kullanılacak kavram olarak da dijital aktivizmin kullanılabileceği görülmüştür (Sivitanides & Shah, 2011).

Yaşanan teknolojik gelişmeler, toplumsal hareketlerin geçmişte olduğu gibi bir lidere ihtiyaç duymadan, esnek ve dolayısıyla da heterojen yapılara dönüşmesine olanak sağlamıştır. Geleneksel yapıyla bağlarını koparmasa da toplumsal hareketlerin amaçlarında, bireylerin örgütlenme yapılarında, ortak değerlerinde, eylem yöntemlerinde ve kullandıkları araçlarda

değişikler yaratmıştır. Eski toplumsal hareketlerde bireyleri sokağa çağıran ve orada yapılanan eylemler, dijital evrenin tanıdığı imkanlarla bireylerin parmaklarının ucuna gelerek, sokağa çıkmadan anında katılım sağlamasına ve tepkisel bildirimlerin görünür olmasına olanak sağlayarak yeni toplumsal hareketlerin daha hızlı ve daha etkili sonuçlar almasına ön ayak olmuştur. Özellikle yeni medya, siyasal ve toplumsal alanda görülen ötekileştirici söylemler, hak ihlalleri, şiddet ve fikir özgürlüğünün ihlali gibi konuların duyulması ve geniş kitlelere yayılması için, teknolojiyi merkeze alan aktivist gruplar tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Toplumsal olaylara dikkat çekmek ve eylem planları geliştirebilmek amacıyla kullanılan çeşitli dijital platformlar, aktivizmi geliştirmiş ve mesafelere, dile, dine, ırka bakılmaksızın dünyanın neresinde olursa olsun herkesi ortak paydada toplayabilme ve katılımını sağlayabilmeye imkân sağlamıştır.

Yeni medyanın aktivist gruplara tanıdığı bu zamanda ve mekanda birliktelik, toplumsal hareketlerde etkileşimi sürekli hale getirerek diyalogu kolaylaştırmıştır. Bu etkileşim ayrıca, kullanıcıların sahip oldukları sosyal (gizil) kimlikler tepkilerin kontrolsüz, dolayısıyla da sansürsüz olarak ortaya konulmasına da imkân tanımıştır. Kullanıcı yorumlarında gördüğümüz bu sansürsüz dışa vurumların sinizm çerçevesinde değerlendirilmesi, bu araştırmanın temelini oluşturmaktadır.

TOPLUMSAL GÜVEN YİTİMİ BAĞLAMINDA SINİZM

Sinizm kavramı başta felsefe olmak üzere, psikoloji, sosyoloji, politika ve ekonomi gibi disiplinler arası alanlarda incelenen soyut bir kavram olarak bilinir olmasına karşın, günlük terminolojide henüz yaygın olarak kullanılan bir kavram olarak görülmemektedir. Tarihi bir antik dönem felsefe anlayışı olan Kinizm'e dayanan kavramın temel ilkesinin erdemli yaşamak olduğuna inanılmaktadır ve bu yaşam tarzını benimseyen insanlara kinik ya da sinik denilebilmektedir (Weber, 1998). Sinik bireyler, "insanların, iyi, samimi veya asil sebeplerle bir şey yapmadıklarına, sadece kendi çıkarlarını gözettiklerine inanan insanlar" olarak tanımlanmaktadır (Oxford Advanced Learner's Dictionary, 1989).

Sinizm kavramı en genel haliyle güvensizlik, tatmin olmamış duygular ve karşılanmamış beklentilerle ilişkilendirilmektedir (Chu & Chylinsky, 2006:1) ve kaynağında erdem kavramı yatmaktadır. Erdem kavramının temeli bilgiye dayandırılır ve bu bakımdan bilgi eyleme dökülebilir olmasıyla somutlanabilir. Erdem, insanın kendi iç bağımsızlığına ve

özgürlüğüne dayanarak yaşamını sürdürmesi ve her türlü bağımlılığın kurtulması olarak görülmektedir.

Erdemi merkeze alan ve toplumsal gereksinimler temelinde yöneltilen acımasız eleştirilerle kendisini gösteren ilk dönem siniklerin yerini, bireylerin topluma ve kurumlara karşı karamsarlık ve güvensizlik duygularını aynı acımasız eleştirilerle gösteren bireylere bıraktığı gözlenmektedir (Mantere & Martinsuo, 2001). Ortaya çıkan yeni dünya koşullarıyla değişime uğrayan günümüz sinikleri kendilerini toplumun kurbanı olarak tasvir edilen ederken; ilk siniklerin, sinizmi amaçlı olarak bir felsefe olarak edindikleri görülmektedir. Erdemin en temel gereksinim olduğu ve insanların sadece dünya zevklerinden uzaklaşarak özgür olabileceklerine ilişkin inanca karşılık günümüz siniklerinde, sosyal değişimden ziyade yaşadıkları hayal kırıklıklarına, tatminsizliklerine ve güven kaybına bağlı olarak duyarsızlaşma ve geri çekilme eğilimi görülmektedir (Kanter & Mirvis, 1989).

Tüm siniklerde ortak özelliğin, umutsuzluk olduğu görülmektedir. İlk siniklerin bu umutsuzluktaki başlıca nedeni, yenemeyeceklerini düşündükleri bir sistem karşısında olmalarıdır, günümüz siniklerinde durum kendi içlerinde, kişilik olarak barındırdıkları umutsuzluğun dışında toplumun onlara yaşattığı olumsuz tecrübelerden kaynaklanmaktadır ve bu bakımdan günümüz sinikleri, toplumsal sinizmle savaş halinde görülürken, gelişime veya değişime dair umutlarının olmadığı düşünülmektedir (Delken, 2004: 12).

Bu değişen şartlar sonrasında en genel haliyle sinizm kavramına baktığımızda, bir kişi ya da gruba, ideolojiye, sosyal geleneğe ya da örgütlere karşı duyulan güvensizlik, hayal kırıklığı, umutsuzluk ve en nihayetinde küçümseme ile şekillenen genel ve de özel bir tutum olarak görülmektedir (Andersson, 1996: 1397). Sinizm içindeki bireyler, ait oldukları dünyadaki insanların dürüstlükten uzak olduklarına ve söz konusu kendi çıkarları olduğunda her şeyi yapabileceklerine inanmakta ve onları iki yüzlü ya da umursamaz olarak görmektedir. İnsanlara yöneltilen bu olumsuz duygular, toplumlarını düşündüklerinde; sıkılma, öfke, tiksinti ve hatta utanç gibi tutumlarla sonuçlanmaktadır (Abraham, 2000, s.270-271).

İçlerinde oluşan bu güçlü duygularla örgütlerini veya toplumdaki bireyleri sert bir dille eleştiren siniklerin tutumlarının temelinde, sosyal hayatın en öncü koşutu sayılabilecek dürüstlük ve adalet gibi ilkelerin ihlalinin yattığı ve bunun da zaman içerisinde güven duygusuna sahip olmayan birey ve de topluma sebep olduğu görülmekte ve bu bakımdan sinizmin tüm kurumlar açısından son derece önemli olduğu söylenebilmektedir (Güven, 2016).

TOPLUMSALLIĞIN KOŞUTU OLARAK GÜVEN

Toplumsal sinizmin temelini vatandaşların, ülkelerine ve devlet kurumlarına karşı yönelttiği güvensizliğin oluşturduğu görülmektedir. Bireylerin, psikolojik sözleşmenin ihlal edildiğine yönelik algıları, toplumun diğer birimlerine yönelik sinik tutumlar geliştirmelerine neden olmaktadır (Kanter ve Mirvis, 1991: 59). Ortak amaçların paylaşımında zaruri olan karşılıklı güven, bireylerin toplumu oluşturan diğer kişi ve kurumların kararlarından, davranışlarından ya da sözlerinden zarar görmeyeceğine dair inançlarıyla şekillenen tutum ve davranışları olarak görülmektedir (McAllister, 1995: 25).

Toplumsal güven, bireylerin iyi bir toplumun oluşmasına yönelik beklentilerine ulaşabilme gayesiyle, bireyleri gönüllülük esasıyla çaba göstermeye ve iş birliği yapmaya teşvik eden bir değer olarak görülmektedir (Hosner 1995: 394). Bu iş birliği, yargı ile yürütme, çalışanlar ile yöneticiler, devlet ile özel gruplar ya da bireyler arasında sıklıkla gerekli olmakta, doğal bir sonucu olarak da toplumda bulunan yüksek güven seviyesi, daha yüksek seviyede iş birliğini beraberinde getirmektedir (Putnam, 1993:170). Toplumu bir arada tutma konusunda bir nevi tutkal görevi olduğu görülen güvenin (Solomon & Flores, 2001:26-30), toplumun değerlerine ve birbirleriyle olan ilişkilerine göre şekil kazanabildiği veya derecesinde farklılık gösterebildiği söylenebilmektedir.

Güven, toplumun üyeleri arasında kendiliğinden gelişen doğal bir sosyalleşme oluştururken, toplumun otoritelerine karşı saygının gelişmesine de katkıda bulunduğu görülmektedir. Sosyal sermaye olarak görülen bu etkenin, ortak amaç çevresinde toplanarak kolektif bir bilincin oluşturulmasında ve güçlendirilmesinde toplumu oluşturan bireylerin gösterecekleri iş birliği ve çabayı bir araya getirerek doğal bir sosyallik ortamını oluşturmaktadır (Kramer,1999: 581).

Toplum, bireyler arasındaki ilişkilere yön vererek, kurumların ve değerlerin sahip olunan güven ilişkisine göre şekillenmesini sağlamaktadır. Bu bağlamda bireyin kurumlardan beklentisi, kendisine gelecekte de aynı şekilde davranılacağı, var olan haklarının yasalarla korunacağı ve bu temelde güvende olacağına yönelik tutarlı davranması olarak görülebilmektedir.

Johnson ve O'Leary (2003) sinizmin, adaletsizlik kavramının bir hikayesi olduğunu ve bu hikayelerde, yönetimin uygulamalarına olan derin bir hayal kırıklığının mevcut olduğunu

söylemektedir (akt. Naus, 2007). Toplumsal açıdan yaşanacak hayal kırıklıklarının, güven ortamının ortadan kalkmasına, kişilerin devleti yöneten kurumlar kadar birlikte yaşadığı topluma ve içerisindeki bireylere karşı şüphe duymalarına ve kendilerini yabancılaştırarak kendi toplumlarından uzaklaşmalarına sebep olmaktadır.

Yeni medyanın toplumsal olayları, o toplumun her bir bireyine ulaştırma potansiyelini göz önüne aldığımızda belki de geçmişte bire bir şahit olamayacağımız olayları yanı başımızda deneyimlememize neden olarak, toplumsal güvene dair çıktılar oluşturmaktadır. Günümüzde gelişen her yeni toplumsal felakette (çocuk istismarı, kadına yönelik taciz, tecavüz ve her türden canlıya uygulanan şiddet vb.) gerek hukuksal anlamda yeterli yaptırımların olmayışına, gerekse de toplumun paylaşıldığı diğer bireylere yönelik güvenin olmayışı, sinik söylemlerin sıkça üretilmesine neden olmaktadır.

Alanyazına baktığımızda sinizmin araştırıldığı çalışmaların; sinizmin tarihini ve felsefi alt yapısını ortaya koyarak, örgütsel sinizm boyutuyla, çeşitli kamu ve özel kurumlarda, iş gücü ya da iş görenin sinik tutumunu ortaya koymaya yönelik ölçekler geliştirilmesi ve uygulanmasını amaçlayan çalışmalar (Kasapoğlu, 1992; Erdost ve diğerleri., 2007; Efiltili ve diğerleri, 2008; Güzeller & Kalağan, 2008; Kutanis & Çetinel, 2009) olduğu görülmüştür.

Bu araştırmalarda örgütsel olarak ele alınan sinizm, bilişsel, duyuşsal ve davranışsal olmak üzere üç boyutlu olumsuz tutumlar olarak ölçeklendirilmiştir (Brandes, 1997). Sinizmin ilk boyutu olan ve inanç boyutuna karşılık gelen bilişsel boyut, örgüt içinde hayata geçirilen uygulamaların adaletten ve dürüstlükten yoksun olduğuna veya samimiyetten uzak olduğuna yönelik inançları taşımaktadır. Bu boyut kendisini, öfke, küçümseme ve acıma gibi negatif duygularla göstermektedir. Sinikler bilişsel boyutta, insanı harekete geçiren güdü ve eylemlerde çoğunlukla davranışın arkasına gizlenmiş, adalet, dürüstlük ve içtenlik yoksunu dürtülerin olduğuna bu bakımdan da kendilerinin ihanete uğradıklarına inanmıştır (Dean ve diğerleri,1998). İkinci boyut olan duyuşsal boyut ise, utanç ve sıkıntı duyma veya öfke gibi güçlü duygusal tepkileri içermektedir (Abraham, 2000: 269). Sinizmin duyuşsal boyutunda bireyler, dahil oldukları örgüte yönelik kızgınlık ve küçümseme gibi duygular hissedebilmekte, örgütlerini andıklarında tiksinti, acı ve hatta utanç duyumsayabilmektedir. Bu bakımdan sinizm, olumsuz her türlü duyguyla ilişkili görülmektedir. Sinizmin üçüncü ve son boyutu davranış boyutudur ve bu boyutta sinikler, örgütleri ile ilgili karamsar tahminlerde bulunma, negatif ve çoğu zaman örgütlerini küçük düşürücü davranışlarda bulunma eğilimindedir (Dean ve diğerleri, 1998: 346). Sinik tutumlar içerisinde en görünür olanı, örgütü hedef alarak adalet ve

samimiyetten yoksun olduğuna yönelik yapılan eleştirel söylemler ve bu amaç doğrultusunda yorumlarında iğneleyici mizahın kullanılması olarak görülmektedir. (Kutaniş & Çetinel, 2010).

Genel sinizme bakıldığında, bireylerin davranış ve tutumlarına dair algıların olumsuz olduğu ve bu algıların kararlılık göstererek bir kişilik özelliğine dönüştüğü (Abraham, 2000: 270); örgütsel sinizme bakıldığında ise, bireylerde sinik tutumun gelişmesinde örgütün eylemlerine karşılık ortaya çıkan olumsuz algıların tutumlara dönüştüğü görülmektedir. Toplumsal sinizmin kaynağında da örgütsel sinizmle benzer olarak insanların içinde buldukları ülkeye, onu yöneten kişilere ve içerisinde bulunan insanlara olan güvensizliği bulunmakta ve bu güvensizlik yönetilebilir görülmektedir (Kanter & Mirvis, 1989: 51).

Kanter ve Mirvis'e (1989: 56) göre, güvensiz tutum ve davranışların topluma yönlendirildiği bu sinizm türü sosyal hayatta kendisini en baskın olarak gösteren sinizm çeşididir. Bu bakımdan ülkenin yönetiminden sorumlu kurumların bu ortak tavır ve davranışların oluşumunu dikkatle takip etmeli ve olumlu yönde dönüştürebilmelidir. Çam'a (2019) göre de toplumsal sinizmin, toplumu oluşturan bireylerin genelinin veya bir kısmının tutum ve davranışlarına yansımalarının devleti yöneten kurumlara karşı olumsuz bakış açısının artmasına ve yönetilememesi durumunda ortak olumsuz davranışların ortaya çıkmasına ön ayak olabileceği söylenebilmektedir. Özellikle de sinizmin en belirgin dışa vurum davranışı olan eleştirel ve güvene vurgu yapan söylemlerinin kurumlara karşı yönlendirilmesi toplumun diğer bireyleri nezdinde devletin imajını zedeleyecektir.

Toplumsal sinizmin, yaşanan ekonomik krizler, algılanan eşitsizlik ya da içerisinde bulunulan belirsizlik ortamı karşısında artacağı öngörülebilmektedir. Bu bakımdan yaşanan hayal kırıklığı ve güvensizlik bireylerde ülkelerini terk etme ve başka bir ülkenin vatandaşı olma isteği gibi güçlü duygulara dönüşebilecektir (Cemaloğlu, 2017). Toplumsal sinizme yönelik Amerika'da Kanter ve Mirvis (1991) tarafından yapılan bir çalışmada, Amerikan halkında sinizmin giderek arttığı sonucuna ulaşılmış, buna gerekçe olarak da Amerikan rüyasına dair Amerikan toplumu ve hükümeti arasındaki toplumsal sözleşmenin telafi edilemez şekilde ihlal edilmesi görülmüştür (Sur, 2010). Bu bağlamda Türk toplumunun, erdem dışı davranışlara olan yaptırım beklentisinin karşılanmadığı durumlarda, kurumlara olan güveninin yitimine dayalı olarak ortaya çıktığı düşünülen sinik tutumlarının betimlenmeye çalışılması bu araştırmanın temelini oluşturmaktadır.

1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Bu çalışmada, amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmış; Instagram üzerinden başta kadın çocuk ve hayvan haklarının ihlallerine yönelik haber verme, farkındalık yaratma ve eşitlik söylemleri geliştirmek amacıyla hareket eden kadın aktivist gruplarından Toplumsal Cinsiyet Eşitliği hesabı seçilmiştir. Örnekleme dair hesap seçilirken, en fazla takipçi sayısına sahip olma ve hesabın aktif (son bir ayda her gün en az bir gönderi) olarak kullanılıyor olması kriterleri aranmıştır. Örnekleme ait Instagram hesabı 16 gün süre ile takip edilmiş, toplam 38 gönderiye ulaşılmış, bazı gönderilerin birden fazla haber içeren şekilde düzenlenmeleri sonucunda tematik kodlamaya dahil edilen gönderi sayısı toplamda 47 olarak belirlenmiştir. Ulaşılan 15.245 yorum üzerinden belirlenen dört araştırma sorusunun yanıtlanması amaçlanmıştır;

Araştırma Sorusu 1: Kadın aktivist grupların, Instagram’ da paylaştıkları gönderilerde vurgulanan konular nelerdir?

Araştırma Sorusu 2: Kadın aktivist grupların, Instagram paylaşımlarında vurgulanan kişi ya da kurumlar hangileridir?

Araştırma Sorusu 3: Kadın aktivist gruplarının paylaşımlarına yapılan yorumlarda görülen sinik söylem skorları nasıldır?

Araştırma Sorusu 4: Kadın aktivist gruplarının paylaşımlarına yapılan yorumlarda sinik tutumların uygulanma pratikleri nasıldır?

Araştırma sorusu 1’e cevap bulabilmek adına, tematik kodlamaya dayalı niteliksel içerik analizi, Araştırma sorusu 2 ve 3’e cevap bulabilmek adına ise frekans sayımına dayalı niceliksel içerik analizi yapılmıştır. Araştırma sorusu 4’e yanıt bulabilmek amacıyla direk alıntılara dayalı betimsel analiz yapılmıştır.

Aktivist gruba ait gönderilerin tematik kodlamasında; temalar gönderilerin içeriklerine göre belirlenmiş olup, her bir gönderi tek bir alt temaya kodlanmıştır. İçeriğinde birden fazla alt temayı işaret eden gönderilerde, ağırlıklı olarak vurgulanan yönü ile bir tek alt temaya kodlama yapılmıştır. Sinik tutumların netnografik olarak gözlemlenebilmesine olanak tanınması bakımından sinizmin, bilişsel, duyuşsal ve davranışsal boyutlarına yönelik olarak; içerisinde tikslenme, utanç, korku, küçümseme, acı ve öfke barındıran eleştirel, iğneleyici veya yıkıcı söylemler baz alınmıştır. Bu bağlamda nitelenen duyguları ifade eden emojiler ve noktalama işaretleri de kodlamalara dahil edilmiştir.

2. BULGULAR

Araştırma Sorusu 1: Kadın aktivist grupların, Instagram’da paylaştıkları gönderilerde vurgulanan konular nelerdir?

Tablo 1: Vurgulanan Konular

Tema 1: Eşitlik Çalışmaları	Kadın-Erkek eşitliği Eşitlik karşıtı söylemlere tepkiler Kadın Hakları LGBT Hakları İşçi Hakları Eşitliğe destek veren siyasiler Fiziksel ve ruhsal hastalıklara yönelik farkındalık
Tema 2: Çocuk İstismarı	Çocuklara yönelik cinsel istismar haberleri Tacizi normalleştiren söylemlere tepkiler İstismara yönelik farkındalık çalışmaları Yargı kararlarına itirazlar Yaptırım Talebi Yasal istekler
Tema 3: Cinsel istismar / Tecavüz	Toplu taşıma araçlarında yaşanan tacizler Karar tekliflerine tepkiler Yaptırım isteği Yasal düzenlemeler Siyasilerin destekleri Tecavüz haberleri
Tema 4: Şiddet / Cinayet	Kadın cinayeti haberleri Erkek cinayetlerine yönelik raporlar Erkek şiddeti Kadın şiddeti Siyasilere şiddet Sokak hayvanları cinayetleri

Araştırma sorusu 1’e yanıt bulmak amacıyla yapılan tematik kodlama sonucunda; aktivist grubun paylaşımlarında vurgulanan konularda ulaşılan ilk tema, eşitlik çalışmaları olmuştur. Kadın ve erkek eşitliğine yönelik çalışmalar, eşitlik karşıtı söylemlerin paylaşılarak tepki gösterilmesi, kadının sahip olması gereken hak ve özgürlükler konusunda bilinç yaratmak, LGBT bireylerin uğradıkları haksızlıklar ve olması gereken eşitlik anlayışı, eşitliğe destek veren siyasilerin söylemleri ve gerek fiziki olarak sahip olunan engeller ve hastalıklar yönünden gerekse de bipolar bozukluğu bağlamında ruhsal hastalıklara yönelik farkındalık çalışmaları bu

tema altında vurgulanan konular olmuştur. Takip edilen tarihler aralığında 1 Mayıs işçi bayramına özel olarak işçi bayramı, işçi hakları ve iş kazalarına yönelik paylaşımlar yapıldığı gözlemlenmiştir.

Niteliksel içerik analizi ile ulaşılan ikinci tema çocuk istismarı olmuştur. Bu tema altında, çocuklara yönelik cinsel istismar haberlerinin henüz haberin sıcak olduğu saatlerde takipçileri ile paylaşıldığı, özellikle bu haberleri takip eden gün ve saatlerde oluşan ve istismarı normalleştirmeye yönelik görülen siyasiler ya da ünlü kişiler tarafından üretilen söylemlerin paylaşılarak tepki gösterildiği, çocuk istismarı davalarında, yetersiz ya da yanlış görülen sonuçların, takipçiler ile paylaşılarak, bu konuda gerekli yasal düzenlemelerin yapılarak, yaptırımların ağırlaştırılması taleplerinde bulunulduğu görülmüştür. Bu tema altında aynı zamanda sıkça çocuk istismarına yönelik farkındalık çalışmaları olarak yapılan sosyal deneylere yer verilmiştir.

Cinsel istismar ve tecavüz ulaşılan üçüncü tema olmuştur. Toplu taşıma araçlarında peş peşe yaşanan cinsel taciz olayları bu tema altında en fazla vurgulanan konu olmuştur. Bu bağlamda olası yasa tekliflerine (pembe otobüs) tepkiler ve yaptırımların ağırlaştırılmasına yönelik yasal düzenleme istekleri, destek veren siyasiler ve tecavüze uğrayan kadınlar vurgulanan diğer konular olmuştur.

Dördüncü ve son tema olarak, şiddet/cinayet temasına ulaşılmıştır. Bu tema altında; Kadın cinayetleri haberleri başta olmak üzere, erkek cinayetlerine yönelik raporlar, sokak hayvanlarının öldürülmesi, kadına, erkeğe, siyasilere ve sokak hayvanlarına yönelik şiddet, erkek şiddeti, kadın şiddeti olarak ayrı ayrı ele alınmış, bu konularda güncel haberlere ve farkındalık çalışmalarına başvurulduğu görülmüştür. Genel olarak hesabın takipçilerine samimi bir dil kullanırken, haberleri kişisel yorumları ve kaygılarıyla iletmiş gözlemlenmiştir.

Araştırma Sorusu 2: Kadın aktivist grupların, Instagram paylaşımlarına yapılan yorumlarda vurgulanan kişi ya da kurumlar hangileridir?

Tablo 2: Vurgulanan Kişi ve Kurumlar

Tepki Gösterilen	Failler Mevcut Yönetim Yargı Mensupları Yasama Organları Bakanlıklar Siyasiler Ünlüler
Destek Beklenen	Siyasiler Sanatçılar

	Sivil toplum kuruluşları Diğer aktivist hesaplar Avukatlar Medya mensupları Emniyet
--	---

Araştırma sorusu 2'ye yönelik yapılan tematik kodlama sonucunda, aktivist grubun özellikle; çocuk istismarı, kadına yönelik şiddet, tecavüz, cinayet haberleri ve işlenen suçları olumlayan söylemlerde bulunan kişilere yönelik paylaşımların altında vurgulanan kişi ya da kurumlar iki ana tema altında incelenmişlerdir. Bunlar; tepki gösterilen ve destek beklenen kişi ya da kurumlar olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda ulaşılan temaların ilki tepki gösterilenler olmuştur. En fazla tepki, suç işlediği iddia edilen kişiler ve gerekli önlemleri almadığı iddia edilen mevcut yönetime yönelik olmuştur. Bu suçlar kapsamında gerekli yasal düzenlemelerin yapılmadığı gerekçesiyle, mevcut yönetim, yasama organları, bakanlar ve siyasilerin; yargı karşısına çıkarılan ve suçlu oldukları iddia edilen kişilerin davalarında gerekli cezaları vermedikleri, iyi hal indirimi uyguladıkları veya serbest bıraktıkları gerekçesiyle yargı mensubu olarak hakimlerin tepkilerin yüksek oranda odağı oldukları gözlemlenmiştir. Cinsiyetçi veya suçları olumlayan söylemler üreten ünlüler ve siyasi erkler tepki gösterilen diğer kişiler olmuştur.

Destek beklenen kişi ya da kurumlar olarak ulaşılan ikinci temada; işlenen suçlar, yeterli görülmeyen yargı kararları, yapılan cinsiyetçi ya da suçluyu öven/suçlu hafifleten söylemler karşısında, ihbarda bulunmak, kamuoyu oluşturmak, eylem planları yaratmak ya da yaptırım isteklerini duyurmak amacıyla gerekli görülen mecralar bağlamında en sık vurgulananlar; siyasiler, sanatçılar, sivil toplum kuruluşları, diğer aktivist hesaplar, avukatlar, emniyet güçleri ve medya mensupları olduğu görülmüştür. Gerek tepki göstermek gerekse de destek amacıyla vurgulanan kişi ya da kurumların hesaplarına, @mention ya da #hashtag kullanımı ile ulaşmaya yönelik yorumlara karşılık herhangi bir hesaba ulaşma çabası gütmeden sadece bahsedilen ismi zikredilen kişi ya da kurumlar olarak vurguların iki şekilde yapıldığı gözlemlenmiştir.

Araştırma Sorusu 3: Kadın aktivist gruplarının paylaşımlarına yapılan yorumlarda görülen sinik söylem skorları nasıldır?

Tablo 3: Sinik Söylem Skorları

Tarih	Gönderi Sayısı	Yorum Sayısı	Sinik Yorum (f)	Sinik Yorum (%)
24.04.2019	3	928	438	47,19
25.04.2019	2	393	206	52,41
26.05.2019	2	945	486	51,42
27.04.2019	3	888	477	53,71
28.04.2019	3	780	407	52,17
29.04.2019	5	478	238	49,79
30.04.2019	2	374	174	46,25
01.05.2019	3	97	55	53,35
02.05.2019	4	360	184	51,11
03.05.2019	4	783	396	50,57
04.05.2019	3	3.368	1.798	53,38
05.05.2019	1	493	258	52,33
06.05.2019	5	2.115	1.042	49,26
07.05.2019	1	73	36	49,31
08.05.2019	3	1.676	906	54,05
09.05.2019	3	1.284	593	46,18
TOPLAM	47	15.245	7.694	50,46

Araştırma sorusu 3 için, oluşturulan sinik tutum skorlarına yönelik niceliksel frekans sayımı sonucunda, yapılan 15.245 yorumun, 7,694 tanesinin sinik tutum içerdiği, bunun da toplam yorum sayısının %50,46'sını karşıladığı sonucuna ulaşılmıştır. Çıkan bu veriler sonucunda her iki yorumdan birinin sinik tutum içerdiği söylenebilirken, bu sinik tutumların konulara göre eşit dağılmadığı, bazı konulara yapılan yorumların çok daha fazla sinik tutum içerdiği gözlemlenmiştir.

Bu bağlamda, en fazla sinik yorumun çocuk istismarına yönelik olarak, 4 Mayıs 2019 tarihinde, Antalya'da görülen bir çocuk istismarı davasının sonucuna yönelik paylaşılan gönderiye yapıldığı görülmüştür. Söz konusu gönderi istismara uğrayan 10 yaşındaki bir kız çocuğunun annesinin, dava sonucuna yönelik yakarışlarını içeren video ve "Beraat kararı verenler; dileriz, şu annenin gözyaşlarında boğulursunuz... Antalya'da 10 yaşındaki kız çocuğunu istismar eden apartman görevlisi, tecavüze ilişkin adli tıp raporları, kamera kayıtları ve tüm delillere rağmen beraat etti! Karar sonrası sinir krizi geçiren kız çocuğunun annesi, hastaneye kaldırıldı. Yazıklar olsun!" yorumu ile paylaşılmıştır.

Araştırma Sorusu 4: Kadın aktivist gruplarının paylaşımlarına yapılan yorumlarda sinik tutumların uygulanma pratikleri nasıldır?

Araştırma sorusu 4'e cevap bulabilmek amacıyla en fazla sinik yoruma sahip bu gönderiye direkt alıntıya dayalı betimsel analiz yapılmıştır. Toplam 2.234 yorumun, 1197'sinin (%53,58) sinik tutum içerdiği gönderide, üretilen sinik tutumlar örneklenmeye çalışılırken, çok sık tekrar eden “Allah belanızı versin”, “yazıklar olsun”, “Bu ülkede adalet yok” gibi söylemler örneklerde tekrarlanmamış ve içerisinde küfür veya suça teşvik edici (adaletin sokakta halk tarafından verilmesine yönelik) söylemler barındıran yorumlar örneklere alınmamıştır. Tutumları en iyi örnekleyeceği düşünülen sınırlı sayıda söylem seçilirken, yorumlarda görülen yazım ve imla hataları düzeltilmemiş, yorumlar olduğu gibi verilmiştir.

Sinik bireylerin bilişsel boyutta öfke, küçümseme ve acı hissedebilecekleri, duyuşsal boyutta saygısızlık, utanç duyma, sıkıntı ve nefret gibi güçlü duygusal tepkileri gösterebilecekleri, davranışsal boyutta ise siniklerin, örgütleri hakkında karamsar tahminler yapma eğiliminde olabileceği (Dean ve diğerleri,1998; Abraham, 2000) öngörülürken, sinik tutumlar içerisinde en görünür olan tutumun, örgütü hedef alarak adalet ve samimiyetten yoksun olduğuna yönelik yapılan eleştirel söylemler ve bu amaç doğrultusunda yorumlarında iğneleyici mizahın kullanılması olacağı (Kutaniş & Çetinel, 2010) görüşüyle örnekler değerlendirilmiştir.

İncelenen yorumlar toplumsal güven bağlamında değerlendirildiğinde üretilen sinizmin, en fazla adalete olan inancın yapı bozumuna uğraması, toplumun devlet kurumlarına olan güveninin azalmasına yönelik öfke söylemleriyle ortaya çıktığı görülmüştür.

“Çıldırılmamak elde değil! Ayan beyan ortada olan bu rezalete nasıl göz yumulabilir, aklım almıyor! Midem bulanıyor! Lanet olsun bu cehennem çukuruna dönmüş ülkenin olmayan adaletine!”

“Bu ülkeyi böyle insanlar yönettiği için utanıyorum”

“Böyle adaletsizlik içinde yaşamak can yakıyor...”

“Bıktım bu ülkeden”

“Artık nefret ettim”

“Düzelinler, vicdana gelsinler diye dua ediyoruz yok ettiklerini bulsunlar diye beddua ediyoruz yok. Ceza alsınlar istiyoruz yok. Hakkımızı soruyoruz yok adalet yok. O anne gidip o

pisliği gebertse anında müebbet verirler ama tecavüze tacize yok. Ülkede normal karar yok olsa kıyamet alameti sayacaz artık!!”

“Yazıklar olsun insanımızı bu hale getiren adaletsizliğe. Yeter artık devlet bir şeyler yapsın. Bu şekilde insanların devlete olan güvenini sarsıyor bu sessizlikleri”

Sinik tutum içeren yorumlarda bireylerin, işlenen suçlar ve yozlaşan toplum karşısında devlet kurumları kadar içinde yaşadıkları topluma, toplumu paylaştıkları diğer insanlara ve hatta insanlığa karşı sinik tutum sergiledikleri görülmüştür.

“Sonra “neden bu ülkeden nefret ediyorsun?” diyorlar. İnsanı insan değil ki ülkenin (öfke emoji)”

“Bu pisliklerle aynı havayı solumaktan, bu dünyada yaşamaktan nefret ediyorum, lanet olsun bu hale gelen insanlığa (öfke emoji)

“Sizin gözleriniz kör, kulaklarınız sağır, diliniz lâl olmuş. İnsanlığa dair ne varsa yitirmişsiniz. Midemi bulandırılıyorsunuz. Sizinle aynı havayı soluduğum için kendimden utaniyorum. Şu kadının gözyaşları, ahı dönüp bulacak sizi elbet. Çocuklarınızı hâkim, savcı, doktor, mühendis olsun diye üzerine titriyorsunuz ama insan olmayı öğretmiyorsunuz.”

“Ruhu bozuk insanlar”

“İnsan insanın utancıdır... insan insanın kurdudur... insan insanın adaletsizliğidir...”

“Yazıklar olsun böyle millete yazıklar olsun sessiz kalanlara acıyorum sizin gibi vicdansızlara bu ülkenin kendini toplaması gerekiyor daha yeni bahar kokan çocuklar toprağa gömüldü ama herkes sessiz kalıyor yazık ki ne yazık #cocukvehayvanistismarinahayir

Bireylerin çocuk istismarı nezdinde yaşanan toplumsal felaketler karşısında, çaresiz kaldıkları, acı çektikleri ve topluma eski siniklerle ortak bir tavır olarak umutsuz düşüncelerin hâkim olduğu gözlenmiştir:

“Gözlerim ve ben bunları kaldıramıyoruz...”

“Çıldırıcam, deliricem... Bütün bunları görüp elden hiçbir şey gelmemesi beni sömürüyor, süründürüyor”

“Yemin ederim ruh sağlığım bozuldu gece uykularım kaçıyor sabah öfkeyle uyanıyorum bence ülkece uyku ilacı alıp uyuyalım. Zaten ilaçsız da yaptığımız bu”

“Ölmek üzereyim bitiyorum... bunlarda hiç mi vicdan yok adalet yok... bunlar nasıl insandır? Bunların amacı nedir?”

“Bu ülkede ne sistem ne de insanlar düzelecek.”

“Ben artık bu ülkeden her şeyi beklerim, adalet mi kaldı ki adalet istiyorsunuz?”

“Nefes alacak güç kalmıyor insanda”

Sorumlu olarak görülen kişi ya da kurumlarla aynı ülkenin paydaşları olmaktan duyulan utanç, yaşadıkları ülkeye yabancılaşma ve kaçıp gitme isteğine varan şekilleriyle sinik tutumlara yansıtıkları sıklıkla gözlenmiştir.

“Bu ülkede yaşıyor olmaktan utanç duyuyorum. Sanırım tecavüze uğrasam bu bes para etmez kanı bozuklardan adalet de istemezdim bir insana bunu yaşıtıyorsanız allahınız kurtarsın sizi öteki tarafta ne diyeyim”

“Ülkemin adaletinden o kadar utanıyorum ki...”

“Şu an utancımdan yerin dibine girdim! Keşke bu ülkede doğmasaydım!”

“Böyle adaletsiz ülkede yaşadığım için çok utanıyorum”

“Bu ülkeden utanıyorum türk vatandaşı olmaktanda utanıyorum”

“Utaniyorum böyle ülkede yaşamaktan yazıklar olsun size yaa”

“Çok şey yazacaktım utandım. Nerde yaşıyorum, kimi oynuyorum?”

“Bunları savunacak birisi çıkarsa sorgusunu cılız vicdanına bırakırım artık, bu ülkede can-ı gönülden yaşamak isteyen var mı merak ediyorum”

Sinik tutumların uygulanma pratiklerinde bir diğer belirgin duygu tikslenme olarak gözlemlenmiştir. Bireyler sinik tutumlarında sıklıkla ülkelerine ve yaşadıkları topluma karşı yaşadıkları tikslenme duygusunu dile getirmişlerdir.

“Şimdi bu anne gidip o pislği öldürse müebbet verir o ş. Hâkim, hukuk yoksa toplaşp adam dövelim biz o zaman; gücü olanın vicdanı yok, vicdanı olanın gücü yok. Tiksiniyorum bu ülkeden.”

“Midem bulanıyor böylelerini gördükçe”

“Rezillik... İğrençlik... Adaletsizlik...”

“Midem kaldırmıyor, bu ülkede olan şeylere iğrenmekten tükendim artık”

“Yaşadığım ülkeden iğreniyorum”

“Ben artık yaşamak istemiyorum bu ülkede...”

Bireylerin sinik tutumlarında, adaletin eşit dağıtılmasına yönelik korkular olduğu, bu korkuların temelindeki güvensizliğin, devlet kurumları ve toplumun diğer bireyelerine karşı olduğu gözlemlenmiştir.

“Otobüste beni taciz eden adamın parmaklarını kırmayı düşündüm ve tekniğini falan da bilirim yani az çok savunma eğitimin vardı. Korktum yemin ederim korktum. Halk bir şekilde beni suçlu bulur bir şekilde elini kolunu sallar evine gider ben rezil olduğumla kalırım dedim. Yaka paça dışarı attım sadece.”

“Emin olun ki yazmak istediğim çok şey var ama Silivri buz gibi”

“Allahım bu ülke nereye gidiyor”

“Şimdi bu hukuka mı güvenelim”

“İnşallah bir gün bu ülkede ADALETE ihtiyacım olacak bir durumla karşılaşmam”

“Baskılanmış her duygu birgün mutlaka daha güçlü ve hastalıklı bir şekilde ortaya çıkar.. işte bu yüzden artık Türkiye bir batağa döndü! Sonumuzsa beğenmedikleri bütün ülkelerden daha acı olacak bu gidişle.. bugünden beri kendime gelemiyorum (ağlama emoji)

“Ülkemiz sistemi tuhaf... Bu tip suçlular yırtar ama birileri iftiradan bir ömür yatar...”

Yorumlarda gözlemlenen ve eski siniklerin de en belirgin tutumlarından biri olarak görülen iğneleyici mizahın, modern sinikler genelinde de sıklıkla pratik edildiği, hedefinde devlet kurumları ve diğer insanların yer aldığı görülmüştür.

“Adaletler ülkesine hoşgeldiniz efendim”

“Türkiyede adalet aramak kara delikte yaşam aramak gibi”

“Adalet mülkün temelidir! Bu yazıyı sadece mahkeme duvarlarında ve soğuk suratlarda görürsünüz”

“Ne güzel Müslüman bir ülkeyiz biz bayılıyorum bize. Ne de güzel Allah korkumuz var!”

“Harika (alkış emoji) bayıldım gözlerim doldu bu adalete.”

“Türkiye Cumhuriyetinden, “Türkiye Cehennemine” hızla evriliyoruz..”

“Hanımış adalet?”

“Almanya kıskanıyor yapmayın!!!”

“İndirin kepenkleri ülkeyi kapatıyoruz!”

SONUÇ

Türkiye'nin en fazla takipçi sayısına sahip aktivist gruplarından biri olan Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Instagram hesabının, içerik paylaşımlarına yapılan sinik tutumları betimlemeye olanak tanıyan bu araştırmanın sonuçları, araştırmanın bulguları ve araştırma soruları çerçevesinde değerlendirilmiştir. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Instagram hesabının, 16 gün süre ile takip edilerek, paylaşılan gönderilere yapılan sinik yorumların betimlenmesine

yönelik yapılan analizde; yorumların %50,46'sının sinik tutum içerdiği, bu bağlamda toplumun en fazla erdem dışı davranışlardan çocuk istismarı olaylarına yönelik sinik tutum içerisinde oldukları, bu tutumlarının hedefinde kanun koyucuların, adalet mensupları ve toplumun diğer bireylerinin olduğu görülmüştür. Topluma ve devlet kurumlarına olan güvensizlik bağlamında bireylerin topluma yabancılaşma gösterdiği, ağırlıklı olarak öfke, tikslenme ve acı duydukları, dışa vurum bağlamında genellikle iğneleyici mizah ve nefret içeren söylemlerde bulunduğu görülmüştür.

Toplumun sesini duymak ve güven kaybının nedenlerine yönelik daha fazla çalışmanın yapılması, farklı sorunlar ve farklı örneklerle uzun süreli takiplerle, toplumun bilinen fakat pek de konuşulmayan sorunlarının araştırılmasını mümkün kılacaktır. Bu çalışmalar doğrultusunda sorunları gidermeye yönelik adımların atılması, yapılacak yasal düzenlemelerle devlet kurumlarına olan güvenin tazelenmesi, toplumda iş birliğini sağlayıcı ortak normların oluşturulması, toplumsal güvenin geliştirilmesi ve sosyal kutuplaşmaların azaltılması bakımından oldukça faydalı olacaktır.

Sivil katılımın anlaşılması ve demokrasinin gelişmesi açısından tutkal görevi gören güvenin, toplumun sinikleşmesinde oynadığı rol kadar, önüne geçmek adına da anahtar görevi göreceği, bu bakımdan toplumsal sinizm üzerine konacak her yeni araştırmanın bu potansiyeli arttırmada önemli rol oynayacağı düşünülmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

Today, the technological opportunities that new media provides to individuals and the unity of space and time it provides have facilitated dialogue and made interaction permanent. In this interaction, the social identities of the users allowed the reactions to be expressed uncontrolled and therefore uncensored. Evaluating these uncensored expressions we see in user comments within the framework of cynicism forms the basis of this research.

In this study, purposeful sampling method was used; The Gender Equality account was chosen from among the women activist groups that act to inform, raise awareness and develop equality discourse regarding the violations of women, children and animal rights on Instagram. While selecting the account for the sample, the criteria were that it had the highest number of

followers and that the account was being used actively (at least one post every day in the last month).

Cynicism allows cynical attitudes to be observed; exhibiting cognitive, affective and behavioral dimensions; As a result of the examinations based on critical, destructive or sarcastic discourses containing anger, disgust, shame, fear, disdain and pain, answers to the determined research questions were sought. In this context, while quantitative content analysis based on qualitative data was applied to the 15,245 comments reached, a descriptive analysis based on direct quotes was conducted on the post with the highest cynical attitude score in order to reveal the implementation practices of cynical attitudes. In the analysis made to describe the cynical comments made on the shared posts, Gender Equality Instagram account, one of the activist groups with the highest number of followers in Turkey, was followed for 16 days; It has been observed that 50.46% of the comments contain a cynical attitude, in this context, the society has a cynical attitude towards child abuse, which is one of the most non-virtuous behaviors, and the target of these attitudes are lawmakers, members of justice and other members of the society. In the context of distrust in society and state institutions, it has been observed that individuals show alienation from society, they predominantly feel anger, disgust and pain, and in the context of expression, they generally use sarcastic humor and hate-containing discourses.

KAYNAKÇA

- Abraham, R. (2000). Organizational cynicism: Bases and consequences, Genetic, Social, and General Psychology Monographs, Cilt: 3, Sayı 126, 269-292.
- Andersson, L. M. (1996). Employee Cynicism: An Examination Using a Contract Violation Framework. Human Relations, Cilt 49, 1395-1418.
- Brandes, P.M (1997), Organizational Cynicism: Its Nature, Antecedents, and Consequences. Unpublished Doctora Dissertation.The University of Cincinnati.
- Can, H., (1997), Organizasyon ve Yönetim, 4. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Cemaloğlu, N. (2017). Gölge Etmeyin Lütfen... <https://www.kamudanhaber.net/golge-etmeyin-lutfen-makale,3371.html>, Erişim Tarihi: 11.04.2019.
- Chu, A., Chylinski, M. (2006). 'A Model of Consumer Cynicism–Antecedents and Consequences', Proceedings of the Australian and New Zealand Marketing Academy. 1-8.

- Cılızoğlu, G. Y., Çetinkaya, A. (2018). Zaman ve Mekandan Bağımsız Katılım; Örgütlü Yurttaşın Dijital Bireye: Change.org Örneği. *International Journal of Human Sciences*, Cilt 15, Sayı 4, 2458-9489.
- Çam, M. S., (2019). Öyküleyici Reklamlar ve Tüketici Sinizmi İlişkisi Üzerine Deneysel Bir Çalışma. Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Dean, J. W., Brandes, P., Ravi, D. (1998). Note Organizational Cynicism. *Academy Of Management Review*. Cilt 23, Sayı 2, 341-352.
- Delken, M. (2004). Organizational Cynicism: A Study Among Call Centers. Unpublished master's thesis, University of Maastricht.
- Efiliti, S., Gönen, Y., Öztürk, F. (2008), Örgütsel Sinizm: Akdeniz Üniversitesinde Görev Yapan Yönetici Sekreterler Üzerinde Bir Alan Araştırması, 7. Ulusal Büro Yönetimi ve Sekreterlik Kongresi Kitabı, 22-24 Ekim 2008, (1). Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi.
- Erdost, E. H., Karacaoğlu, K., Reyhanoğlu, M. (2007). Örgütsel Sinizm Kavramı ve ilgili Ölçeklerin Türkiye'deki Bir Firmada Test Edilmesi. 15. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı. 514- 524. Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- Güven, E. (2016). Tüketimde Sinik Tutum: Tüketici Sinizminin Sebep ve Sonuçları. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, Cilt 8, Sayı 2, 152–174.
- Güzeller, C.O. ve Kalağan, G. (2008). Örgütsel Sinizm Ölçeğinin Türkçe'ye Uyarlanması Ve Çeşitli Değişkenler Açısından Eğitim Örgütlerinde İncelenmesi. 16.Yönetim ve Organizasyon Kongresi Kongre Kitabı. 87-94. Antalya: İstanbul Kültür Üniversitesi.
- Habermas, J. (2001). İletişimsel Eylem Kuramı. Çev. Mustafa Tüzel. İstanbul, Kabalcı Yayınları, İstanbul.
- Hosner, L. T. (1995) "Trust: The Connecting Link Between Organizational Theory and Behavior", *Academy of Management Review*, Cilt 20, Sayı 2, 379–404.
- Kanter D. L., Mirvis P. H. (1989). *The Cynical Americans: Living and Working in an Age of Discontent and Disillusion*. 1st Ed., San Francisco, Jossey-Bass.
- Kanter, D., Mirvis, P. (1991). Cynicism: The New America Malaise. *Business and Society Review*. Spring. Cilt 91, Sayı 77, 57-61.

- Kasapoğlu, M.A. (1992), Sağlık Sosyolojisi Türkiye’den Araştırmalar, Sosyoloji Derneği Yayınları VI, Ankara.
- Kramer, R. M. (1999), ‘Trust and Distrust in Organizations: Emerging Perspectives, Enduring Questions’, Annual Review of Psychology, Cilt 50, Sayı 1, 569–98.
- Kutaniş, R. Ö., Çetinel, E. (2010). Adaletsizlik algısı sinizmi tetikler mi? bir örnek olay. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 26, 117-195.
- Mantere, S., Martinsuo, M. (2001). Adopting and Questioning Strategy: Exploring The Roles of Cynicism and Dissent. Presented at 17th EGOS- European Group for Organisation Studies Colloquium. Lyon, France.
- McAllister, D.J. (1995), “Affect and Cognition Based Trust As Foundations of Interpersonal Cooperation in Organizations”, Academy of Management Journal, Cilt 38, 24-59.
- Marshall, G. (1999). Sosyoloji Sözlüğü, Çev. Osman Akinhay ve Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat, Ankara.
- Naus, A. J. A. M. (2007). Organizational Cynicism: on the nature, antecedents, and consequences of employee cynicism toward the employing organization. Maastricht University, Maastricht. <https://doi.org/10.26481/dis.20071012an>
- Nietzsche, F. (2005). Böyle Buyurdu Zerdüş. (Çev. A.T. Oflazoğlu). Cem Yayınevi, İstanbul. (Orjinal Eserin Yayınlanma Tarihi: 1885).
- Putnam R.D. (1993) Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy, Princeton, NJ: Princeton Univ. Press. ISBN: 9780691037387.
- Sivitanides, M., Shah, V. (2011). The Era of Digital Activism. In Conference for Information Systems Applied Research. 4 (1842), (01-08).
- Solomon, R.C., Flores, F. (2001) İş Dünyasında, Politikada, İlişkilerde ve Yaşamda Güven Yaratmak, Çev. Ahmet Kardam, Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası, İstanbul.
- Sur, Ö. (2010). Örgütsel Sinizm: Eskişehir İli Büro Çalışanları Üzerine Bir Alan Araştırması, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Oxford Advanced Learner's Dictionary, (1989). Oxford: Oxford University Press.
- Türk Dil Kurumu (2019). <https://sozluk.gov.tr/>. Erişim Tarihi: 08.04.2019.
- Weber, A. (1998). Felsefe Tarihi (Çeviri: H.Vehbi Eralp). İstanbul: Sosyal Yayınları.

THE FORM AND FUNCTION OF PROPAGANDA IN THE THIRD REICH

Kağan SARGI*

Abstract

During World War I, which ended with Germany's defeat, Adolf Hitler observed the power of propaganda and understood how it could be used to influence the masses. When the seeds of Nazi ideology were being sown, propaganda became a key method for its dissemination, and the propaganda techniques employed under the leadership of Josef Goebbels played an important role in the functioning of the NSDAP both before and after coming to power. Therefore, this study aims to examine the propaganda methods used during Goebbels' ministry. Firstly, the concept of propaganda is clarified in terms of its meaning and then the use of propaganda elements in the continuation of National Socialism ideology is discussed. The purpose of this study is to examine the functional and content-related aspects of the propaganda methods implemented during Goebbels' tenure. The study first provides clarity on the concept of propaganda in order to ensure its coherence, and then focuses on the visual publishing industry and education sector in which Nazi propaganda elements played a key role in sustaining the National Socialism ideology. Both the theoretical and practical aspects of propaganda in these two fields are examined in the study

Keywords: Nasyonal Sosyalizm, Hitler, Propaganda, Gobbels, Nazizim.

ÜÇÜNCÜ İMPARATORLUK'TA PROPAGANDA'NIN İŞLEVİ VE FORMU

Özet

Almanya'nın yenilgisiyle sonlanan I. Dünya Savaşı'nda Adolf Hitler propagandanın nasıl kullanıldığını görmüş ve kitleleri nasıl etki altında bırakabildiğini kavramıştır. Savaş sonrasında tohumları atılan Nazi ideolojisinin için kitlelere yayılmasında vazgeçilmez bir yöntem olarak kullanmaya başlanmıştır. Nasyonal Sosyalizmin önde gelen isimlerinden olan Josef Gobbels yönetiminde uygulanan propaganda yöntemleri NSDAP'nin hem iktidar öncesi hem de iktidar olduğu zamanlarda partinin işleyişinde önemli yer tutmuştur. Bu çalışmanın amacı da Gobbels'in bakanlığı döneminde ortaya koyulan propaganda yöntemlerini işlevsel ve içeriksel incelemektir. Çalışmada öncelikle, propaganda kavramına anlam bütünlüğünü sağlama açısından açıklık getirmekte, ardından Nasyonal Sosyalizm ideolojisinin idamesinde kilit rol oynayan Nazi propaganda unsurlarının görsel yayın endüstrisi ve eğitim alanındaki kullanımına yer verilmektedir. Söz konusu iki alan propagandanın hem teorik hem de pratik yönünü yansıttığında çalışmada incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Nasyonal Sosyalizm, Hitler, Propaganda, Gobbels, Nazizim

INTRODUCTION

With the development of the media industry since the early 20th century and the emergence of the possibility to quickly reach masses, a propaganda era began in the field of

* Arş. Gör., Giresun Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, kagansargin@hotmail.com.

communication. It emerged as a central element in world politics. The need for propaganda has increased in line with the conditions of the period, and it has become indispensable, especially in the political arena. The competition among the former ideologies, which aimed to create an impact on the masses and impose their ideological understanding, has repeatedly proved how important a component of propaganda is. Propaganda, which has reached a certain level of influence or come to power, has never been disregarded among the ideologies and has been used for different purposes in both internal and external politics of the ruling ideologies.

The Nazi Germany led by Hitler, who realized the power of propaganda and succeeded in using it, and even became synonymous with the term propaganda, is an example that facilitates explaining and understanding the subject in various interdisciplinary fields.

During World War I, Hitler became aware of the ability of propaganda to influence the outcome of the war. In his book "Mein Kampf," which he wrote in 1925, Hitler claimed that he had analyzed the enemy propaganda during the war and learned a lot from it. He realized that it was not enough to simply present his own ideology to gain power, but also necessary to neutralize the arguments of the opposing side. Thus, both on the road to power and during his years in office, Hitler and his propaganda minister, Goebbels, used a highly effective propaganda method in different areas. In fact, the question of why the German people, who had a high level of democratic consciousness according to the former conditions, approved of a regime that was described as "racist" and "fascist" is still the subject of many articles and research in many fields.

The propaganda machinery was effectively used by the Nazi ideology from its emergence until it was erased from history, and it led to the creation of decisive moves with the potential to change the course of events. The article aims to examine how Nazi propaganda worked and in which forms it was implemented, with a focus on the education and media sectors. The primary sources used for this article were predominantly German language literature, with a focus on gaining first-hand information and enriching the existing literature on the subject. The study also aims to provide an opportunity to obtain important observations regarding propaganda techniques and strategies when compared to the propaganda practices in today's politics. It is clear that Nazi propaganda is an important example for modern propaganda theory. By comparing the propaganda techniques and strategies used in today's political arena, important observations can be obtained through this study. Similarly, it offers a chance to better understand and identify similar effects generated by Nazi propaganda in order to prevent them.

Structurally, the study first discusses the term "propaganda" in historical and terminological terms, followed by an examination of the Ministry of Propaganda, the location where Nazi Germany's propaganda was produced, and an analysis of Minister Goebbels' approach. Based on this, Nazi propaganda strategies are summarized, and the study's main focus points, namely Nazi propaganda activities in the fields of education and media, are detailed in subsequent sections.

1. PROPAGANDA THEORY

Before entering propaganda theoretically, it is considered useful to understand the etymological and historical content of the word for the purposes of the article plan. The term – Propaganda-, derived from the Latin *propagare*, to spread further, spread, disseminate, in its modern interpretation refers to the purposeful attempt to shape and manipulate political opinions and perspectives, and thus to change the behavior of individuals in a direction desired by the propagandist, usually the ruler (Bussemer, 2008: 26-27). Looking at the current definition, Mauer has defined propaganda as follows;

Propaganda refers to a systematic and intentional attempt to manipulate knowledge, shape perspectives, and steer behavior in order to produce the desired reaction by a propagandist. The term "propaganda" is primarily used in the context of politics in the 20th century, while in the business sector, the term "advertising" is more commonly used, and in religious contexts, "missionary work" is often referred to (Morger, 2010(a): 4).

The roots of propaganda can be traced back to ancient Mesopotamia, dating back to around 3000 BC. For example, kings frequently made references to religion and tradition in inscriptions that described their activities. In the ancient Greek civilization, the first examples of systematic propaganda campaigns, as known in the modern sense, can also be seen. Particularly, activities carried out within the context of this framework in the Greek city-states and the Roman civilization are noteworthy (Saritaş, 2018: 331). In ancient times, the Middle Ages, and the early modern period, propaganda referred almost exclusively to the dissemination of mostly religiously motivated worldviews, but this changed considerably over the following centuries. In the 18th, 19th, and 20th centuries, propaganda became increasingly secularized and scientific. To convince the population of an idea, the target group was now subjected to elaborate analysis, psychological profiles were created, and measures were designed that would

lead to stronger manipulation and thus produce more convinced individuals. One of these measures was the creation of certain media for a specific target group (Wedel, 1962(a): 12).

With the media revolution of the 19th and 20th centuries and the introduction of new communication technologies, the face of propaganda changed significantly, and its sphere of influence expanded even further, laying the foundation for the characteristics of propaganda that are the subject of our article (Kohlrausch, M. 2009: 118). The dissemination of information through the media and the process of influencing people that began with the Crimean War turned into a propaganda battle in both domestic and foreign politics between the parties involved in the war. Governments, taking lessons from these developments, began to establish their own propaganda units. In particular, during the First World War, they showed the world the first serious institutional examples of this. The emergence of the Nazi movement, which coincided with the aftermath of the First World War, quickly became aware of this consciousness and placed the propaganda unit at the center of its ideology and policy (Wedel, 1962(b): 13).

Propaganda plays an essential role in the examination of the National Socialist language use. In contrast to democratic systems, where attempts are made to establish certain terms through public discourse, totalitarian systems introduce words through repeated propaganda to create majorities for their own political concepts. Although alternative terminology can be excluded by the threat and use of physical violence, totalitarian states must strive for acceptance of their policies among their populations. One means of achieving this during the National Socialist regime was propaganda (Besch 1998: 106). For example, Hannah Arendt distinguishes between totalitarian propaganda and democratic propaganda, with the former adding terrorist elements. Totalitarian propaganda is spread through physical terror, but it also exerts pressure and violence itself (Frind, 1964: 14-15). The communication theorist Harold Lasswell states that propaganda in war serves to mobilize the population against the enemy. It is important to appeal to national unity, create an enemy image, and propagate idealistic war goals (Arnold, 2002: 34-35). Hitler, the leader of the Nazi party, also emphasized the importance of propaganda in his book "Mein Kampf" with the following words; "*The most decisive victory of an ideological revolution will always be achieved when the new ideology is taught to as many people as possible and, if necessary, later imposed on them*" (Hitler, 1925: 654).

Correct propaganda is a means to an end. It does not serve the truth objectively, but itself. According to Goebbels, the task of propaganda should be to completely saturate the population with its ideas without them even realizing it. It is used to influence people and create their beliefs (Sternberger, 1970: 110-116). An important factor for the effectiveness of National Socialist propaganda was, of course, the appeal that was not directed towards reason but towards emotions. This corresponds to psychological propaganda theories that place special emphasis on the affective emotional level of the readers. In spoken language, emotional components can be supported by gestures, facial expressions, and intonation. However, if someone succeeds in giving the reader the impression that he is listening, he achieves the greatest propagandistic effect (Wenzel, 1981: 56). Another important element in the function of Nazi propaganda is the use of agitation. Propaganda is often confused with agitation because the terminology does not make a distinction. However, propaganda is reserved more for the description of Nazi political advertising, while the term agitation is used for all efforts of political opponents. The word agitation is attributed to the political opponent, and the term propaganda has a positive value that can only be measured by its effective success (Hagemann, 1970 (a): 12). The most of scholars believe that agitation is limited to a few individuals, while propaganda is a tool for the masses. The means or media used for agitation and propaganda depend primarily on the recipient as well as on hard-to-influence factors such as level of receptivity, education, or standard of living.

2. THE PROPAGANDA MINISTRY

On March 13, 1933, by order of the Reich President, the Reich Ministry for Public Enlightenment and Propaganda was established, under the leadership of Propaganda Minister Joseph Goebbels. Initially, only the nomination of a Reich Commissioner for Public Enlightenment and Propaganda was planned, but ultimately a ministry was created that exercised control over culture and mass media. The tasks assigned to the Propaganda Ministry in the law of June 30, 1933 remained practically unchanged until the collapse of the Third Reich. This office was established for the purpose of enlightening and propagandizing the population about the policies of the Reich government and the national reconstruction of the German fatherland. Its structure grew extremely quickly; it started with 956 employees on April

1, 1939 and one year later, in 1940, there were already 1,940 employees working there. (Hagemann, 1970(b): 25).

The Ministry of Public Enlightenment and Propaganda (RMVP) took over the tasks of other Reich ministries, which repeatedly led to tensions with other ministers. In order to prevent deviations from the predetermined propaganda direction, entire business areas of other Reich ministries were also assigned to the new ministry: Goebbels took over, among other things, the press department from the jurisdiction of the Foreign Office, and from the jurisdiction of the Reich Ministry of the Interior, he took over radio and the press. Overall, the ministry was divided into fifteen departments: budget, personnel, law, propaganda, foreign tourism, radio, film, literature, theater, fine arts, music, and other cultural tasks

Goebbels' propaganda practices are at the core of today's efforts to influence and manipulate politics. The influence on the language used in public, events, and especially in mass media, was crucial to the success of language manipulation. Whoever was able to control public language also had the opportunity to influence private language. An important instrument for manipulating public language were the daily slogans of the Propaganda Minister. (Bergsdorf, 1979: 108).

Goebbels believed also that it was not enough to influence people solely through ideological values in a theoretical way, and argued that practical applications in various fields also needed to be put into practice to a large extent. Thus, they could capture the chance to direct the idea they want to channelize and inflame the broad masses. Goebbels' propaganda approach can be summarized under several key elements. Firstly, Goebbels shaped propaganda practices around creating uniformity. Then, over time and according to the conditions of the era, he followed the method of determining the function of propaganda. In Goebbels' propaganda approach, the idea that high quality standards were not necessary to influence the masses was an important point. According to him, propaganda messages should be simple, clear, and easily understood. Therefore, instead of focusing on high-quality products or production values, the emphasis was on directly impacting the target audience with propaganda messages. This approach allowed propaganda to influence the masses not only through ideological values, but also through practical applications. Even today, Goebbels' approach to propaganda continues to influence efforts in the political arena (Goebbels, 2019: 59-62). Indeed, Hitler also embraced Goebbels' propaganda methods, but he chose to reach the masses through the press and to present issues to them in a way that favored his own side.

3. PROPAGANDA AS A POLITICAL STRATEGY

For Hitler, politics was synonymous with propaganda; it was meant to serve the constant manipulation and mobilization of the masses. Hitler's political success and rapid rise to absolute leadership depended to a large extent on his oratory skills and his instinctive sense of effective staging (Kriegsideologie, Propaganda und Massenkultur, 2015). According to Kurt Bauer, what set Hitler apart from the average speaker was his modern understanding of effective political agitation. The glorification of national leaders, heroes, martyrs, and other great men was not entirely new in Prussia; it had already begun with the rise of modern nationalism in the early 19th century. This coming together around a charismatic figure had both secular and religious premises (BPB, 2012).

In National Socialism, all authority in the party and state was supposed to emanate from a central leader figure who was confirmed by the masses through acclamation (approval) and spread in a pyramid-like structure downward. Propaganda used all available means to convey this order. Bauer writes that the increasingly dense pseudo-religious aura around Hitler, as the "Leader of the coming Germany," proved to be the most effective propaganda for National Socialism from 1924 onwards (Bauer, 2008(a): 117).

In Nazi propaganda, everything was programmed to overwhelm the viewers with a plethora of sensory impressions and make them receptive to the political messages of the Nazis.

Much attention was paid to the elaborate protocol of events: military marches, flag parades, thundering martial music, and notably, a deliberately delayed arrival of Hitler as the main speaker, possibly to increase anticipation. This carefully orchestrated protocol contributed to the creation of a pseudo-religious aura around Hitler and the mobilization of the masses (Bauer, 2008(b): 115). Another element for the complete establishment of the cult of the leader and thus for strengthening internal stability was the Hitler salute, which was sporadically used since 1923 and became mandatory for party members from 1926 onwards.

The National Socialists fundamentally rejected pluralism, majority rule, parliamentarism, and democracy, and instead advocated for the unrestricted leadership principle, also known as the "Führerprinzip" or "Führer principle" (Bauer, 2008(c): 112). According to Bauer, such charismatic leaders fulfilled a significant role in providing identification for young nations. In his assessment, many of those who were drawn to the

National Socialist movement were former members of youth a fundamental trust movements who, after the defeat in World War I, the collapse of the monarchy, and the establishment of a democratic republic that was not internally accepted, sought an object for their unfulfilled longing for a strong leader and national savior. The Führerprinzip, with its absolute hegemony of the military in the internal and external structure of the Nazi Party, corresponded to the charismatic rule of Hitler and gained paramount importance in the power structure of the National Socialist regime as it developed. Fabian Morger also emphasizes the role of propaganda during the interwar period. He points out that after World War I, propaganda was a relatively new phenomenon that fascinated the public (Morger, 2010 (b): 5). Hitler was heavily inspired by British wartime propaganda during his participation in World War I. He saw it as a model for later implementation of propaganda in his own Reich. He argued that British propaganda had a decisive impact on Germany's defeat in 1918. In the later adoption of propaganda methods, it became a central task to establish between the people and the Nazi leadership (Bauer, 2008(d): 109). According to Bauer, individuals lost their personality and critical thinking ability in the mass, becoming gullible. And he explains, "It is part of the well-calculated ambiguity and contradictions of National Socialism that it could stage archaic peasant mythology using state-of-the-art technical and psychological propaganda methods without losing credibility among its followers (Bauer, 2008 (c): 113)."

Before examining the propaganda activities of Nazis in the fields of education and media, Morger's four-phase classification of Nazi propaganda strategies discussed in this section will be useful for the coherence of the study overall.

1. In the initial years of Hitler's rise to power (1933-36), there was a predominance of outwardly-oriented peace propaganda, along with simultaneous camouflage of military rearmament. Propaganda aimed at generating sympathy for the armed forces (Wehrmacht) within the population, with the aim of increasing the population's willingness to defend the nation.

2. During the phase of power consolidation (1936-39), propaganda was increasingly used for internal mobilization. Nationalistic and racist ideologies were spread, emphasizing the superiority of the German race and aiming to strengthen unity and loyalty within the population. War preparations were also propagated to prepare the population for an upcoming war

3. During World War II (1939-45), propaganda was used for wartime mobilization and manipulation of public opinion. It aimed to promote patriotism, demonize enemies, and justify

Nazi aggression. Propaganda was used to maintain support for the war effort, boost morale, and suppress dissent. During the harsh winters of 1941/42 and 1942/43, propaganda in Nazi Germany took on a darker character. Propagandists called for greater "harshness" and the implementation of "total war" on the home front (ZBE, 2004). The propaganda increasingly relied on the creation of enemy images, with the "Bolshevik" (Soviet Union) on one side and the capitalist "plutocrat" (USA) on the other, both of which were associated with Jews. However, this fear-based propaganda became less effective as the war situation deteriorated.

4. In the final years of the Nazi regime (1945), propaganda efforts were focused on deflecting blame, preserving the image of National Socialism, and maintaining control despite the deteriorating military and political situation. However, as the Allies advanced and the regime collapsed, propaganda became less effective, and the Nazi propaganda machine ultimately crumbled with the defeat of the Third Reich.

4. PROPAGANDA IN SCHOOL EDUCATION

After Hitler took power in Germany in 1933, one of the top goals of the National Socialist German Workers' Party (NSDAP) was to transmit the National Socialist ideology and worldview to the entire population (Çakı, 2019(b): 204). Propaganda Minister Goebbels was also aware of the necessity of creating a society that was permanently devoted to Nazism, rather than just short-term manipulation and persuasion through the media. The way to do this was to establish the national education system on the adopted ideological values. To achieve this goal, the regime attempted to indoctrinate the German and later Austrian population with the idea of the national socialist "Volksgemeinschaft" (People's Community), which aimed to create a certain behavior and sense of solidarity. One of the most important target groups for this was the youth, as they were considered the easiest group to influence due to their age, and according to Hitler, they should secure the future of the national socialist Reich. The NSDAP aimed to achieve this by establishing a National Socialist Teachers League (NSLB) in 1927, even before coming to power, to create an education system aligned with Nazi ideology (Der Nationalsozialistische Lehrerbund (NSLB), 2023).

The integration of German children and youth into the Hitler Youth (Hitlerjugend) was of great importance, especially since national socialist indoctrination and the cultivation of a "Volksgemeinschaft" could only work if the regime could influence and control the living space

of children and youth accordingly. Thus, the Hitler Youth was to serve as an educational instrument that bound girls and boys to the regime and motivated them to act in accordance with the principles of the national socialist "Volksgemeinschaft" through physical training and ideological education.

According to Hitler's perspective, schools were primarily seen as a preparatory stage for military service. This militaristic approach to education had a significant impact on the daily school life. Topics such as war, combat, and enmity became primary themes in almost all subjects. Starting from 1934, the Reich Ministry of the Interior took over parts of the responsibility for education from the states (Länder) and began centralizing and standardizing the education system (Kollmann, 2006(a): 32). To mobilize German youth for the "Volksgemeinschaft" and to implement educational goals, the Hitler Youth was constantly engaged in a mix of offers and rewards to bind young German boys and girls to the regime. The attention that the Nazi regime devoted to German youth was also a particularity, as children and adolescents had never been courted in this way in German history prior to 1933-1945. In addition, the mass organization Hitler Youth also served the racially based selection of its members, as the offers and rewards as well as participation in the "Volksgemeinschaft" were only intended for those German youths who met the "racial" criteria of the National Socialists (Klönne, 1960: 12-15).

According to Kollmann, the ultimate goal of Nazi propaganda in educational indoctrination was to shape the so-called "Aryan" youth into "racially conscious comrades of the nation", focusing on strengthening their youthful bodies and raising them as committed National Socialists (Kollmann, 2006(b): 21). The ideology of Volksgemeinschaft, or the "people's community," promoted by the Nazi regime aimed to downplay social differences among the "Aryan" Germans and fostered hatred against perceived inferior groups or "subhumans. One of the first concrete step of this doctrinal change was the removal of Jewish teachers from their positions in the education system (Çakı, 2019 (a): 207). Besides, at the same time, the Minister of Education of that period, Bernhard Rust, included the Aryan race in the curriculum and removed the religious education from the program of schools in 1939. The textbooks for all subjects were edited to align with the Nazi worldview. For example, in the subject of geography ("geopolitics"), the "Volk ohne Raum" or "people without space" ideology was taught, which promoted the expansion of German territory. In history, revanchism (seeking

revenge for the Treaty of Versailles) and racial superiority were taught, promoting the belief in the superiority of the "Aryan" race (Flessau, 1987: 122).

Over the years the Hitler Youth became the centerpiece of propaganda methods in the field of education. In 1936, the "Law on the Hitler Youth" was also passed, which legally established the Hitler Youth as the third most important institution of education, alongside the family and school. Consequently, it was also legally established that young people should be educated by the Hitler Youth to become physically and mentally healthy "Volksgenossen/Comrades" (Bernett, 2017: 359). By 1939, membership in the organization became mandatory for all Aryan youth.

To sum up, in the implemented system, children and youth were given a patriarchal education from an early age regarding their societal roles and responsibilities. Boys were raised to adhere to militaristic values, being ready for war at any moment for the continuity of their nation, and encouraged to be strong and willing to become heroes for their nation. On the other hand, girls were instilled with the duty of motherhood, aiming to raise generations who would embrace the ideology of Nazism and believe in the superiority of the German race. Ideologically, Nazism emphasized power and strength, with "Kraft" (Strength) and heroism being important concepts in the upbringing of young people. According to the education system of the Nazi state, the goal was to raise every young person through militarized physical education classes. Education, which was dominated by the Enlightenment understanding, was seen as an obstacle to the spread of the ideology by the Nazis. Therefore, the aim was to create a militarized mass obedient to the regime. Furthermore, in fairy tale books prepared to ensure the new generations embrace the ideology, anti-Semitism and depictions of the superior German race were supported with illustrations.

5. PROPAGANDA IN BROADCASTING

The propaganda of national socialism had a remarkably close and symbiotic relationship with new mass media technologies, particularly film and radio. The use of radio in Nazi propaganda was instrumental in shaping public opinion, influencing the masses, and promoting the ideals of the Nazi regime (Morger, 2010(c): 10). Joseph Goebbels, as part of his efforts to control the consciousness of the masses within the Ministry of Propaganda, established also the Reichskulturkammer in 1933 as the most important organization for

managing Nazi propaganda tools in various areas such as culture, censorship and homogenization. This organization, consisting of a total of seven different departments including radio, literature, music and film, functioned as a propaganda factory. Goebbels placed great emphasis on media and film operations, and as a result, the institution rapidly grew over the years, with the number of employees increasing by almost five times in just seven years (Donner, 1995(a): 14).

Reichskulturkammer worked as a censorship institution and all broadcasts and films had to pass through the approval of the institution before being published. Another task of the institution was to make visual products suitable for Nazi ideology available to the public and ensure their control over consciousness.

Goebbels' first move was to distribute radios to the public, as access to radios was necessary for successful radio propaganda. In 1933, on the initiative of the National Socialists, a domestically developed radio set called the "Volksempfänger" was introduced to the market to reach a broad spectrum of citizens. Initially, only speeches by Joseph Goebbels, who was then the Minister of Propaganda, were broadcasted, leading to the device being nicknamed "Goebbels' snout." Due to its low price of 76 Reichsmark (a fraction of the cost of a conventional radio, which ranged from 200 to 400 RM), this device was easily accessible to the majority of the population, and the radio indeed became a powerful medium for Nazi propaganda (Jacobsen, 1993: 11).

According to Morger, a total of 45 election broadcasts by the government parties, including several Hitler speeches, were aired for the 1933 election campaign. The music program was also used for propaganda purposes, with many marches, Nazi songs, and worker songs being broadcasted. Thus, the radio was overall politicized during this time (Morger, 2010d: 11). In addition, serious censorship was applied to unauthorized broadcasts and those deemed as enemies through this institution. Especially during the war, radio became the primary propaganda tool used by the regime to control the information flow and shape public sentiment. As predicted, Reichskulturkammer came into play precisely at this point (Wegner, 1983: 27).

Another medium with significant propaganda potential was the art of film. The German film industry, which dates back to 1906, has developed over the years and has become an industry. The number of cinemas in Germany has reached 1200. Although the sector was booming during the First World War, compared to other countries, Germany did not have a strong cinema industry at that time. However, Germans noticed the impact of anti-German films

during the war, and they aimed to further institutionalize the industry (Hoffman, 1996: 79). Hitler and Goebbels shared a common interest in cinema. Seeing the growth of the industry, Goebbels believed that propaganda would best take shape in the cinematic environment. He referred also to film as the "most modern means of influencing people." Hitler himself highlighted the strong and special effect of film on the viewer in his book "Mein Kampf." He believed that through the film, people could be manipulated on a subconscious and emotional level. Films that violated the "national socialist, religious, moral, or artistic sensibilities" (according to Goebbels) were banned.

One of the first and most important examples of this propaganda method was the film "Triumph of the Will," commissioned by Hitler to the filmmaker who would later become known as the director of the Nazis, Leni Riefenstahl. The film was created as a classic product of Nazi propaganda and aimed to increase belief in National Socialism (Narayanaswami, 2011: 2). By the way, two films directed by Karl Ritter, Adolf Hitler's personal friend and favorite film director, were at the center of Nazi propaganda activities: "Treasonous" and "Patriots". The film "Treasonous" portrayed the story of a spy. Its purpose was to narrate a possible war to the German people and persuade them. Additionally, it aimed to evoke a sense of defense enthusiasm among Germans and emphasize the necessity of rearmament in the face of the possibility of war. Ritter's second war propaganda film was "Patriots," released in 1936. The film's overarching background was the First World War. Ritter depicted the patriotic theme that the Nazis used as the opposite of the term "traitor." In this film, the patriotic Nazi character was depicted as ruthless, aggressive, and to some extent, childlike but ultimately a good man. In fact, the heroes in the film with a World War I theme bore little resemblance to the Germans of the 1914-1918 period. The hero in "Patriots" resembled more of an SS officer, meaning that the selected heroes were elite guards in black uniforms. The film presented the ideal characteristics of a hero within a love story. As a result, it showed how German values converged in terms of heroism and instilled in the audience the notion that heroism is more important than love (Altmann, 1959: 387-391).

But towards the end of World War II, the production conditions for the film industry deteriorated significantly. Due to Allied bombings and widespread occupation, cinemas and production facilities were destroyed. However, Goebbels made great efforts to keep the film

industry alive. Screens were hung between ruins, and even as Soviet troops approached Berlin, Goebbels planned a full-length film about a bombing night in Berlin titled "*Life Goes On*". The significance of the medium of film for the propaganda of the Third Reich can be even more clearly expressed through some numbers than through several pages of detailed film analysis. Between 1933 and 1945, approximately 1100 cinema films were produced. Only a small portion of these films were newsreels and documentaries, and even these were in an overt and aggressive propaganda style (Donner, 1995(b): 8). In summary, radio and cinema, as media communication tools, became the most effective and popular instruments for the Nazis to manipulate the masses. It is widely accepted as a scientific fact that the Nazi regime performed well in utilizing these tools.

CONCLUSIONS

Although propaganda appears to be a modern phenomenon conceptually, it is a term that can be discussed in conjunction with human existence. In the modern sense, propaganda can be traced back to the 17th-century activities of the Roman Catholic Church. It can even be said that the concept of propaganda is a term that has been in use from ancient times to the present day. Propaganda, which experienced a flourishing period during the First World War, became specialized and systematized during the Second World War, and in today's world, it has become fully divided, diversified, complicated, and even stronger. When it comes to propaganda, the first two names that come to mind are Adolf Hitler and Joseph Goebbels. In fact, Goebbels has been referred to as a propaganda genius in many works.

The main point to emphasize here is that the study begins with an overview of the historical development of propaganda and then characterizes the propaganda of the Third Reich, and specifically analyzes only their activities in education and media.

In this article, the propaganda methods used by the Nazis during the period of Nazi Germany are examined by analyzing the two areas where propaganda was most effective: the media and education sectors. The reason for this examination is that today's propaganda techniques are based on the Nazi propaganda methods mentioned above.

Under the intellectual leadership of Joseph Goebbels, the Nazis conducted their propaganda efforts primarily through the radio and film industry in the field of media. They realized that using the radio was the fastest way to reach the masses. Therefore, they initially placed great importance on the radio and aimed to have a radio in every home. Additionally, the Nazis conducted a serious propaganda campaign in the film industry, attempting to

influence the masses with their films and they were successful in doing so. For example, The Triumph of the Will -the most well-known of these propaganda films- has been described as the birth of the new Germany. The propaganda activities in the field of education were mainly conducted through the "Volksgemeinschaft" doctrine and the Hitler Youth organization. These activities aimed to create a uniform society under their own ideology and were successful at every level of the education system. Especially after 1936, the propaganda activities in this field were more institutionalized and increased their effectiveness. The propaganda activities carried out by the Nazis to raise a new generation obedient to the ruling power are clearly based on biopolitical elements. In this context, the Nazis saw the new generations as a political tool to ensure the continuity of their power. That is why the field of education holds great importance among the areas of propaganda. The form and function of propaganda changed completely during the National Socialist regime. In Nazi Germany, propaganda was seen as a weapon rather than a tool that could change the course of the war, and it became a total war effort that encompassed all production sectors. During this process, propaganda was used as an effective method to explain and promote Hitler's National Socialist ideology, to ensure its acceptance by the public, to push opponents outside of the system, to alienate and eliminate them. Goebbels' systematic work on this subject covers an area that is similar to the way of thinking in today's world. This study has once again demonstrated that the Nazis were skilled at creating propaganda elements and utilizing them.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

İkinci Dünya Savaşı'nın tartışmasız baş aktörü olarak kabul edilen Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi'nin (NSDAP) ülke yönetiminde oldukları yaklaşık 13 sene boyunca birçok alanda ilerleyen yıllarda öncü olarak sayılabilecek bazı siyasi durumlar ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri çalışmanın da temelinde yer alan propaganda konusu olmuştur. Dönemin şartlarına göre halkı etkileme ve kontrol altına almada oldukça başarılı yöntemler kullanan Nazi'ler propagandayı etkili bir silah olarak kullanmışlardır. Nazi ideolojisinin temel fikri olan Aryan-Alman ırkının üstünlüğünü devletin bütün propaganda adımlarında bir mihenk taşı olmuş ve güçlü bir şekilde işlenmiştir. Bu dönemde propaganda'ya özel önem verilmiş, konuya bilimsel yaklaşılmıştır. Dönemin propaganda Bakanı Joseph Gobbels'in yetenekleriyle de gelişen Nazi propagandası aracılığıyla eğitim ve medya başta olmak üzere birçok alanın propaganda aygıtına

dönüştüğü görülmüştür. Eğitimin alanında yapılan teorik çalışmalar sonucu üretilen Volksgenossen yani yoldaş tanımının çerçevesinde tek tip bir toplumun yaratılması hedeflenmiştir. Sinema sektöründe ise Almanya tarihi ve Nazi ideolojisini içeren, savaş sırasında ise kahramanlık hikâyelerinin anlatıldığı birçok film çekilmiş ve halk üzerinde tesirinin büyük olduğu gözlemlenmiştir. Buradan hareketle çalışmanın amacı Nazi Almanya'sının en önemli güçlerinden bir olan propaganda yönetiminin eğitim ve görsel yayın alanlarında nasıl kullanıldığının aydınlatılması üzerine kurulmuştur. Kaynak türlerine bakıldığında ise çalışmanın konusu Nazi Almanya'sından bir örneği içerdiğinden Almanca kaynak araştırması yapmaya oldukça açık bir nitelik taşımaktadır. Bu çalışma, gerek kaynak derinliği ve yukarıda da bahsedildiği gibi kaynak dili ve konu arasındaki konu geçen ülkenin dilinde yani Almanca kaynakların ağırlıklı kullanıldığı bir araştırma olması nedeniyle konu ile ilgili bilgiye ilk elden erişim sağlamaktadır. Özellikle Fabian Morger, Michaela Kollmann, Kurt Bauer gibi Almanca literatüründe konu ile ilgili ciddi araştırmaları olan yazarların çalışmaları, çalışmadaki temel kaynakların başında gelmektedir. Söz konusu özellik bilimsel çerçevede konuya araştırma anlamında derinlik kazandırmaktadır. Buna ek olarak John Altmann gibi isimlerin İngilizce ele aldığı kaynaklara da çalışmada yer verilmiştir. Kullanım geçmişine göre 17.yüzyıla kadar uzanan propaganda kavramı zamanla form değiştirmiş, gelişen dünya ile kullanım alanları da çeşitlenmiştir. Örnek olarak eski zamanlarda bazı kültürlerde şiir bir propaganda aracı olarak kullanılırken bazılarında ise resim veya taş yapıtlar halka bir mesaj aracı olarak kullanıldığı birçok durum tarihe geçmiştir. Öyle ki Joseph Gobbels günümüzde propaganda dehası olarak adlandırılmaktadır. Naziler eğitim alanında uyguladığı propaganda yöntemleriyle ideolojik yapıya uygun nesilleri başarılı bir şekilde yetiştirmiş, medya alanındaki kullanılan yöntemlerle ise halkta oluşan Nazi bilincini diri tutma ve gerekli durumlarda kamuoyunun ikna edilmesi amaçlanmıştır. Söz konusu yöntemler Üçüncü Reich propagandasının sıklıkla kullandığı yöntemlerden olmuş ve başarılı bir şekilde kullanılmıştır. Propaganda denildiğinde akla ilk gelen örneklerin başında gelen Nazi Almanya'sı zaten söz konusu kavramın açıklanabileceği en net örneklerinden biri olarak kabul edilmektedir. Çalışmada bu durum başlıklar halinde, güçlü verilerle analiz edilmiş ve okuyuculara aktarılmıştır. Çalışma propagandanın yöntemlerinin farklı alanlarda nasıl uygulandığının analiz edilmesi açısından önemli sonuçlar taşımaktadır. NSDAP iktidara geldikten sonra halkın sosyolojik durumunu sağlıklı şekilde gözlemleyip, o yapıya uygun olan bir propaganda yöntemi geliştirmiş ve ülke yönetiminde kontrolü sağlamıştır. Faşist bir diktatörlük olarak bilinen Nazi

yönetiminin, bunun aksine demokratik yollardan başa geçmesi ve bunu sürdürmesi propaganda yöntemlerinin işlevselliğinin bir kanıtı olarak da görülmektedir. Ayrıca son yılların en güncel konularından biri olan popülizmin anlaşılmasında da bir nevi destekleyici ve yararlanıcı bir özellik taşımaktadır. Son olarak bu çalışma Nazi Almanya'sına ve propaganda yöntemlerine dikkat çekmesi açısından değerlidir. Nazi propaganda yöntemlerinin incelenmesi çağdaş örneklerin ele alınmasında da farklı bir perpektif kazandırmasından dolayı bilimsel literatüre önemli bir bakış açısı sunmaktadır. Bundan dolayıdır ki çalışmanın bulgularının, analizlerinin ve kaynaklarının bu konuda gelecekte yapılacak araştırmalar için faydalı olabilecek yeni anlayışlar geliştirmesi beklenmektedir.

REFERENCES

- Altmann, J. (1959). "The Technique and Content of Hitler's War Propaganda Films: Part I: Karl Ritter and His Early Films", *Hollywood Quarterly*, Vol. 4, No. 4, Summer, 385-391.
- Arnold, K. (2002). *Kalter Krieg im Äther: der Deutschlandsender und die Westpropaganda der DDR*. Münster [u.a.]: Lit.
- Arno K. (1960). *Hitlerjugend. Die Jugend und ihre Organisation im Dritten Reich*, Hannover / Frankfurt.
- Bauer, K. (2008). *Nationalsozialismus. Ursprünge, Anfänge, Aufstieg und Fall*. Wien u.a
- Bergsdorf, W. (1979). Zur Technik totalitärer Sprachlenkung. S. 102-127. In: Bergsdorf, Wolfgang: *Wörter als Waffen. Sprache als Mittel der Politik*. Stuttgart.
- Bernett, H. (2019). *Sport und Schulsport in der NS-Diktatur*, Paderborn 2017.
- Besch, W. (1998). *Deutsche Sprachgeschichte: Grundlagen, Methoden, Perspektiven*. Festschrift für Johannes Erben zu 65. Geburtstag. Frankfurt/Main [u.a.]: Walter de Gruyter.
- Bussemer, T. (2008). *Propaganda. Konzepte und Theorien*. Springer, Wiesbaden.
- BPB. (2015). *Kriegsideologie, Propaganda und Massenkultur*. Erişim adresi: <https://www.bpb.de/themen/nationalsozialismus-zweiter-weltkrieg/der-zweite-weltkrieg/199404/kriegsideologie-propaganda-und-massenkultur/> 5 Haziran 2023 tarihinde BPB veritabanından alınmıştır.

- BPB. (2012). Das 19.Jahrhundert. Erişim adresi: <https://www.bpb.de/shop/zeitschriften/izpb/das-19-jahrhundert-15/142117/1850-bis-1880/> 5 Haziran 2023 tarihinde BPB veritabanından alınmıştır.
- Çakı, C. (2019). Antisemistist Mitlerin İnşasında Nazi Propagandasının Rolü. Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl: 9 Sayı: 17, 203-219.
- Donner, W.(1995). Propaganda und Film im „Dritten Reich“. TIP Verlag, Berlin.
- Flessau, K.-I. (1987). Nationalsozialistisches Bildungswesen. Köln, Wien.
- Forschungsbereich, Bildung und Forschung. (2023). Der Nationalsozialistische Lehrerbund (NSLB). Erřim adresi <https://www.ns-akteure-in-tuebingen.de/bereiche/bildungsforschung/der-nslb> 12 Mayıs 2023 tarihinde Tübingen veritabanından alınmıştır.
- Frind, S. (1964). Die Sprache als Propagandainstrument in der Publizistik des Dritten Reiches: Unters. An Hitlers „Mein Kampf“ u. den Kriegsjahrgängen des „Völkischen Beobachter“,Berlin.
- Goebbels, J. (2019). Büyük Yalanlar – Yalanın ve Çürümenin Kitabı (2. Baskı). (Bolut, D. Çev.), İstanbul: Zeplin yayınları.
- Hagemann, J. (1970). Die Presselenkung im Dritten Reich. Bonn: Bouvier.
- Hitler, A. (1925). Mein Kampf.
- Hoffman, H, (1996). The Triumph of Propaganda, Film and National Socialism, 1933-1945, John A. Broadwin/V.R. Berghahn(çev.), Frankfurt: Berghahn Books Inc.
- Jacobsen, H. / Hans-Adolf (Hrsg.) (1993). Deutschland 1933 bis 1945. Neue Studien zur nationalsozialistischen Herrschaft. Bundeszentrale für Politische Bildung, 1993. Schriftenreihe der Bundeszentrale für Politische Bildung Band 314. Paperbackausgabe.
- Kollmann, M. (2006). Schulbücher im Nationalsozialismus. NS-Propaganda, “Rassenhygiene“ und Manipulation. VDM-Verlag Müller, Saarbrücken.
- Kohlrausch, M. (2009). Medienskandale und Monarchie. Die Entwicklung der Massenpresse und die ›große Politik‹ im Kaiserreich (s. 116-129) içinde. Ateliers des Deutschen Historischen Instituts Paris: Deutsches Historisches Institut Paris Publications.
- Morger, F. (2010) :Propaganda im Nationalsozialismus. Hochschularbeit; Historische Untersuchung in FachGeschichte, April 2010
- Narayanaswami, K. (2011). Analysis of Propaganda: A Behavioral Study, Harvard University.

- Sarıtaş, İ. (2018). Nazi Döneminde Sinemanın Propaganda Aracı Olarak İşlevi. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi - Sayı 47, 330-350.
- Sternberger, D. (1970). Aus dem Wörterbuch des Unmenschen/ Sternberger; Storz; Süskind.- Neue erw. Ausg. mit Zeugnissen des Streites über die Sprachkritik. München: Dt. Taschenbuch-Verl. 1970.
- Wedel, H. (1962). Hasso von. Propagandatruppen. Die Wehrmacht im Kampf. Band 34. Neckargmünd.
- Wegner, B. (1983). Hitlers politische Soldaten. Die Waffen-SS 1933-1945. Leitbild, Struktur und Funktion einer nationalsozialistischen Elite. Schöningh, Paderborn/Wien.
- Wenzel, A. (1981). Tendenzielle Meinungsbildung mittels sprachlicher Manipulation in der rechtsradikalen Publizistik- eine kritische Untersuchung der Propagandamethoden der „Deutschen National-Zeitung“ im Vergleich zum NSDAPParteiorgan „Völkischer Beobachter“. Bochum, Univ., Diss.
- Zukunft braucht Erinnerung (2014). Totaler Krieg. Erişim adresi: <https://www.zukunft-braucht-erinnerung.de/totaler-krieg/> 25 Haziran 2023 tarihinde Zukunft braucht Erinnerung veritabanından alınmıştır.

TÜRK EĞİTİM TARİHİNDE ÖZGÜN BİR MODEL: KÖY ENSTİTÜLERİ VE KARMA EĞİTİM

Melis AKAY ŞAHİN*

Adil Adnan ÖZTÜRK*

Özet

Ataerkil düzenin hâkim olduğu dünyada, kadınlar tüm alanlarda olduğu gibi eğitim alanından da uzun yıllar uzak kalmıştır. Kızların eğitimine ayrı bir önem veren Köy Enstitüleri, ücretsiz ve yatılı karma eğitim vermesi açısından önemlidir. Bu çalışma, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e karma eğitim tartışmalarının ve Köy Enstitüleri'nde yatılı karma eğitimin incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırmada Köy Enstitüleri ile ilgili kitaplar, makaleler, tezler incelenmiştir. Çalışma kapsamında incelenen veriler üzerinde doküman analizi gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre, kadın eğitimi ve karma eğitim tartışmalarının İkinci Meşrutiyet ile birlikte geniş kitlelere ulaştığı, yine de Cumhuriyet öncesinde karma eğitimin sınırlı kaldığı görülmüştür. Cumhuriyet'le birlikte ülke genelinde karma eğitime geçildiği ve Köy Enstitüleri ile bu çalışmaların hızlandığı saptanmıştır. Ayrıca köylerdeki kız öğrenciler için önemli bir atılım olarak değerlendirilen Köy Enstitüleri sayesinde pek çok kız öğrencinin okuma fırsatı bulduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Köy Enstitüleri, karma eğitim, karma eğitim tartışmaları, kadın eğitimi, yatılı okul.

AN ORIGINAL MODEL IN THE HISTORY OF TURKISH EDUCATION: VILLAGE INSTITUTES AND CO-EDUCATIONAL

Abstract

In the world where the patriarchal order is dominant, women have been away from the field of education for many years, as in all other fields. Village Institutes, which give special importance to the education of girls, are important in terms of providing free and boarding co-education. This study was carried out with the aim of examining the co-educational debates from the Ottoman Empire to the Republic and the co-education in the Village Institutes. In the research, books, articles and theses about Village Institutes were examined. These data were revealed using the document analysis method. According to the findings obtained as a result of the research, the debates on women's education and co-education, It was seen that it reached large masses with the second Constitutional Monarchy, however, coeducation was limited before the Republic. It has been determined that co-education has been started throughout the country with the Republic and these studies have accelerated with the Village Institutes. In addition, it can be said that many female students have the opportunity to study thanks to the Village Institutes, which are considered a major breakthrough for girls in villages.

Keywords: Village Institutes, co-educational, discussion of co-educational, women's education, boarding school.

GİRİŞ

İsmet İnönü Dönemi'nin en önemli atılımlarından biri olarak kabul edilen Köy Enstitüleri'nin ortaya çıkışı kuruluşundan daha eskilere dayandırılmaktadır (Meşeci Giorgetti

* Doktora Adayı, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, mell.1925@hotmail.com.

* Dr. Öğr. Üyesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, adil_adnanozturk@hotmail.com.

& Batır, 2008: 45). Özellikle İkinci Meşrutiyet Dönemi'nde (1908-1920) eğitim alanında yeterli girişim ve atılım yapılamasa da Cumhuriyet Dönemi'ndeki uygulamaların tohumu atılmıştır. Bu dönem Akyüz'e (2021: 267) göre Cumhuriyet için kısmen laboratuvar dönemi olarak değerlendirilmektedir. İkinci Meşrutiyet, Cumhuriyet için laboratuvardır söylemi, kadınlar için de geçerli görülmektedir (Öztoprak, 1999: 92).

İkinci Meşrutiyet Dönemi'nde kadın dergilerinin öne çıktığı, bu dergiler aracılığı ile eğitim sorunlarının ilk kez geniş biçimde tartışıldığı vurgulanmaktadır. Dönemin ilk dergilerinden birisi olan Demet (1908) yazarlarından İsmet Hakkı Hanım kadınların artık ikincil konumda kalmak istemediğini dile getirmektedir. Yine bu dönemde Kadın (1908) adındaki dergide de kadın eğitiminin ihmal edildiğini savunan görüşler yer almıştır. Tümüyle yazarları kadın olan ve kadın haklarına ağırlık veren Kadınlar Dünyası (1913) dergisinde kadının kendini tanimasındaki en büyük engelin eğitim eksikliği olduğu belirtilmiştir. Derginin içeriğinde karma eğitimi savunan ve cinsiyet ayrımı yapılmamasını belirten yazılar bulunmaktadır. Bir diğer konu da kadınlara yükseköğretim imkânı verilmesinin istenmesi olmuştur. Genç Kadın dergisinde de kız ve erkek darülfünunlarının birleştirilerek karma eğitime geçilmesi önerilmektedir. Kadınlık (1914), Osmanlı Kadınlar Âlemi (1914), Hanımlar Âlemi (1918) gibi dergilerde de kadınların eğitim seviyesinin artırılmasına ilişkin bilimsel çalışmaların yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Türk Kadını (1918) dergisi yazarlarından Müfide Ferit, eğitim ve çalışma hayatında eşitlik istediğini aktarmıştır. Sıyânet dergisinde yazan Ayanzâde Namık Ekrem ise kadın eğitiminde çok geç kalındığına dikkat çekmiştir (Çakır, 2021; Kurnaz, 1996: 59). Eğitim alanında olduğu gibi kadınların sosyal ve siyasi hak taleplerinin, Osmanlı Devleti'nden başlayarak Cumhuriyet Dönemi'ne kadar artarak devam ettiği söylenebilir (Sancar, 2008: 181).

Kadın dernekleri de kadınların hukukunu koruma, kültürünü ve eğitimini arttırma, aile içerisindeki konumunu yükseltme, çalışma hayatının her alanına katılımını sağlama, ekonomik yönden geliştirme adına çalışmalar gerçekleştirmiştir. Özellikle derneklerin, kadın eğitimini en üst seviyeye çıkarılması için imkânlarını zorladığına dikkat çekilmektedir. Örneğin, Bilgi Yurdu Dershanesi (1916) kadınlara okuma-yazma öğretmek kültür düzeyini yükseltmeyi ve birer meslek sahibi yapmayı amaçlamaktadır. Bunun yanında derneğin her düzeyde ve ticaret, sağlık, resim gibi pek çok alanda eğitim verdiği ifade edilmektedir (Kurnaz, 1996: 193-235).

Diğer yandan İkinci Meşrutiyet Dönemi'nde köy eğitimi için de bazı görüşlerin ileri sürüldüğü görülmektedir. Köyler için eğitim ihtiyacını ilk dile getirenlerden biri Ahmet Tevfik adında bir öğretmen olmuştur. A. Tevfik bu düşüncesini "...ülkemizin yegâne zenginlik kaynağı ziraattır ve gelecekte yine o olacaktır (Akyüz, 2021: 296)" şeklinde belirterek köylerde ve köy civarlarında "Çiftlik Mektepleri" adında kurumların kurulmasını savunmuştur. Bu mektepler sayesinde öğretmen çiftçilerin yetişmesi öngörülmüştür. Daha sonra İsmail Mahir Efendi, Ethem Nejat, Mustafa Şekip ve Sabri Cemil gibi eğitimciler köy için eğitim konusunda görüşler ortaya koymuştur (Akyüz, 2021: 296).

Köy Enstitüleri fikrinin ilk sahiplerinden birisi olan İsmail Mahir Efendi, köy çocuklarının eğitimi konusunu Osmanlı Mebûsân Meclisi'ne taşımıştır. İsmail Mahir, köy çocuklarına uygun beceriler öğretilerek köylere eğitici olarak gönderilmesi gerektiğini, böylece ekonomik anlamda devletin yükünün de azalacağını öne sürmüştür. Bunu gerçekleştirmek için öğretmenlik yapacak kişinin yine köy içinden seçilmesini önermiştir. Ayrıca tüm okulların bağlı bulunacağı tek bir eğitim bakanlığını savunmuştur (Gönenç, 2013: 206; Saydur & Yılmaz, 1994: 15). Bir diğer eğitimci Ethem Nejat da tarıma dayalı ve köylerin kalkınmasına katkı sağlayacak bir eğitimi savunan ilk eğitimci olarak değerlendirilmektedir (Akyüz, 2021: 297-306).

Ayrıca köy eğitimi konusunda Hamdullah Suphi, İsmail Safa Özler, Hüseyin Vasıf Çınar, Mustafa Necati, Reşit Galip ve Saffet Arıkan gibi Milli Eğitim Bakanları çaba harcamıştır. Özellikle Cumhuriyet Dönemi'nde M. Kemal Atatürk'ün başlatmış olduğu Türkiye nüfusunun yaklaşık yüzde sekseni köylü olan halk için eğitim çalışmaları hızlandırılmıştır (Öztürk & Akay, 2019: 29). Köylerde eğitim konusunda uygulamaya geçilemese de Hamdullah Suphi, Anadolu'da eğitimin uzun yıllar ihmal edildiğine vurgu yapmış; İsmail Safa, köylerdeki okul sayısının artırılması ve köy çocuklarının ilköğretime kavuşturulmasına dikkat çekmiştir. Cumhuriyet'in ilan edilmesinin ardından Tevhîd-i Tedrisât Kanunu'nun çıkmasında hizmeti olan Hüseyin Vasıf Çınar Milli Eğitim Bakanı olmuş ve ülkedeki bütün eğitim sorunlarını tek elde toplamıştır. Ayrıca karma eğitimden yana görüşler ileri süren Çınar, kız-erkek ayrımı yapmadan, aynı eğitim programlarıyla çocukların birlikte yetişmesi gerektiğini savunmuştur. Köy çocuklarının okuması için de öğretmenlere ihtiyaç duyulduğuna vurgu yapmıştır. Türk eğitim sisteminin incelenmesi ve düzeltilmesi için Amerikalı eğitimci John Dewey de bu dönemde Türkiye'ye gelmiştir. Dewey raporundaki

önerilerle birlikte Türkiye’de mesleki ve teknik eğitimin geliştirilmesi için önemli adımlar atılmıştır.

Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati (1894-1929) Dönemi’nde Dewey’in raporları değerlendirilmeye başlanmış, yabancı uzmanlardan O. Buyse de Türkiye’ye davet edilmiştir. Buyse, sanat ve iş okulları üzerinde durmuş, erkek ve kızlar için bölgelerin özelliklerine göre kurslar düzenlenmesini istemiştir (Başar, 2019: 193-195). Ayrıca bu dönemde Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde 22 Mart 1926’da Maarif Teşkilatına Dair Kanun kabul edilmiştir. Bu kanunla köye yönelik öğretmen yetiştirmek için köy öğretmen okullarının açılması kararlaştırılmıştır. Ancak bu okullar kısa sürede kapatılmıştır (Tonguç, 2007: 81). Köycülük fikri ile bilinen Milli Eğitim Bakanı Reşit Galip (1893-1934) ise “Şehirlerin ve kasabaların inkişafı, harsı, içtimai ve iktisadi yükselmesi için işe köylerden başlamak lazımdır... (Hakimiyet-i Milliye, 1933: 3)” diyerek M. Necati gibi Köy Enstitüleri’nin ön ayağı sayılacak başlangıçlar yapmıştır. Köylerin kalkınması için Köy İşleri Komisyonu’nu (1933) kurmuş ve raporda köy öğretmenin genel tipini açıklamıştır (Tonguç, 2007: 141).

Atatürk Dönemi’nde köyler için çalışmalar yapan bir diğer Milli Eğitim Bakanı Saffet Arıkan (1888-1947) olmuştur. Saffet Arıkan, eğitime pragmatist açıdan yaklaşmıştır. Pragmatik bir eğitimin verilmesi içinde iki şeye ihtiyaç olduğunu vurgulamıştır. Bunlardan birisi program, ikincisi ise öğretmendir. Bu nedenle kırsal bölgeleri okula ve öğretmene kavuşturabilmek adına yeni bir model arayışına girmiştir. Bu dönemde eğitim kursları (1936) ve köy öğretmen okulları (1937) açılmaya başlamıştır. Açılan köy öğretmen okulları, Köy Enstitüleri’nin başlangıcı sayılmıştır (Başar, 2019: 314; Güven, 2018: 347). Bu anlamda Meşeci Giorgetti ve Batır’a (2008: 45) göre eğitim konusunda Köy Enstitüleri’nin kurulmasına kadar yeterli sayıda eğitilmiş insan yetiştirilememiştir. Bu durum, Köy Enstitüleri ile birlikte olumlu bir şekilde değişmeye başlamıştır.

1. ARAŞTIRMANIN AMACI

Türk Eğitim Tarihi içerisinde Köy Enstitüleri en çok tartışılan kurumların başında gelmektedir. Köy Enstitüleri’ne karşı olanlar tarafından pek çok yanlı çalışma da bulunmaktadır. Ancak Köy Enstitüleri’nin yöneticileri ve Köy Enstitüleri’nde öğrenim görenler tarafından yapılan çalışmalar Köy Enstitüleri konusunda daha ayrıntılı bilgilere sahip olmamızı sağlamaktadır. Fakat Köy Enstitüleri tarihi, çoğunlukla kadınların deneyimlerinin yer almadığı kadınsız bir tarih olarak değerlendirilmektedir (Tuna, 2009: 20).

Buradan hareketle Köy Enstitüleri'nden mezun olan kadınların deneyimlerini ortaya koymak amacıyla çalışmalar yapılmıştır (Akay, 2017; Atıcı, 2006; 2007; 2008; Esen & Akandere, 2021; Kocabaş, 2011; Tuna, 2009; Yeşilyaprak, 2016). Bu çalışmalar çoğunlukla Köy Enstitüleri'nden mezun olan kadın öğretmenlerin hayatlarına ışık tutmaktadır. Burada kadın öğretmenlerin Köy Enstitüleri'nden önceki yaşamları, enstitülerdeki eğitim-öğretim çalışmaları ve enstitülerden mezun olduktan sonra topluma katkıları ele alınmaktadır. Buna göre, enstitülerden önce köylerde yaşayan öğrencilerin durumları birbirine yakındır. Genel olarak ailelerin maddi durumları tüm çocuklarını okutmaya müsait değildir. Bu yüzden bazı köylerden yalnızca bir kız öğrenci okuma fırsatı bulabilmiştir. Enstitülerden ilkokul öğretmenleri ve enstitü çalışanları sayesinde haberdar olan ve okuma fırsatı bulan kız öğrenciler, Köy Enstitüleri sayesinde birer meslek sahibi olmuştur. Meslek sahibi olarak gittikleri köylerde toplum adına pek çok sorumluluk üstlenerek öğrencilere ve topluma okuma-yazmanın yanında dikiş-nakış öğretmişlerdir (Akay, 2017: 66-80; Kocabaş, 2011: 152-630; Yeşilyaprak, 2016: 9). Tuna'ya (2009: 22) göre dikiş dikmek enstitülü kızlar için ayrı birer meslek olmuştur.

Köy Enstitüleri'nden mezun olan kadınların hayatlarına ışık tutmak adına ayrı ayrı Aksu Köy Enstitülü Pakize Türkoğlu (Atıcı, 2006: 28-33), İvriz Köy Enstitülü Ayşe Baysal (Atıcı, 2007: 104-111), Cılavuz Köy Enstitülü Halise Apaydın (Atıcı, 2008: 101-105) ve Arifiye Köy Enstitülü Kadriye Uysal Yeşilyaprak (Yeşilyaprak, 2016) gibi isimlerle de söyleşiler yapıldığı görülmektedir. Bu söyleşilerden kadın öğretmenlerin yalnızca öğretmenlik mesleği ile yetinmediği, çeşitli alanlarda çalıştıkları anlaşılmıştır. Örneğin, Prof. Dr. Ayşe Baysal enstitülerden sonra Kız Teknik Yüksek Okulu'na giden öğrencilerden biridir. Bu okul, Kız Enstitüleri'ne öğretmen yetiştirmek amacıyla kurulmuştur. Baysal, Kız Enstitüleri'nde ve Beşikdüzü Kız Öğretmen Okulu'nda öğretmenlik yaptıktan sonra Manisa Tarım Müdürlüğü'nde ev ekonomisi uzmanı olarak çalışmıştır. Burada köy kadınlarına temizlik, beslenme, çocuk bakımı ve pratik giysi dikme gibi konularda yardımcı olduğunu belirtmiştir. Ardından ABD'de eğitimler alarak Türkiye'de tanınan bir beslenme uzmanı olmuş, televizyonda ve radyoda beslenme üzerine programlar yapmıştır (Atıcı, 2007: 108-110).

Son zamanlarda da Köy Enstitüleri'nin toplumsal cinsiyet bağlamında analiz edildiği görülmüştür (Özgören Kınılı, 2019: 57-78; Tosun & Doğan, 2021: 77-83). Toplumsal cinsiyet bağlamında değerlendirilen enstitülerde, mesleki derslerin cinsiyet rollerine göre belirlendiği

belirtilmektedir. Enstitülerden mezun olan kadın öğretmenlerin de köylerdeki kadınlara modern ev kadınının nasıl olması gerektiğini öğrettikleri ifade edilmiştir. Bu doğrultuda kadınlar için ev işleri devam etse de amaç modern yaşamın kırsal alana taşınması olarak değerlendirilmektedir (Tosun & Doğan, 2021: 82). Ayrıca enstitülerden mezun olan kadınların, erkeklerle eşit haklara sahip vatandaşlar olmanın yanında iyi birer eş ve geleceğin anneleri olarak yetiştirildikleri vurgulanmaktadır (Özgören Kınılı, 2019: 57).

Bununla birlikte Türk Eğitim Tarihi'nde Köy Enstitüleri köye dönük, ücretsiz ve yatılı olarak karma eğitime başlaması açısından önemlidir. Bu nedenle araştırmanın amacı, Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet'e kadar karma eğitim tartışmalarının ve Köy Enstitüleri'ndeki yatılı karma eğitimin incelenmesidir. Bu çalışmanın diğer araştırmalardan farkı, Türkiye'de karma eğitimin gelişim sürecine yer verilmesi ve Köy Enstitüleri'nde karma eğitimi deneyimleyen öğrenciler tarafından karma eğitimin nasıl karşılandığını ortaya koymaktır. Aynı zamanda Köy Enstitüleri'ndeki karma eğitime modernleşmeci ve milliyetçi söylemin dışından bakılmaya çalışılması açısından önemlidir.

2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu araştırma, nitel araştırma yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Creswell'e (2017: 191-192) göre nitel araştırmalar bir problemin veya konunun keşfedilmesi gerektiği için yapılmaktadır. Bu sayede bir konu veya probleme ayrıntılı bir anlayış getirilmektedir.

Nitel araştırma yöntemi kapsamında yazılı materyallerin incelemesini kapsayan doküman analizi yoluyla veriler toplanmıştır. Nitel araştırmalarda dokümanlar önemli bilgi kaynakları olarak değerlendirilmektedir. Nitel dokümanların avantajları arasında araştırmacıya katılımcıların dili ve kelimelerine ulaşma imkânını vermesi, bilgilere uygun zamanlarda erişim sağlanması, yazılı delillere her zaman ulaşılabilmesi olduğu belirtilmektedir. Sınırlılıkları ise tüm insanların aynı düzeyde algılama becerisine sahip olamaması olarak söylenebilir. Ayrıca dokümanlar gerçek olmayabilir. Bu nedenle konu ile ilgili farklı kaynaklara ulaşmak önemlidir (Creswell, 2017: 191-192). Bu çalışmada da kaynakların çeşitli olmasına dikkat edilmiş, Köy Enstitüleri ile ilgili birincil ve ikincil kaynaklar incelenmiştir. Köy Enstitüleri'nin yöneticileri, Köy Enstitüleri'nden mezun olan öğrenciler ve Köy Enstitüleri tanıklarının yazdığı kitaplardan yararlanılmıştır. Ayrıca ikincil kaynaklar olarak konu ile ilgili makaleler ve tezler kaynak olarak kullanılmıştır.

3. OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E KARMA EĞİTİM

Toplumsallaşma sürecinde kız ve erkek çocukları, kültürün cinsiyetlerine uygun bulunduğu bir takım duygu, tutum, davranış ve rolleri öğrenmektedir. Bu şekilde toplumsal cinsiyet farklılıkları ortaya çıkmaktadır. Örneğin, kadınlardan ev kadını, öğretmen, hemşire gibi bazı meslekleri yapmaları beklenirken; erkeklerin asker, mühendis, tüccar gibi meslekleri yapmaları beklenmektedir. Bunlar gerçek olmayan ve toplum tarafından kişilere dayatılan farklılıklardır (Dökmen, 2019: 24). Toplum tarafından dayatılan farklılıklar da toplumsal cinsiyete dair ayrımcılıkları ve eşitsizlikleri beraberinde getirmektedir. Cinsiyete dayalı ayrımcılıklar ve eşitsizlikler de eğitimde, istihdamda, kültürde, sosyal ve siyasal hayatta kendini göstermektedir (Bora, 2012: 7-10).

Genel olarak toplumlarda Karakuş Umar'ın (2021: 12) da belirttiği gibi gücü elinde bulunduranın şekillendirdiği bir dünya söz konusudur. Bu sosyal dünyada, cinsiyetler arasında güç sahibi olan grup, diğer grup üzerinde baskı yaratmaktadır. Çoğunlukla da kadınların aleyhinde bir durum söz konusudur. Bunun nedeni, tarih boyunca kadınların her alanda ikincil planda kalması olduğu söylenebilir (Çakır, 2021: 38). Toplumların muhafazakârlığı ön plana alarak öğrencileri cinsiyet olarak algıladığı, toplumsal cinsiyet ve eşit eğitim alma gibi haklarından uzak tutulmaya çalışıldığı belirtilmektedir. 18. ve 19. yüzyıl insan hakları alanında ortaya çıkan gelişmeler sayesinde Ortadoğu ülkeleri dışında karma eğitim uygulamaları hızlanmıştır. Karma eğitim, “kız ve erkek öğrencilerin eğitim kurumlarında aynı sınıflarda, eğitimsel yaşamın her alanına eşit biçimde katılarak eğitim görmesi (Güven, 2018: 214)” olarak açıklanmaktadır.

Tüm dünyada olduğu gibi Türk toplumunda da kadınların eğitiminin 19. yüzyıl sonlarına kadar ihmal edildiği söylenebilir. Osmanlı Devleti'nde kadınların eğitimi konusunda önemli girişimler gerçekleşse de karma eğitim uygulamalarının yalnızca Sıbyan mektepleri ile sınırlı kaldığı bilinmektedir. Bu mekteplerin amacı ise yalnızca okuma yazma, temel İslami bilgileri ve Kur'an-ı Kerim öğretmek olduğu ifade edilmektedir (Güven, 2018: 215). Güven (2018: 215) bu mekteplerde eğitim gören çocukların yaşlarının küçük olması sebebiyle cinsiyet olarak algılanmadığını düşündüğü için kızların eğitimlerinin sınırlanmadığını belirtmektedir. Nitekim Doğan (2010: 77) Sıbyan mekteplerinden sonraki eğitim kademesi olan medreselerin kız öğrencilere kapalı olduğunu dile getirmektedir. Özel dersler olarak eğitimden yararlanan kız çocukları da çoğunlukla aydın kesimde yaşayan kız çocukları olabilmektedir. Bu nedenle,

Osmanlı Devleti'ndeki bu eğitim, esas olarak dinsel nitelikli, yüzeysel ve zorunlu olmayan bir eğitim olarak değerlendirilmektedir (Hakan, 2010: 468).

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat (1839) Dönemi'ne kadar kadınların eğitimi konusunda olumlu yönde bir değişme yaşanmadığı ifade edilmektedir (Kurnaz, 1996: 15). Bu dönem kadın hareketleri içinde bir dönüm noktası olmuş ve kadın sorunları dile getirilmeye başlanmıştır (Caporal, 1999: 57). Kadın sorunlarının dile getirilmeye başlaması birtakım değişimlere neden olmuştur. Örneğin, 1847 yılında yasalarla kölelik ve cariyelik kaldırılmıştır. Fakat bu durumun yalnızca kâğıt üzerinde kaldığı belirtilmiştir (Kurnaz, 2011: 68).

1856 Islahat Fermanı ile birlikte eğitime önem verildiği, böylece okul sayısının arttığı ve ilk kız rüştiyesinin 1858'de açılabilirdiği vurgulanmaktadır. Ancak bu kız rüştiyeleri de erkek rüştiyelerin oldukça gerisinde olarak değerlendirilmektedir. Çünkü buradaki amaç eğitimden ziyade iyi bir ev kadını yetiştirmektir (Çakır, 2021: 297). Bu anlamda 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi kadınların eğitimi için önemli bir adım olmuştur. 1869'dan sonra Sıbyan mekteplerinin ders programında Hesap, Tarih ve Coğrafya gibi din dışındaki dersler yer almıştır. 1870'de de kızlara eğitim verilmesi amacıyla kadın öğretmenlere ihtiyaç duyulduğu için Darülmualimat adındaki eğitim kurumunun açılması önemlidir (Batır, 2007: 3-11). Bu eğitim kurumunun açılmasıyla kadınların eğitim imkanları artmış ve yeni bir çalışma ortamları ortaya çıkmıştır (Kurnaz, 1996: 90).

Tanzimat ve Islahat Dönemleri'ndeki gelişmelerle birlikte kadınların talepleri özellikle İkinci Meşrutiyet ile birlikte üst düzeye çıkmıştır (Yaraman, 2001: 84). İkinci Meşrutiyet Dönemi, Türkiye'nin feminizm tarihinin birinci evresi olarak değerlendirilmektedir. Bu süreçte dernekler ve dergiler ortaya çıkmış ve kadınlar, basın yoluyla seslerini topluma duyurmayı başarmıştır. Özellikle birinci evrede kadınların aile içi rollerinin sınırlandırılmalarını eleştiren, eğitim, çalışma hayatı ve toplum hayatına katılma gibi taleplerle ortaya çıkan bir kadın hareketi olduğu ifade edilmektedir (Tekeli, 2015: 28). Bununla birlikte Toprak'a (2016) göre kadınların kazanımlarında savaşların (Balkan Harbi 1912-1913) ayrı bir önemi olmuştur ve İkinci Meşrutiyet Dönemi'nde kadınlar istedikleri haklarını almasalar da taleplerini dile getirebilmişlerdir.

Ayrıca Batır'a (2007: 11-27) göre İkinci Meşrutiyet öncesindeki en önemli gelişmelerden biri, uygulanamamış da olsa temel eğitimin zorunlu kılınmasıdır. İkinci Meşrutiyet'in ilanı (1908) ile eğitim konusunda Batı dünyasının yakından incelendiği, bu incelemelerin etkisiyle Türk eğitim sisteminde yeni kurumlara yer verildiği dile getirilmektedir

(Batır, 2007: 11-27). Bu dönemde oyun, tiyatro, müzik, edebiyat, beden eğitimi, resim, biçki-dikiş gibi derslerin yer aldığı ana mekteplerinin kurulduğu, üretim alanında kadınların kazanç sağlamasını amaçlayan kız sanayi mekteplerinin açıldığı, kadınların yükseköğretim imkanına kavuştuğu ve yükseköğretimde ilk kez karma eğitimin başladığı belirtilmektedir (Kurnaz, 1996: 97-106).

Yükseköğretimde kadınların eğitim hakkını almaları da büyük ölçüde kadınların çabaları doğrultusunda gerçekleştiği söylenebilir. Bu duruma örnek olarak Türkiye'nin ilk kadın avukatı Süreyya Ağaoğlu verilebilir. S. Ağaoğlu, 1921 yılında üniversiteyi bitirdiğinde Hukuk Fakültesi'ne gitmek ister ancak Hukuk Fakültesi'nin kapıları kız öğrencilere kapalıdır. Bu yüzden Ağaoğlu, yanına kız arkadaşlarını alarak kayıt olmak istediğini belirtmek için fakülteye gider ve fakültenin bir numara ile kayıt olan kız öğrencisi olur (Narin, 2003). Ancak hala sınırlı bir karma eğitim söz konusudur (Güven, 2018: 216).

Karma eğitimin gerçekleşmesi konusunda yurt dışında eğitim gören aydınların da olumlu görüşleri olduğu görülmektedir. Örneğin, Ahmet Ağaoğlu'nun karma eğitimi savunduğu, Satı Bey'in karma eğitime neden geçilmediğini sorguladığı, Mükerrerem Belkıs'ın cinsiyet ayrımı yapılmaksızın öğrencilerin aynı sınıflarda okumalarını önerdiği, Halide Edip'in karma eğitimi destekleyen yazılar yazdığı görülmektedir. Ayrıca son Osmanlı eğitimcilerinden Ayşe Sıddıka, eğitim konusunda hem anneye hem de babaya önemli görevler düştüğünü savunmuş, kızların eğitilmesini bir toplumun ilerlemesi olarak görmüştür (Güven, 2018: 216; Şanal & Alaca, 2020: 95-96).

Pek çok eğitimcinin de özellikle kızların eğitilmesini ve karma eğitimi savundukları söylenebilir. Bu eğitimcilerden İsmail Mahir Efendi, kızların eğitimini savunarak kız çocuklarının okutulmamasını halkın yarısını yok saymak olarak değerlendirmekte ve memleketi kurtarmak için kızların eğitimini şart görmektedir (Gönenç, 2013: 191). Mustafa Şekip Tunç, ilimde cinsiyet ayrımı olmadığını, okutulan derslerinde cinsiyete göre değil, kişilerin ilgi ve ihtiyaçlarına göre ayrılması gerektiğini savunmaktadır. Abdullah Cevdet Efendi'nin karma eğitime bir an önce geçilmesi gerektiğine dikkat çektiği vurgulanmaktadır (Batır, 2009: 76). Bununla birlikte Ahmed Emin Yalman, kadınlara ait düşüncelerin artık değiştiğini, kadınların okuyup yazmaları gerektiği ve ülkenin kadınlara mecbur olduğunu dile getirmektedir. Vedat Nedim Tör de karma eğitimin sınıfları canlı tutacağını belirterek kız ve erkek öğrencilerin birlikte okuması gerektiğini savunmaktadır. Buna karşın karma eğitime karşı

çikanlar ya da belli bir yaşa (sekiz-on yaşa) kadar karma eğitimi savunanlar bulunmaktadır. Bu konuda da Nakiye Hanım, karma eğitim konusunda gereksiz yere tartışmalar yapılacağına uygulamaya geçilseydi çok yol kat edileceğini ve komisyonların yetersizliğine dikkat çekmiştir. Nitekim, bu dönemde toplum içerisinde kadın ve erkeğin bir arada olmasının tam anlamıyla kabullenilmediğini göstermektedir (Kamer, 2013: 47-98).

Eğitim konusunda modernleşme çalışmaları Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde başlasa da sürekliliğin Cumhuriyet ile sağlandığı görülmektedir. Aynı zamanda Cumhuriyet Dönemi'nde, Türkiye feminist tarihinin ikinci evresi olarak kabul edilen bir devlet feminizmi ortaya çıkmıştır. Bu, kadınların birinci evrede (İkinci Meşrutiyet Dönemi) talep ettikleri hakların kazanılmaya başladığı dönemdir. Bu dönemde Osmanlı Devleti öncesindeki Türk geleneklerindeki gibi daha eşitlikçi cins ilişkilerinin öne çıkarıldığı belirtilmektedir (Tekeli, 2015: 29).

Bu konuda en önemli gelişmelerden olan Tevhîd-i Tedrisât Kanunu'yla eğitimde birlik sağlanarak ayrılıklar giderilmeye çalışılmıştır (Batır, 2007: 139). Aynı şekilde Sallan Gül, Alican ve Gümüšoğlu'na (2014: 89) göre Cumhuriyet Dönemi'ne kadar kadınların eğitimi, annelik rolü ile ilişkilendirilerek geleneksel rollerin daha modern tarzda yerine getirilmesi şeklinde biçimlendirilmiştir. Ancak Cumhuriyetle birlikte kadınların eğitim, siyaset, istihdam gibi konularda önemli kazanımlar elde ettiği ve yeni toplumun simgesi haline geldiği öne çıkarılmaktadır.

Durakbaşa (1998 (b): 140) da yeni toplumda ataerkil ahlak kuralları devam etmesine rağmen Cumhuriyet'in ideolojisinin kadınların eğitimini ve kamusal alanda mesleğe katılımlarını desteklediğini savunmaktadır. Aynı zamanda toplumun simgesi haline gelen Cumhuriyet kadını, anaç bir şekilde Cumhuriyet'e sahip çıkan, ataerkil erkle uyumlu, modern (Saktanber, 2009: 328), iş hayatında çalışkan, cemiyet hayatında da varlığını gösteren, fikirlere, edebiyata, spora ve ev kadınlığına katılan (Gökçe, 2011: 56), vatanın annesi, ağırbaşlı, kadınlığı ile öne çıkmayan, ülkü ve erdem sahibi (Durakbaşa, 2021: 41) bir kadın olarak yorumlanmaktadır. Buradan toplumdaki kadınların iyi birer anne ve eş olmanın yanında eğitimlerinin ve çalışma hayatlarının oldukça önemsendiği görülmektedir. Hatta Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar toplumdaki kadınların çalışma hayatına girmelerini en fazla isteyen kuşağın Kemalistler olduğu belirtilmektedir (Durakbaşa, 2021: 119).

Cumhuriyet ile birlikte eğitim, siyaset ve istihdam gibi konularda elde edilen kazanımların özellikle kadınların mücadeleleri ve talepleri doğrultusunda ilerlemesi de

yadsınamaz bir gerçektir. Örneğin, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Nezihe Muhiddin (kadın hakları savunucusu) için Türk Kadınlar Birliği çatısı altında kadınların sosyal ve siyasi hakları üzerine mücadeleler verdiğini söyleyebiliriz. N. Muhiddin'e göre kadınsız bir inkılap olamazdı ve inkılapların gerçekleşmesinin ön koşulu kadınların da ulusal inşa sürecine katılmasıydı. Bu nedenle kadınların Cumhuriyet yönetimine katılımı için 1909 yılından 1930'lara dek çalıştığı bilinmektedir. Hatta Muhiddin öncülüğünde Kadınlar Birliği Fırkası adında bir parti kurarak ilk faaliyetinin eğitim alanında olacağı ve bir Maarif Kongresi yapılacağı dile getirilmiştir. Fakat tüm ulusu kapsamaması nedeniyle fırkanın kurulmasına izin verilmeyince Nezihe Muhittin'in projelerinin hükümet tarafından gerçekleştirilmesi mümkün olmuştur (Zihnioğlu, 2003: 22-39). Partinin kurulmasına izin verilmeme görüşlerinden bir diğeri de Kadınlar Birliği Fırkasının taleplerinde yer alan kadınlara seçme ve seçilme hakkının hükümetin parti tüzüğünde yer alması olarak açıklanmaktadır (Durakbaşa, 1998 (a)). Türk Kadınlar Fırkasının parti olarak kurulmasına izin verilmeyince Türk Kadınlar Birliği Derneği olarak kurulmuştur. Dernek, kadın eğitimi, kadının ev dışına çıkarak iş yaşamına katılması, kadının üretici konuma getirilmesi, mesleklerinde çeşitlilik sağlanması adına kadınların siyasi haklarını almasına kadar çalışmalarını sürdürmüştür (Zihnioğlu, 2003: 150-154).

Yaraman (2001: 146) Türk kadınlarının siyasete olan yakınlığını vatanın savunmasında cephede ve cephe gerisinde verdikleri mücadele ile tanımlamaktadır. Bu anlamda Türk kadınlarının Cumhuriyet Dönemi'nde kazandığı haklar, gecikmiş başarılarıdır. Gecikmiş olsa da bu dönemde, M. Kemal Atatürk, kadınların eğitimine ayrı bir önem vermiştir. Türkiye'ye yabancı uzmanlar davet edilmiş ve başarılı kız öğrenciler yurt dışına eğitime gönderilmiştir. Bu kız öğrenciler başarıları sayesinde yurt dışında kalmaları teklif edilse de ülkesine hizmet etmek için geri dönmüşlerdir. Örneğin, Türkiye'nin ilk kadın astronomu olan Nüzhet Gökdoğan, devlet bursu alarak Fransa'ya gitmiştir. Burada Matematik ve Fizik eğitimleri alarak eğitimini tamamlamıştır. Başarılı olduğu için Fransa'da kalması önerilse de ülkesine hizmet etmek için kabul etmeyerek ülkesine dönmüştür (Narin, 2003: 30).

Kadınların eğitimini önemseyen Cumhuriyet ideolojisinde özellikle de karma eğitim sistemine geçilmesiyle birlikte kadınların eğitim hakkından yararlanılması olanaklı hale gelmiştir. Bu durum muhafazakâr ve gerici kesimin tüm engellemelerine rağmen reformların sürdüğünü göstermektedir (Çakır, 2021: 412; Öztoprak, 1999: 51). Kamer (2013: 127) Cumhuriyet Dönemi'ndeki karma eğitim tartışmalarının da 1924 yılında kız öğrencilerin erkek

lisesine kayıt yaptırmak istemesi üzerine başladığını vurgulamaktadır. Özetleyecek olursak, Türk kadınları reformlar karşısında hiçbir zaman pasif alıcı bir konumda olmamıştır.

Buradan hareketle Türkiye Cumhuriyeti'nde karma eğitime geçiş şu şekildedir (Şanal & Alaca, 2020: 103-104);

- 1924 yılında Cumhuriyet'in ilk öğretim programı hazırlanarak ilkokullarda karma eğitime geçiş sağlanmıştır.
- 1927-1928 eğitim-öğretim yılından itibaren bazı ortaokullarda karma eğitime başlanmıştır.
- 1934-1935 eğitim-öğretim yılından itibaren liselerde karma eğitime geçilmiştir.
- 1937 yılından itibaren köy öğretmen okullarında karma eğitim görülmüştür.
- 1940 yılında Köy Enstitüleri kurularak karma eğitim çalışmaları hız kazanmıştır. Fakat bu enstitülerde 1950'de karma eğitime son verilmiş ve 1954 yılında ise ilköğretmen okulları ile birleştirilmiştir.

4. KÖY ENSTİTÜLERİ'NİN KURULUŞU, AMACI VE GELİŞİMİ

Köy Enstitüleri'nin kurulmasında Cumhuriyet Dönemi'nin en uzun süre Millî Eğitim Bakanlığını yapanlardan birisi olan Hasan Âli Yücel ve İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç önemli görevler üstlenmiştir. “İş içinde üretim”, “yaparak yaşayarak öğrenme”, “eşitlik”, “demokrasi”, “kadın eğitimi”, “karma eğitim” gibi ilkeler belirlenerek çalışmalara başlanmıştır.

Bu sırada 1940 yılında Türkiye'de altı yaşın üzerindeki nüfusunun yüzde yetmiş sekizi okur-yazar değildir. Köylerde bu durum yüzde doksanları bulmaktadır (Akyüz, 2021: 391). Bununla birlikte kırk bin köyden 35.067'sinde okul olmadığı vurgulanmaktadır. Ayrıca kentlerde öğrenim sorunu yüzde yetmiş beş çözülmüşken, köylerde bu oran yalnızca yüzde on beştir. Bu nedenle de köyler için öğretmen yetiştirilmesi gerekli olmuştur (Makal, 2022: 47).

Köy Enstitüleri, tartışmalı görüşmelerden sonra yirmi dört maddeden oluşan Köy Enstitüleri Kuruluş Yasasının 17 Nisan 1940 tarihli ve 3803 sayılı kanunun kabul edilmesiyle birlikte resmen kurulmuştur (Şimşek, 2016: 83). Köy Enstitüleri kanununda bu okulların amacı açıkça belirtilmektedir. Buna göre enstitülerin genel amacı köyün ihtiyaç duyduğu öğretmeni ve köy toplumuna yararlı meslek erbabını yetiştirmektir (Tonguç, 1998: 530). Aynı zamanda Köy Enstitüleri'nin kurulmasının pek çok amacı olduğu söylenebilir. Bunlardan bazıları köylerdeki cahilliği yenmek (Şanlı, 2012: 48), köylerdeki yoksulluğu ve bilmezliği ortadan kaldırmak (Bulut, 1990: 17), köy kalkınmasına hizmet etmek (Aydın, 2018: 91), köy yaşamına

çağdaş yenilik getirerek teknik ilerlemeyi sağlamak (Kirby, 2019) ve kadın-erkek ayrımı olmaksızın okuma yazma bilmeyen tüm köylüye her düzeyde eğitim vermek (Başaran, 2011: 83) olarak ifade edilmektedir.

Bu amaçlarla ilk olarak 1940 yılında Çifteler (Eskişehir), Kızılcıllu (İzmir), Kepirtepe (Kırklareli) ve Gököy (Kastamonu) öğretmen okulları isimleri değiştirilerek Köy Enstitüleri adını almıştır. Aynı yıl Akçadağ (Malatya), Akpınar (Samsun), Aksu (Antalya), Arifiye (İzmit), Beşikdüzü (Trabzon), Cılavuz (Kars), Düziçi (Adana), Gönen (Isparta), Pazarören (Kayseri), Savaştepe (Balıkesir) Köy Enstitüleri; 1941 yılında Hasanoğlan (Ankara) ve İvriz (Konya) Köy Enstitüleri, 1942 yılında Pamukpınar (Sivas) ve Pulur (Erzurum) Köy Enstitüleri; 1944 yılında Dicle (Diyarbakır) ve Ortaklar (Aydın) Köy Enstitüleri kurulmuştur. Son olarak 1948 yılında, Tahsin Banguoğlu Dönemi'nde Erciş (Van) Köy Enstitüsü açılmıştır (Gedikoğlu, 1971: 41-47; Koç, 2013: 231-238). Enstitü denmesinin sebebi de bu okulların öğretmenlerin yanı sıra sağlık memuru, tekniker ve ağırlıklı olarak tarım alanında araştırmalar yapan bireyler yetiştiriyor olmasıdır (Özkan, 2009: 61).

Toplam sayıları yirmi biri bulan enstitülerin her biri şehir ve kasabalardan uzakta, bol ve temiz havanın olduğu doğanın ortasında, çeşitli iş alanları bulunan binalarda kurulmuştur (Gedikoğlu, 1971: 41-47). Enstitülerin bahçeleri de kitap okuyan, yürüyüş yapan, mandolin çalan öğrencilerle dolu olarak tasvir edilmektedir (Şirin, 2003: 248). Bu enstitüler genel olarak serbest okuma çalışmaları (Baş, 2014: 200; Şanlı, 2012: 48-51), beden eğitimi ve spor uygulamaları (Şanlı, 2012: 52-56), müzik eğitimi (Öztürk & Akay, 2019: 31; Uçan, 2017), sanat eğitimi (Makal, 2020: 80), tarım eğitimi (Baş, 2014: 152) gibi çeşitli uygulamalarla öne çıkmıştır. Bununla birlikte her enstitü çevresinin özelliklerine göre şekillenerek ülkeye çok yönlü ve farklı meslekler yapan bireyler kazandırmıştır. İç Anadolu'daki konumundan dolayı tüm ülkeden öğrenci alması açısından önemli olan Pamukpınar Köy Enstitüsü'nden bakan, senatör, şair, yazar (Gönen, 2021: 72); üretime elverişli toprakların ve su kaynaklarının bol olduğu Gönen Köy Enstitüsü'nden ressam, müzisyen, akademisyen ve Fakir Baykurt gibi ünlü yazarlar (Baş, 2014: 200-210); iklimi gereği pamuk, karpuz ve sebze üretimiyle öne çıkan Aksu Köy Enstitüsü'nden avukat, savcı, akademisyen ve pek çok yazarın yetiştiği (Şanlı, 2012: 72) dikkat çekmektedir.

5. KÖY ENSTİTÜLERİ'NDE KARMA EĞİTİM

Türkiye’de ilk kez yatılı düzeyde karma eğitim sistemine dayanan Köy Enstitüleri, kızların eğitimi konusunda oldukça önemli eğitim-öğretim kurumlarıdır. Köy çocukları için uygulanan bu sistem gerek Türkiye’de gerekse Batılı ülkeler için çok önemli bir yeniliktir (Türkoğlu, 2020: 345). Bu konuda Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel (1897-1961) ve İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç’un (1893-1960) çalışmaları etkili olmuştur. Türkiye’deki köyleri gezerek incelemelerde bulunan Tonguç, kızları ve erkekleri birbirinden ayırmanın doğru olmadığını, kızları enstitülerden uzaklaştırmanın toplumun kadına kıyan eski düşüncelerden kaynaklandığını aktarmaktadır (Candoğan, 1999: 58-60). Enstitü yöneticilerinin de en çok özen gösterdiği konulardan birinin enstitülere kız öğrencileri getirmek ve onları yetiştirip öğretmen olarak köylere göndermek olduğu belirtilmektedir (Baykurt, 2022: 33). Çünkü Cumhuriyet Dönemi’ne kadar özellikle kadınlar toplumun gerisinde ve ikincil planda kalmıştır (Makal, 2017: 72). Oysa nüfusun büyük çoğunluğunun köylerde yaşadığı dönemlerde, köylerdeki kadınlar evin her ihtiyacını (çocuk doğurup büyütme, çocukların eğitimi ile ilgilenme, ailenin üyelerinin günlük ihtiyaçlarını yerine getirme) karşılamakta ve üretime (tarlada çalışma, gıda maddeleri, giyecekler, halı, yatak, yorgan gibi ev eşyalarını üretme) katkıda bulunmaktadır. Ancak görüldüğü üzere kadınlar üretime katılmasına rağmen kadın uğraşları ekonomik faaliyet olarak değerlendirilmemiştir (Özbay, 2015: 115-140).

Kızların eğitimi için yapılan tüm çabalara rağmen tüm enstitülere kız öğrenci bulma konusu oldukça zor olmuştur. Öncelikle kız öğrencilerin enstitülere kayıt edilmesi için köyler gezilmiş ve aileler ikna edilmeye çalışılmıştır. Özellikle enstitülerin ilk yıllarında yanında kız öğrenci getiren erkek öğrencilerin hemen kaydının yapıldığı belirtilmektedir (Candoğan, 1999: 58-60; Kocabaş, 2011; Tuna, 2009: 22). Bu anlamda kız öğrenciler için kayıtlarda pozitif ayrımcılık ilkesinin kullanıldığı vurgulanmaktadır (Gökçen, 2004: 29). Tuna’ya (2009: 23) göre ataerkil söylemler içinde büyüyen kız öğrenciler için enstitüler mucize olarak görülmektedir. Mucize olarak görmelerinin sebebi “enstitüler olmasaydı okuyamayacak olmaları” olarak açıklanmaktadır. Bununla birlikte enstitüler sayesinde maddi durumu yetersiz kız öğrencilerin de eğitim hakkını elde edebildiği dile getirilmektedir.

Enstitülere ilk kız öğrencilerin 1938 yılında İzmir Kızılçullu Kadın Eğitim Kursu’na kayıt olanlardan alındığı (Gedikoğlu, 1971: 60), bazılarının da Kız Enstitüleri’nden transfer olduğu belirtilmektedir (Akşit, 2005: 189). Bu şekilde enstitülerde karma eğitimin adımları atılmıştır. Fakat kız öğrencilerin sayısı her bölgeye göre değişiklik göstermiştir. Kızılçullu,

Çifteler gibi bazı enstitülerde kız öğrenci sayısı fazla iken Dicle, Cılavuz gibi enstitülerde kız öğrenci sayısı daha az olarak saptanmıştır. Genellikle tüm enstitülerde kız öğrenci sayısı erkek öğrenci sayısına göre oldukça az kalmıştır. Bunun nedenleri arasında ilkokulu bitiren kızların sayısının az olması, köylerdeki ailelerin kızlarını okula göndermek istememesi, enstitülerin hem yatılı hem de ailelerden uzak yerlerde kurulmuş olması olarak sıralanabilir (Akay, 2017: 58-65; Tuna, 2009: 22). Aksu Köy Enstitüsü Pakize Türkoğlu (2011) okumak isteyince “tövbe tövbe, kızların mektepte ne işi var? Okuyan kızlar başını örtmezmiş. Yarın ahirette cayır cayır yanarsın! (Türkoğlu, 2011: 5)” şeklinde cevap aldığını aktarmaktadır. Gönen Köy Enstitüsü Türkân Ünüvar da enstitülerdeki kız öğrenci azlığını geri kalmışlığın aynası olarak değerlendirmektedir. Bu geriliği de kadın ve erkeğin bir arada yeneceğini savunmaktadır (Şirin, 2003: 248).

Kız öğrencilerin enstitülerde sayısal olarak az olmasına rağmen hiçbir zaman erkek öğrencilerin gerisinde kalmadığı vurgulanmaktadır. Kız ve erkek öğrencilerin cinsiyet farkı duygularından tamamen uzak olarak yetiştirildiğine dikkat çekilmektedir (Baş, 2014: 182). Gönen Köy Enstitüsü Fatma Zehra Özgen ve Leman Sezgin, enstitülerde hiçbir alanda kız-erkek ayrımı olmadığını aktarmaktadır (Sallan Gül, 2013: 122-133). Kızılçullu Köy Enstitüsü Gülsüm Saadet Çıtak, Semiha Ekiz ve Zehra Güngör Büyükoç, kız ve erkek öğrencilerin kardeş gibi geçindiklerini; Hatice Ulusoy, tüm işleri kız-erkek bir arada yaptıklarını belirtmektedir (Kocabaş, 2011: 152-350). Cılavuz Köy Enstitüsü Halise Sarıkaya Apaydın, karma eğitimden çok şey kazandıklarını, toplum içinde nasıl davranmaları gerektiği öğrendiklerini ifade etmektedir (Atıcı, 2008: 104). Çifteler Köy Enstitüsü Talip Apaydın (2021: 73) da kız arkadaşlarının yanında daha dikkatli davrandıklarını, kötü konuşmadıklarını, kaba davranmadıklarını ve her yerde daha özenli olduklarını dile getirmektedir.

Bununla birlikte Aksu Köy Enstitüsü Pakize Türkoğlu (2020: 349-350), Köy Enstitüleri’nde enstitüyü bitirdikten sonra evlenmeye karar veren öğrencilerin de olduğunu, ancak çevrenin ilgisini çekecek hiçbir olumsuz davranışa yer verilmediğini aktarmaktadır. Hatta Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü’nden verdiği bir örnekte Hayriye ve Mesut adlarında öğrencilere değinmektedir. Bu öğrencilerin sözlü olduğunu ama enstitüde bir arada pek görünmediklerini belirtmektedir. Ayrıca her ikisinin de enstitü çalışmalarına büyük katkılar sağladığına dikkat çekmektedir.

Enstitülerin öğretim programına baktığımızda ise ilk resmi öğretim programı olan 1943 programı itibariyle genel kültür (yüzde elli), ziraat (yüzde yirmi beş) ve teknik (yüzde yirmi beş) olmak üzere dersler üç grupta toplanmaktadır. Öğrenciler haftada yirmi iki saat genel kültür, on bir saat ziraat ve on bir saat teknik dersler olmak üzere toplamda kırk dört saat ders görmüştür. Kültür ve ziraat alanındaki tüm dersler ortak olarak görülse de yalnızca teknik dersler konusunda farklılıklar olduğu görülmektedir. Öğretim programında teknik dersler erkek öğrenciler için demircilik, dülgerlik, yapıcılık; kız öğrenciler için biçki-dikiş, örgücülük ve dokumacılık, ziraat sanatlarıdır (Şahhüseyinoğlu, 2015: 76). Arifiye Köy Enstitüsü Kadriye Uysal Yeşilyaprak: "...kızlar dikişhanede, erkekler demirhane ve marangozhanede çalışıyordu (Yeşilyaprak, 2016: 31)" şeklinde aktarmaktadır. Yine de her öğrencinin ilgi ve yeteneğine göre eğitimler aldığı ve çoğu yapılan işte imece usulü çalıştıkları söylenebilir. Gönen Köy Enstitüsü Mürüvvet Mercimek, tüm kızların yeri geldiğinde harç ve siva yaptığını (Sallan Gül, 2013: 118), Aksu Köy Enstitüsü Pakize Türkoğlu motor ve makine dersi aldıklarını (Türkoğlu, 2020: 239) belirtmektedir. Gökçen (2004: 30) de bazı erkek öğrencilerin dikiş-nakış dersleri aldığını öne sürmektedir.

Teknik derslerdeki farklılıkların yanı sıra hafta sonları izinlerinde de kız-erkek öğrenciler arasında farklılıklar olduğu öne sürülmektedir. Kınılı'nın (2012: 44) belirttiğine göre kız öğrenciler hafta sonu iznine on beş günde veya ayda bir çıkabiliyorken, erkek öğrenciler her hafta çıkabilmektedir.

Köy Enstitüleri'nde tüm öğrencilere özellikle yeteneklerini ortaya koymasına ve geliştirilmesi için fırsat verildiği belirtilmektedir. Enstitülerde kız ve erkeklerin her alanda (tarlalarda, dersliklerde, sınıflarda, kitaplıkta, oyunlarda, müzikte vs.) eşit ve aynı koşullarda geliştiği öne sürülmüştür (Aydoğan, 2007: 107). Arifiye Köy Enstitüsü Kadriye Uysal Yeşilyaprak: "Köy Enstitüsü'nde biz tarımı, hayvancılığı, marangozluğu, biçki-dikişi, müzik aleti çalmayı, tiyatro yapmayı öğrendik. Köy Enstitüleri bize yaşamayı öğretti, kendi yeteneklerimizi keşfetmeyi, kendi gücümüzün farkına varmayı öğretti (Yeşilyaprak, 2016: 65)" şeklinde ifade etmektedir.

Genel olarak enstitülerde kız öğrenciler olmasına rağmen mezun sayıları da oldukça azdır. Örneğin, Gönen Köy Enstitüsü için kız öğrenci bulmakta zorluk çekildiği, ilk yıl yaklaşık on beş-yirmi kız öğrenci ile eğitime başladığı belirtilmektedir. Fakat 1944'te yalnızca yedi kız öğrencinin mezun olabildiği vurgulanmaktadır. Bu enstitüden 1950 yılına kadar toplamda yalnızca otuz iki kız öğrencinin mezun olduğu ve daha sonra kız öğrencilerin Kızılçullu Köy

Enstitüsü'ne nakledildikleri ifade edilmektedir (Baş, 2014: 77). Tüm enstitülerden Kızılçullu ve Beşikdüzü Köy Enstitüleri'ne gönderilen kız öğrencilerin, Kızılçullu kapatılınca da Bolu Kız Öğretmen Okulu'na gönderildikleri belirtilmektedir (Şahhüseyinoğlu, 2015: 150).

Korkmaz'a (2016: 111) göre kız çocuklarının tüm zorluklara rağmen bu enstitülerde eğitim alması eğitimin laikleşmesi adına atılan önemli bir adımdır. Buradaki kız öğrenciler Anadolu'nun en ücra köşelerindeki köylere giderek büyük bir eğitim hamlesi başlatmıştır. Aynı zamanda karma eğitimden faydalanarak öğrenim gören kız öğrenciler enstitülerden mezun olarak yalnızca kırsal alandaki öğrencilere okuma yazma öğretmemiş, halk için akşam kursları açarak yetişkin halkı da bilinçlendirmiştir. Bununla birlikte enstitülü kız öğrenciler modern tarımı, tiyatroyu, müziği, bazı teknolojik aletleri ve demokrasiyi kırsal alana taşımayı başarmıştır. Bu enstitülerden mezun olanlar öğretmenliğin yanı sıra akademisyen, sağlık çalışanı, yazar, şair gibi pek çok alanda meslek sahibi kadınlar olarak yetişmiştir. (Akay, 2017: 96-103).

İvriz ve Kızılçullu Köy Enstitüleri'nde okuyan ve eğitimci yazar olan İsmihan Şirin (2016: 25), "Toz Bulutları" adlı eserinde köyündeki ilk Halide Edip Adıvar'ın kendisi olduğunu belirterek köyündeki kız çocuklarının durumunu ve kız ile erkek çocukları arasında ayırım yapanlar konusunu şu sözlerle açıklamaktadır:

"Binlerce çiçeğe su verdim. Onları uygarlığın kucağına uçurdum. Köyümün sokaklarında boş oturan genç kızlar gün geçtikçe cahilliğe veda edip, eğitim öğretim sonucu meslek sahibi oldular. Kız çocuğuna okumayı yaraşır görmeyenler, sonunda geri kalmışlığı bir yana bırakıp, tez elden ayırım yapmanın bir işe yaramadığını belleklerine yerleştirdiler (Şirin, 2016: 25)."

6. KÖY ENSTİTÜLERİ'NİN VE KÖY ENSTİTÜLERİ'NDEKİ KARMA EĞİTİMİN SONA ERMESİ

Köy Enstitüleri'ndeki karma eğitimle ilgili önemli sorunlardan biri, kız öğrencilerin sayısının artırılmasındaki zorluktur. 1945-1946 eğitim-öğretim yılına gelindiğinde dahi enstitülerdeki kız öğrenci oranı yaklaşık yüzde 9,6 olarak belirtilmektedir (Tonguç, 2007: 223). Bu oran her zaman arttırılmak istense de enstitülerin ömrü buna yetmemiştir. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Dönemi'nde kurulan Köy Enstitüleri'ne, 1947 yılında ilk darbe vurulmuş ve enstitüler Demokrat Parti (DP) Dönemi'nde kapatılmıştır. Demokrat Parti'nin iktidara geldiği

(14 Mayıs 1950) yılında karma eğitime son verilmiştir. Ardından 1954 yılında İlköğretmen Okulları ile birleştirilerek kapatılmıştır.

Köy Enstitüleri'ne getirilen eleştiriler, bu eğitim kurumunun kapatılmasına yol açmıştır. Özellikle enstitülerde karma eğitimin yatılı olarak uygulanması, dedikoduları ve iftiraları da beraberinde getirdiğine dikkat çekilmektedir. Kamer (2013: 179) 1946 ve 1950 seçimlerinde parti propagandaları olarak karma eğitimin seçim malzemesi yapıldığını, bu şekilde eğitimin siyasete alet edildiği vurgulamaktadır. Bu dedikodu, iftira ve suçlamaların köylüler tarafından olmayıp iktidar tarafından gerçekleşmesi de özellikle kadınların bilinçlenmesini engelleme girişimi olarak değerlendirilmektedir (Tuna, 2009: 27).

Coşkun (2015: 35) da Köy Enstitüleri'ni, gerici kadroların daima hedefi olarak değerlendirmektedir. 1947 yılında yayımlanan 11161 sayılı genelge kapsamında Köy Enstitüleri'ndeki kız öğrencilerin “ev kadını”, “köy anası” olarak yetiştirilmesi için talimat verilmesiyle çöküşün başladığı ifade edilmektedir. Ardından 1950’de yatılı karma eğitimin sona erdirilmesi ve 1954 yılında bu enstitülerin tamamen kapatılması “karma eğitim” sürecinin en acı deneyimlerinden olarak açıklanmaktadır. Bununla birlikte Köy Enstitüleri'nin kapatılmasında en büyük zararı köy kızlarının yaşadığı vurgulanmaktadır (Apaydın, 2021: 75; Aydoğan, 2007: 109).

Türkiye’ye özgü bir eğitim kurumu olan Köy Enstitüleri kapatılmasına rağmen pek çok yabancı (John Dewey, Fay Kirby, Georges Duhamel, Charles Batman, H. Wafford, Arnold Toynbee, Jeanette Rakin) eğitimci ve düşünürü göre önemli kurumlar olarak değerlendirilmiştir (Aktan, 2008: 98). Bununla birlikte Köy Enstitüleri'nin tüm dünyaya rol model olduğu görülmektedir. Bu konuda Tayland Öğretmen Okulları Genel Müdürü şu açıklamayı yapmıştır: “Aradığımızı, istediğimizi burada, bu kurumlarda bulduk. Çağın gereklerine ve çevre koşullarına uygun eğitim kurumları oldukları için Köy Enstitüleri'ni çok beğendik. Bizde uygulayacağız (Makal, 2020: 201).”

Eğitimde yaşanan görece olumsuz gelişmelerle birlikte Sarıtaş ve Şahin (2015: 632-633), 1950’li yıllarda çok partili hayata geçiş sürecinin kadın derneklerinin yeniden kurulması için yeni bir zemin hazırladığına dikkat çekmektedir. Nitekim, 1940’ların ikinci yarısından sonra kadınların etkinliğinin azaldığı bir dönemde kadın hareketlerinde yeniden bir canlanma yaşanması önemlidir. Bu durum kadın gazetelerinde ve dergilerinde kendini göstermektedir. Artık dergilerde ve gazetelerde yazı yazan kadınların amacının kadın-erkek eşitliği yerine aydınlanmayı bekleyen köy kadınları, yardıma muhtaç kadınlar, işsiz ve yoksul kadınlar olduğu

dile getirilmektedir (Sarıtaş & Şahin, 2015: 632-633). Ancak 1950’li yıllarda kadın hareketleri dönemin hükümeti tarafından yeterli desteği bulamamıştır. Bunun sonucunda beklenen etkiyi ortaya koyamamıştır. Daha sonra 1961 Anayasası’nın getirdiği özgürlükçü ortam sonucu kadın hareketlerinin canlanmaya başladığı, buna bağlı olarak kadınların isteklerinin bir kısmının yerine getirildiği söylenebilir.

SONUÇ

Sonuç olarak İkinci Meşrutiyet Dönemi, Cumhuriyet Dönemi’nin tohumlarının atıldığı bir dönem olarak değerlendirilmektedir. Bu dönemde eğitim sorunlarının ilk kez geniş biçimde tartışıldığı görülmektedir. Özellikle kadınların seslerini duyurabilmesi için dergiler etkili olmuştur. Dergiler sayesinde kadın eğitimi, karma eğitim gibi konular öne çıkmıştır. Ayrıca köy eğitimi tartışmalarının da ilk kez İkinci Meşrutiyet Dönemi ile başlaması dikkat çekicidir.

Fakat İkinci Meşrutiyet Dönemi’nde öne çıkan konuların (özellikle karma eğitim sorunu), Cumhuriyet ile birlikte çözüme kavuştuğu söylenebilir. Osmanlı Dönemi’nde Sıbyan Mektepleri ile sınırlı kalan karma eğitimde, İkinci Meşrutiyet ile birlikte bazı gelişmeler (yüksek öğretimde karma eğitimin başlaması gibi) yaşansa da Cumhuriyet Dönemi’nde ülke genelinde karma eğitime geçilebildiği görülmektedir.

Köy Enstitüleri’nin temeli olarak değerlendirilen köy öğretmen okulları da karma eğitim verilmesi açısından önemlidir. Ancak Köy Enstitüleri ile birlikte karma eğitim çalışmaları hız kazanmıştır. Candoğan’ın (1999: 58) da belirttiği gibi Köy Enstitüleri cinsiyet farkı gözetmeksizin okumak isteyen tüm vatandaşlara kapılarını açmıştır. Kadın-erkek ayrımı yerine insan olma felsefesini taşıyan (Kafkas, 2011: 52) enstitüler sayesinde pek çok kız ve erkek öğrencinin okuması adına önemli adımlar atılmıştır. Özellikle köylerdeki kız öğrencilerin okuyabilmesi için kapı kapı gezilerek ailelerin ikna edilmesi, enstitülerdeki kız öğrenci sayısının artırılmasında etkili olmuştur.

Kız öğrencilerin okuyabilmesi için yapılan tüm uygulamalar sonucunda yine de sayısal olarak kız öğrenciler, erkek öğrencilerin gerisinde kalmıştır. Köy Enstitüleri’ne tanıklık eden bireylerden yola çıkarak kız ve erkek öğrencilerin eşit eğitim aldıkları, ancak bazı uygulamalar konusunda (teknik dersler, hafta sonu tatilleri) farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Teknik derslerdeki bu durum Sallan Gül, Alican ve Gümüšoğlu’na (2014: 108) göre köylü çocukların köy işlerine yatkınlıkları temelinde cinsiyet temelli geleneksel iş bölümünü ortaya çıkarmıştır.

Geleneksel iş bölümüne rağmen enstitülerde imece usulü çalışıldığı, bazı kız öğrencilerin inşaat yapımında çalıştığı, bazı erkek öğrencilerin de dikiş-nakış dersi aldığı aktarılmaktadır.

Bununla birlikte Cumhuriyet'in kazanımlarıyla ve enstitülerdeki karma eğitim sayesinde pek çok kız öğrenci okuma fırsatı bularak Anadolu'nun farklı köşelerinde yol gösterici olmuştur. Böylece köylerde aydınlanma hareketi başlamış ve enstitülerden mezun olan öğretmenler, şehirlere oranla kırsal alanda daha etkili olarak köy kadınının toplumdaki konumunun yükselmesine katkıda bulunmuştur. Unutmamalıdır ki; enstitülerde yetişen kadınları veya kadınların mücadelelerinde olduğu gibi tarihteki tüm kadınları veya kadınların mücadelelerini görmezden gelmek tarih yazımında kadınlara yapılan büyük bir haksızlıktır (Bora, 2010: 62). Bu yüzden dünya tarihine veya Türk tarihine katkılar sağlamış kadınların görünürlüğünü arttıran çalışmaların yapılması önerilmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

Co-education is the equal education of male and female students together. However, as in the whole world, co-education and women's education have been neglected through long ages in Turkish society. Especially in the Ottoman State, co-education was limited to the Sıbyan Mekteb. Madrasahs, which are the next level of education, are closed to female students. Therefore, mostly girls living in the intelligentsia and taking private lessons could benefit from education.

When it come to the second Constitutional period, important changes were experienced in the Ottoman State in terms of social, political, and especially educational aspects. This period, was a time when women's made their voices heard and voiced their demands. In addition, it was seen that discussions on subjects such as women education, co-education, and village education started in this period. The developments that started with the second Constitutional period gained continuity with the Republic. Especially with the transition to co-education in the Republic period, it became possible for women to benefit from the right of education. Co-education was started in primary schools in 1924, in secondary shools in the academic year of 1927-1928, and in high schools in the academic year of 1934-1935. Also, in 1940, the name of the village teacher schools was changed and they were called "Village Institutes". These institutes are important in terms of being the first institutions where boarding co-education is given.

Moreover, the establishment of Village Institutes during the period when 80% of Turkish population lived in the villages is a great breakthrough for the development of the

village people. Institutes had many purposes. Some of those; to train the teachers needed by the villages, to train professional staff who would benefit the village society, eradicate poverty in villages, serve the village development, improving the quality of teaching, and to provide education to the peasant people at all levels without discrimination between men and women.

Besides that Village Institutes gave special importance to the education of girls. The directors and staff of the institute visited the villages and persuaded the families to send their girls to the institute. Even, male students who brought female students with them in the first years of the institutes were exempted from the exam. Thus, it can be said that the principle of positive discrimination for female students is adopted in institutes. Despite this, the number of female students in the institutes was considerably less than the number of male students. When we look at the narratives of female students were examined, it is seen that although female students were few in the institutes, they did not fall behind male students. Female students reported that there was no discrimination between boys and girls in the institutes and they did all the work together. However, it has been determined that there are differences in some practices. These differences are in the technical lessons and weekend holidays. Differences in technical lessons have revealed the traditional division of labor in the institutes. In this way, the job areas of female students in the institutes remained mostly as a continuation of housework. Even so, it was emphasized that the students in the institutes worked together, the male students worked in the construction field, and the female students took sewing lessons.

As a result, with the education they received, the female student in the institutes became a pathfinder by going to different corners of Anatolia. Female students, who benefited from co-education, opened evening courses such as reading and writing for the adult public. Besides, women teachers worked for modernization by bringing modern agriculture, theatre, music, democracy and some technological tools to the countryside. In addition to teachers, professional women in many fields such as academicians, healthcare professionals, writers and poets had been trained. In general, the female students who grew up in the institutes and improved themselves worked for the benefit of the society for many years. This shows that the work of women should not be ignored. It is suggested to carry out studies that increase the visibility of women who have contributed to world history or Turkish history in the future.

KAYNAKÇA

- Akay, M. (2017). *Köy enstitülerinde yetişen kadın öğretmenlerin Türk toplumuna etkileri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Akşit, E. E. (2005). *Kızların sessizliği: Kız Enstitülerinin uzun tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aktan, A. (2008). "Köy enstitüleri için neler söylediler?" *Yeniden İmece Dergisi*, 4(18), 98.
- Akyüz, Y. (2021). *Türk eğitim tarihi: M.Ö. 1000-M.S. 2021* (34. Basım). Ankara: Pegem Akademi.
- Apaydın, T. (2021). *Köy enstitüsü yılları* (6. Basım). İstanbul: Literatür.
- Atıcı, E. (2006). "Pakize Türkoğlu: 'Tüm köylüyü, halkı bağrımıza basmaya hazırlandık.'" *Yeniden İmece Dergisi*, 3(10), 28-33.
- Atıcı, E. (2007). "Prof. Dr. Ayşe Baysal'la söyleşi." *Yeniden İmece Dergisi*, 4(11), 104-111.
- Atıcı, E. (2008). "Halise Apaydın: 'Atatürk'ün Cumhuriyeti emanet ettiği gençlik böyle mi olmalı diye kahroluyorum.'" *Yeniden İmece Dergisi*, 5(19), 101-105.
- Aydın, B. M. (2018). *Köy enstitüleri ve toplum kalkınması* (3. Basım). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Aydoğan, K. (2007). Kızların gidişi. *Yeniden İmece Dergisi*, 4(14), 107-109.
- Baş, İ. (2014). *Gönen Köy Enstitüsü ve sonrası*. N. Altunya (Ed.). İzmir: Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği Yayınları.
- Başar, E. (2019). *Araştırma-inceleme: Milli Eğitim Bakanlarının eğitim faaliyetleri (1920-1960)* (2. Basım). Ankara: Pegem Akademi.
- Başaran, M. (2011). Adı Cumhuriyet dönemi eğitimi aydınlanmacılığıyla özdeşleşen Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel ve köy enstitüleri. K. Kocabaş (Ed.), *Hasan Âli Yücel içinde* (ss. 41-57). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Batır, B. (2007). *İkinci Meşrutiyet'ten Tevhid-i Tedrisat'a Türkiye'de ilköğretim (1908-1924)* (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İstanbul.

- Batır, B. (2009). Cumhuriyetin ilk yıllarında Mustafa Şekip Tunç'un bilim ve aydın tanımı. *Hasan Âli Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(1), 63-79.
<https://dergipark.org.tr/en/pub/iuhayefd/issue/8780/109723>
- Baykurt, F. (2022). *Unutulmaz köy enstitüleri* (8. Basım). İstanbul: Literatür.
- Bora, A. (2010). Hatırlananlar ve unutilanlar: İslam coğrafyasında modernleşme ve kadın hareketleri. *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, (53), 51-66.
<https://bilig.yesevi.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/2676-published.pdf>
- Bora, A. (2012). Toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık. K. Çayır & M. Ayan Ceyhan (Ed.), *Ayrımcılık: Çok boyutlu yaklaşımlar* içinde (ss. 175-187). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bulut, R. (1990). *Nisandaki güneşler 50. yılında köy enstitüleri 1940-1990*. Ankara: San Matbaası.
- Candoğan, G. (1999). *Köy enstitüleri sistemi ve çağdaş eğitim*. Konya: Karaman Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınları.
- Caporal, B. (1999). *Kemalizmde ve Kemalizm sonrasında Türk kadını-I (1919-1970)*. E. Eyüboğlu (Ed.). İstanbul: Cumhuriyet Gazetesi.
- Coşkun, A. (2015). Kadın eğitimi ve dinselleşme bağlamında karma eğitim tartışması. *Eleştirel Pedagoji*, 7(38), 32-41.
- Creswell, J. W. (2017). *Araştırma deseni: Nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları* (3. Basım). S. B. Demir (Çev. Ed.). Ankara: Eğiten Kitap.
- Çakır, S. (2021). *Osmanlı kadın hareketi* (6. Basım). İstanbul: Metis Yayınları.
- Doğan, İ. (2010). *Türk eğitim tarihinin ana evreleri: Kurumlar, kişiler, söylemler*. Ankara: Nobel Yayın.
- Dökmen, Z. Y. (2019). *Toplumsal cinsiyet: Sosyal psikolojik açıklamalar* (10. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Durakbaşa, A. (1998a). Cumhuriyet döneminde modern kadın ve erkek kimliklerinin oluşumu: Kemalist kadın kimliği ve 'münevver erkekler.' *75 yılda kadınlar ve erkekler* içinde (ss. 29-50). İstanbul: İş Bankası ve Tarih Vakfı Yayınları.
- Durakbaşa, A. (1998b). Kemalizm as identity politics in Turkey. Z. F. Arat (Ed.), *Deconstructing images of the Turkish woman* içinde (ss. 139-155). US: Macmillan.

- Durakbaşı, A. (2021). *Halide Edip: Türk modernleşmesi ve feminizm* (8. Basım). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Esen, S., & Akandere, O. (2021). Köy enstitülerinde kız öğrenciler (Alınma süreçleri, eğitimleri ve meslek hayatları). *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 3(43), 807-847. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2165892>
- Gedikoğlu, Ş. (1971). *Evreleri, getirdikleri ve yankularıyla köy enstitüleri*. Ankara: Güldikeni Yayınları.
- Gökçe, Z. Y. (2011). *Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türk kadın kimliğinin oluşumu: Kadın Yolu Dergisi'nde kadın temsili* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gökçen, N. (2004). Köy enstitüleri ve Türkiye'de kadın. *Yeniden İmece Dergisi*, 1(3), 28-30.
- Gönen, İ. (2021). *Pamukpınar Köy Enstitüsü* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Nevşehir Hacı Beştaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
- Gönenç, S. (2013). Kastamonu Mebûsu İsmail Mahir Efendi'nin eğitime dair görüşleri. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 103(205), 183-208. <https://app.trdizin.gov.tr/publication/paper/detail/TVRZNE5EQXINZz09>
- Güven, İ. (2018). *Türk eğitim tarihi* (7. Basım). Ankara: Pegem Akademi.
- Hakan, S. (2010). Atatürk, tarihsel süreç içinde kız çocuklarının eğitimi ve karma eğitim. K. Kocabaş (Ed.), *Aramızdan ayrılışının 50. Yıldönümünde İsmail Hakkı Tonguç ve okul öncesinden yüksek öğretime eğitim sorunları çözüm önerileri: Sempozyum bildirileri* içinde (ss. 465-476). İzmir: Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği Yayınları.
- Hakimiyet-i Milliye. (1933, 25 Mayıs). Maarif vekili ve köy terbiyesi. 1/2 sütun.
- Kafkas, İ. G. (2011). *Yeniden köy enstitüleri* (2. Basım). İstanbul: Bordo Siyah Yayınları.
- Kamer, S. T. (2013). *Türk eğitim sisteminde karma eğitime ilişkin fikirler, tartışmalar ve uygulamalar* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Karakuş Umar, E. (2021). Toplumsal cinsiyeti anlamak. L. Cerrah (Ed.), *Toplumsal cinsiyet çalışmaları* içinde (ss. 1-14). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kınlı, O. (2012). Şartlar müsaittir: İzmir Kızılçullu Köy Enstitüsü. E. Işın (Ed.), *Düşünen tohum yaşayan toprak: Cumhuriyet'in köy enstitüleri 1940-1954-II*. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü.

- Kirby, F. (2019). *Türkiye 'de köy enstitüleri* (8. Basım). N. Berkes (Çev.). İstanbul: Tarihçi Kitabevi.
- Kocabaş, K. (2011). *Kızılçullu Köy Enstitülü Yıllar*. İzmir: Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği Yayınları.
- Koç, N. (2013). *Türk kültür tarihi içerisinde köy enstitüleri*. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.
- Korkmaz, H. (2016). *İsmet İnönü döneminde kadın politikaları (1939-1945)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kurnaz, Ş. (1996). *II. Meşrutiyet döneminde Türk kadını*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Kurnaz, Ş. (2011). *Yenileşme sürecinde Türk kadını 1839-1923*. İstanbul: Ötüken.
- Makal, M. (2017). *Bizim köy* (21. Basım). İstanbul: Literatür.
- Makal, M. (2020). *Bozkırdaki kıvılcım enstitülüler* (7. Basım). İstanbul: Literatür.
- Makal, M. (2022). *Köy enstitüleri ve ötesi* (9. Basım). İstanbul: Literatür.
- Meşeci Giorgetti, F., & Batır, B. (2008). İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı döneminde eğitim politikaları. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 13-14, 27-56.
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/9826>
- Narin, E. (2003). Mesleklerinde ilkler: Eğitimle özgürleşen Öncü Türk kadınları. *Popüler Tarih: Cumhuriyet'in Öncü Kadınları*, 4(38), 24-31.
- Özbay, F. (2015). Kadınların ev içi ve ev dışı uğraşlarındaki değişme. Ş. Tekeli (Ed.), *1980'ler Türkiye'sinde kadın bakış açısından kadınlar* (6. Basım) içinde (ss. 115-140). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özgören Kınılı, İ. (2019). Köy enstitülerinin toplumsal cinsiyet açısından analizi. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23, 57-78.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1716404>
- Özkan, R. (2009). Köy enstitülerinde ekip çalışmaları, imece ve yurt gezileri. G. Yalçın & F. Kamacıoğlu (Ed.), *Eğitim mirasımız köy enstitüleri uygulanabilirliği ve model çalışmaları* içinde (ss. 60-67). İstanbul: Literatür.
- Öztoprak, S. (1999). *Atatürk dönemi kadın eğitimi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Öztürk, A. A., & Akay, M. (2019, Mayıs). Köy enstitülerinde kültür dersi olarak: Müzik eğitimi. *4th International Rating Academy Congress: Village Institutes and New Searches in Education*. Çanakkale, Türkiye.
- Saktanber, A. (2009). Kemalist kadın hakları söylemi. T. Bora & M. Gültekingil (Ed.), *Modern Türkiye'de siyasi düşünce – Cilt 2* içinde (ss. 323-334). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sallan Gül, S. (2013). *Gönen Köy Enstitüsü ışığı*. İzmir: Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği Yayınları.

- Sallan Gül, S., Alican, A., & Gümüšoğlu, F. (2014). Cumhuriyetin aydınlanma sembolleri: Kadınlar ve köy enstitüleri. *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (10), 89-114. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/757809>
- Sancar, S. (2008). Türkiye’de kadınların siyasal kararlara eşit katılımı. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 2(4), 173-184. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/210983>
- Sarıtaş, E., & Şahin, Y. (2015). Ellili yıllarda kadın hareketi. M. K. Kaynar (Ed.), *Türkiye’nin 1950’li yılları içinde* (ss. 627-666). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Saydur, M., & Yılmaz, H. T. (1994). *Bir Tonguç okulu: Gököy Enstitüleri*. İstanbul: Görkem Yayınları.
- Şahhüseyinoğlu, H. N. (2015). *Köylünün güneşi* (2. Basım). Ankara: Ürün Yayınları.
- Şanal, M., & Alaca, E. (2020). *Türk eğitim tarihi Orta Asya’dan günümüze*. Ankara: Pegem Akademi.
- Şanlı, M. (2012). *Kara çadırdan Aksu Köy Enstitüsüne*. İzmir: Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği Yayınları.
- Şimşek, İ. (2016). *Neden köy enstitüleri (Atatürk’ün öğretmenleri)* (2. Basım). İstanbul: Özgür Yayınları.
- Şirin, İ. (2003). *Bozkırları yeşertenler* (2. Basım). İzmir: Etki Yayınları.
- Şirin, İ. (2016). *Toz bulutları*. İzmir: Etki Yayınları.
- Tekeli, Ş. (2015). 1980’ler Türkiye’inde kadınlar. Ş. Tekeli (Ed.), *1980’ler Türkiye’inde kadın bakış açısından kadınlar içinde* (ss. 15-46) (6. Basım). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tonguç, E. (2007). *Bir eğitim devrimcisi İsmail Hakkı Tonguç: Yaşamı, öğretisi, eylemi* (3. Basım). İzmir: Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği Yayınları.
- Tonguç, İ. H. (1998). *Eğitim yolu ile canlandırılacak köy* (3. Basım). Ankara: Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları.
- Toprak, Z. (2016). *Türkiye’de kadın özgürlüğü ve feminizm: 1908-1935*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tosun, A., & Doğan, C. (2021). Kadının toplumsal cinsiyet açısından kazanımları ve köy enstitüleri. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 77-83. https://www.ibaness.org/bnejss/2021_07_01/10_Tosun_and_Dogan.pdf
- Tuna, S. (2009). Köy Enstitüleri’nde kadın olmak. *Fe Dergi: Feminist Eleştiri*, 1(1), 20-29. <https://cins.ankara.edu.tr/20091.html>
- Türkoğlu, P. (2011). *Kızlar da yanmaz: Genç Cumhuriyet’te köy çocuğu olmak*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Türkoğlu, P. (2020). *Tonguç ve enstitüleri* (8. Basım). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Uçan, A. (2017). *Atatürk ve köy enstitülerinde müzik eğitimi* (2. Basım). Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Yaraman, A. (2001). *Resmi tarihten kadın tarihine: Elinin hamuruyla özgürlük*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Yeşilyaprak, B. (2016). *Arifiye Köy Enstitülü annemle damla söyleşiler ve eğitim üzerine yazılar* (3 Basım). Ankara: Pegem Akademi.

Zihnioğlu, Y. (2003). *Kadınsız inkılap: Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği*.
M. Gürsoy Sökmen (Ed.). İstanbul: Metis Yayınları.

